This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

HARVARD COLLEGE LIBRARY

Bought with the income of

THE KELLER FUND

Bequeathed in Memory of
Jasper Newton Keller
Betty Scott Henshaw Keller
Marian Mandell Keller
Ralph Henshaw Keller
Carl Tilden Keller

VE RI TAS

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ДѢЛА

ЈОВАНА СУББОТИЋА.

КЊИГА IX.

ПРИПОВѢСТИ.

1. Црни Мијаило.
2. Художници.
3. Краљевски састанак у Вишеграду.
4. Кротоносци.

214 №48

У НОВОМЕ САДУ.
СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА ЈОВАНА СУББОТИЋА.
1873.

Digitized by Google

Slav 5943.10.1 (9)

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
MAY 17 1965

Digitized by Google

I.

ЦРНИ МИЈАИЛО.

(1839.)

Свирѣпо владање Дахија у Србији свак**ом** је добро познато. Њима није доста било, што су сва политичка и грађанска права несрѣћних Србаља уништили: они су рају за безсловесна створења држали: је ли могло бити, да су они и овој природна права придавали, и њихову светост држали! Ко год није био Турчин, сваки је само за њихову потребу ту био. Турчин је био господар свега; он се свачим служити смѣо, што му је трѣбало, да свом концу (добром, злом, правом, неправом, поштеном, непоштеном: ко зато њега пита? доспѣти може. Шта је њему било невѣрника у властитом добру и домовини напасти, имање му пограбити, чељад му поробити, породицу му обезчастити, и њега ако му се и најмањим чим, да и самим видом лица, противи, убити? Је ли случајно Турчин какав од кога уврѣђен (ма само по њиховом тумачењу) био, таки је уврѣду ту цѣло село прати морало: за мало слободнију рѣч летиле су главе старешина, текла је крв будућих уврѣдитеља: та један Турчин више врѣди, него цѣла сиротиња раја.

Digitized by Google

Да би се од вѣчнот страха уклонили, били су принуђени многи обиталиште своих праотаца оставити, и с оним, што се уклонити дало, у горе умаћи. Али мало се ко и тамо налазио, кога није ако не собствена, а оно оних кои су сњима тѣсної свези били, обида са своје домовине утећи приморала: зато је неугасива мрзост спрам тих азијатских звѣрова свију прси пунила, и тешко оном Турчину, кога су они у своје руке добили.

Горе су природно прибѣжиште свију, који из ког му драго узрока грађанско друштво избѣгавају. Тако и у горама Србије било је осим ових гонѣних неправедно удручених људи сѣдиште и онаких, кои су се од строге деснице праведне каштиге уклонили.

У врѣме дахија био је у тако реченој Ајдучкој гори на гласу потурченик Црни Мијаило. Њега је суров његов карактер, вѣштина и крвожедна мисао, и у само ово коначног подивљачења човјечије нарави доба страшним учинио. Он је гоњеним и бѣгунцима нове опасности причињавао. И оно мало што су од своје сиротиње спасти могли, отимао им је без свакої милосрђа; главе, које су се с тешком муком од грозног Турског мача избавиле, изложене су биле његовом непогрѣшивом свудприсутствујућем нишану; жене и дѣвојке с крајњим пожртвовањем од Турског насиља ослобођене, имале су стрѣпити на ново од потурице беззаконика и његовог њему подобног чопора. Свако јутро скоро чуло се ново од Мијаила учињено

Digitized by Google

недѣло. Цѣло подоље Ц — ско било је у непрестаном страху и немиру. Да би се тог страха избавили, закуну се сви младићи њега гонити и дотлѣ се невратити док му глава на сред подоља на колац недође.

Између других младића био је и Милован Влајковић. — Он бијаше јединац син старих своих сиромашних родитеља; али су ови у њему тако богатство сматрали, да се ни с једним од својих много богатијих сународника мѣњали неби. Сва његова безгранична нѣжност била је просута на њих и на Милеву, прекрасну кћер велике породице Миодраговићеве. — Они су се јошт пре свога овамо долазка љубили, и њој за љубов преселио се и он за њом са својим родитељима. Њина љубов, колико силна, остала је свима тајна, и само један блѣдосвѣтли мѣсец и поноћне звѣзде знали су сузе блаженства, које је једно у нѣдра другога ронило. Он се није усудио њу за жену запросити: та то би највећи грѣх био да Миодраговић Влајковића пријатељем назове. —

Наши људи дођу често у прилику: „Гдѣ ја нађем за тебе дѣвојку, ондѣ нема за ме пријатеља; а гдѣ нађем за ме пријатеља, ондѣ нема за тебе дѣвојке."

На једанпут чује Милован, да отац Милеву хоће да уда; и да ће скоро прстен да буде. —

Како то! чудиће се многа моја читатељица, која је са помодним романима позната — зар није она свом отцу казала, да ће њено с другим вѣнчање њено опѣло бити?

Јест, високопоштована моја, то је мода ондѣ, гдѣ-

Digitized by Google

отац ћори Ви каже; Србска проста дѣвојка несмѣ ни за живу главу против воље отчине рѣчи рећи: њој је жеља отца најсветија заповѣст. која се ни пошто преступити неможе.

Тако ми Бога, то је лудо!

Није баш ни паметно; али тако је.

Ни Милева није на рѣчи свога отца ни прословила. Срдце јој је крваве сузе плакало, али си јој на образу мого студен леденог мора видити.

Ништа није Миловану милије бити могло, него одважење оних младића, кои су се рѣшили Мијаила тражити. У очајању баци се он на то дѣло, и будући да се то одважење младића од свакога као чести пуно хвалило, ни су ни Миловану могли отац и мати на пут стати. Зар да Милован, кои би на оружаног врага ударио, сад код матере остане! Он науми тог нечовѣка наћи; њега на мејдан изазвати, и на јуначком мејдану или сам погинути, или побѣдом — даље мислити није се усудио.

Сутра ће се младићи кренути; сутра дан полази и Милован на смрт. Ово је важније магновење за њега и Милеву било, него да би се безбрижно сладком сану предати могли.

На срѣди тог подоља начинили су стицајући се потоци причне величине језеро, Овамо дођу Милован и Милева на — послѣдњи састанак.

Мѣсец је весело кристално површје језера осв...

Digitized by Google

љавао. Чамац је под вѣштом Миловановом руком водно огледало као стрѣла просѣцао, и у разливајућим се шестаровима изводили су враци мѣсеца разнобојне гореће искрице. Небо је било чисто: али њихово се срдце није сад као обично на њега смѣшило. Необични терет притискивао им је груди, и час почас дубоки је уздисај стѣшњење прси одлакшавао.

На срѣди језера зауставе се. Овдѣ су били слободни од сваког прислушкивања. Они су зато дошли, да срдцу у разговору одлакшају; али ни једно није се усудило ту тако мрску мисао изрећи. У борби чуства сѣдили су једно поред другог, као окамењени: само им је око јављало шта се у прсима збива. Из очију су им сузе текле, у коима су им горка осѣћања растопљена била. —

Милево! — Миловане! биле су рѣчи, које послѣ дугог ћутања проговорише. Руке им сѣвну, и обоје сљубе се у једну капљу најчистије јутрење росе. — Али ово блаженство није могло дуго трајати. Мисао на стрdeparted: страшњ и разстанак, дигне се у срѣд њиховог раја, као завидљива каква аветиња. С тавним погледом спусти он руке своје на крило; она убрусом сакрије лице, и рѣка грозних суза спусти се из одкрављених недара.

У свом узхићењу нису ни примѣтили, да се са противне стране један чамац на воду спустио. Кад га спазе, већ није био далеко од њих удаљен. У тај ма пукне пиштољ, и Милован падне у крви пред ноге у-

плашене дѣвојке. Весло испадне из мртве руке и изскочи на нѣколико корачаја од чамца на воду.

Сваког срѣдства к избављењу лишена није се Србкиња обнезнанила. Она извади иза појаса љубезника напуњене пиштоље, и храбрим срдцем чекала је долазећег непријатеља.

Овај дође. Из дивљег његовог погледа и разрушеног лица на кога је могла другог закључити, него на дивљег Мијаила. Извѣстна о предстојећој опасности намисли пре живот одбацити него се том звѣру предати. —

„Стани дѣвојко!“ загрми он [и хтѣде] у њен чамац ускочити, али у тај час стропошта се мртав у свој чамац натраг[згођен оружјем неустрашиве Србкиње. —

Милева се стане мислити, како да се натраг врати, кад више чамаца опази, кои к њој похите. Она позна, да су то другови убијеног Мијаила. Шта јој од њих предстои, знала је. Сагне се, пољуби мртве устне свога Милована, и опрости се од љубљеног тѣла.

Кад се ајдуци приближе, повиче им: „Несрѣћни синови! ево вам арамбаше; ово и на вас све изгледа!“

„Најпре хоћемо да заслужимо“ рекне један. —

„Кои ми приступи, мртав је!“ повиче им дѣвојка

„Дркћи од оног, што те чека;“ буде јој одговорено, и њих више прикуче се њеном чамцу.

Храбром’ руком запне Србкиња пиштољ, наслони

Digitized by Google

га себи на груд, одапне га, и падне мртва у наручја заблєнутих ајдука.

Ова пуцњава учини буну. Људи похиге к језеру; са свих страна одреше се чамци. Ајдуци буду обкољени, и послѣ кратке борбе буду повезани.

Велика радост разспе се по цѣлом људству кад црног Мијаила изнесу: али се ова преобрати на једанпут у обшту жалост, кад на једној хрпи Милована и Милеву бездушне нађу.

Нико није знао, како ће тај догађај себи да изјасни. Робови их извѣсте о том, што су знали. Послѣ нѣког времена отвори Милован очи, и проговори слабим издишућим гласом: „Милево — Милево! срдце—"; више изрећи није могао. Вѣчна нѣмост свеже му језик, и свѣт нѣговог ока потамни на вѣки.

Сад се копча тог догађаја појави. Послѣ подне буду саранѣни, и поноћ их нађе у једном гробу.

На гробу њиовом нема никаквог каменог споменика, кои би пролазећим њихову повѣст казивао: ова живи у усамлѣној пѣсми пастира, њом Србски Омири забављају за славом старијих горећу младеж. Храст и липа уплећу над њима своје гране; на храсту је соко на липи грлица гнѣздо намѣстила, нити пада соколу на ум мирног свог сусѣда узнемирити.

Они су својом смрћу мир подољу купили. Од то доба слободна је невина дѣвојка код својих бѣлих оваца; без страха тѣра невѣста јариће у листнату гору

Мијаилова глава буде украс коцу на срѣди подо-

Digitized by Google

ља; под овом је било његово тѣло затрпано, а околоње били су гробови његових другова.

Милован и Милева били су тако исто бѣгунци, као и Мијаило; и они нису њега преживили: али с каквом су разликом они под земљу отишли. Они благосиљани, он проклињат; они оплакани, он опљуван! Човѣк је свуда онај кои јесте. У свили непрестаје беззаконик бити беззаконикoм: поштен човѣк у изгантству поштеним остаје. Најпостојаније је благо доброта душе; она сама има право на благодарност изгледати: пороку сваки час пониженье и каштига предстои. Живот је кратак, спомен остаје кроз столѣћа; је ли врѣдно нѣколико тренутака неопредѣленом, да не рекнем, вѣчном животу предпоставити? Кад помислимо да и најбѣднији живот своје радости има, незнам коби волео безбѣдан грѣшни живот, него уз бѣдни живот чисти спомен и блажену вѣчност. —

Digitized by Google

II.

ХУДОЖНИЦИ.

(1839.)

1.

Пријатно једно јунијско јутро осмѣјавало се на оживљајући један од главних градова Русије свѣжи образи гледали су овдѣ ондѣ кроз прозор, и примали су јутрење поздраве познаника кои су посленичком' хитошћу тамо овамо кроз велики сокак пролазили. На једном углу стојала је гомила људи нѣшто на прилѣпљеној цедуљи читајући.

„Шта читају ти људи?“ запита излазећи из куће један младић са штапићем под пазухом у црном фраку и бѣлим рукавицама.

„Дле Волхвонска гошћа у Сонамбули“ одговори онај, кои му долазаше, учини остала јошт три корака, и дошавши до питајућег стисне овом пријатељски руку.

„Волхвонска! Но то се мора ићи у позориште. — Кад је дошла? Имаш ли билет?“

„Долазак њен свима је непознат. Наш је директор

Digitized by Google

хтѣо нас изненада обрадовати. Билета још немам; али трѣба да се за раније о том' постарамо. Ко никад није био у позоришту данас ће тамо похитати. Знаш како је критички листови зову?"

„Invincibile!"

„Јест, и у том се сви слажу. Она долази управо из Беча, гдѣ јој одлазак јошт и неслуте. Каже да се у свачем' од обичних художника одликује; слава јој најмање на срдцу лежи. Она пѣва само зато, што у том' усладу налази. И то кажу, да је већ нѣколико пута име промѣнила, да је у једном' мѣсту само зато добро неприме, што су је у другом одликовали." —

„Твои зулови врло добро стоје; то је истина, ти си у том' изкусан. — Дакле ћемо се у позоришту састати?"

„За цѣло; ко данас изостане, тај боље да се није ни родио."

„Није повишена цѣна улазка?"

„Није. Мислиш ти, да се Волхвонска даје за новце чути?"

„Та, рекох, обично је, да велики художници цѣне двогубо или трогубо повисе.

„Adieu! морам хитро за оним у бѣлом шеширу. Видићемо се у позоришту." —

Гдѣ је овакво нестрпљење, док се позориштна каса неотвори, ондѣ се могу художници и чути и захтѣвати. Таленти се истина туне дају, али им образовање иште помоћи, коју трѣба уживајућа публика да даде. — Ка-

Digitized by Google

ко се у пола пет сати послѣ подне позориште отвори, нагрне народ кои је дотлѣ пред врати чекао унутра, и за један час се и партер (приземљи) и сва мѣста напуне, која се извѣстно ма у које врѣме добити немогу. С тешком муком дођу они кои су затворене столице имали до својих сѣдишта. Још само по гдѣкоја ложа види се празна. Пре обичног' времена и ове се изпуне. Густа тишина владала је у позоришту: ни сам оркетар неће данас своја оруђа ту да удешава. Већ је нѣшто времена протекло; чинило се, као да се затежу завѣсу подићи, али прави је узрок то био, што јошт седам небијаше избило. Народ се пре времена скупио.

Овако ћути цѣла природа кад хоће какво особито појављење да се укаже. Очекивање долазећег' изкључава сваку важнију дѣлатност садашњости. Ово је онај тренутак кои је кадар художнику неувени вѣнац справити: али тешко њему, ако наде и захтѣве тог тренућа незадовољи.

Палица капелмајстора да знак, и увертира се за почне. Увертире су као и дуге: сваки човѣк види другу дугу, сваки слушатељ чује другу увертиру. Ово ће се многима нѣким родом парадокса учинити и опет је тако. Ако списатељ увертире и има намѣру свима слушаоцима једно разположење духа дати, једнако их удесити и за оно што долази преправити: сваки може бити увѣрен и мора признати, да колико има слушатеља увертире, сваки од овＨ скопчава друге и друге од чести са свим, од чести по нѣчем' различне идеје са чу-

веном музиком, и тек кад текст чује, онда схваћа цѣл ауктора и њој се сходно управља,

Незнам, које је већа, које ли је чешћа истина. Присутство падобичног духа може мање духове тако исто небу узвисити као земљи приковати; поред изванредног художника може свакидашњи пѣвач и себе самог' превазићи, и горим се, нег икада, показати. Може бити, да су обѣ ове истине и свагдѣ заједно; и ако је прво у погледу на художника за себе сматраног' истина, друго морамо у исто врѣме у погледу на слушаоце допустити.

Први кор држао се вѣшто: али нити је онај утисак произвео, ни одобрење добио, које је досад, као и данас, у пуној мѣри заслуживао. Сви су духови слушаоца били на излазак гошће управљени, сви су само за ту присутствовали. Алле Волхвонска није се дала рисовати; рѣдко ју је ко лично познавао, а мож да и нико. — Сад се укаже. Ако обично појава очекиваног' лица радостни шум у слушатељима причињава овдѣ је надвишено очекивање противно слѣдство имало Ни једна рука није се макла; ни једна устна задрмала: тишина штатуа јављала је, да су се овдѣ скупили људи, да се диве и ћуте. Пѣвачица била је лѣпа као анђео. —

Мож'да би другу пѣвачицу ова привидна немарност уврѣдила, из сфере изхитила. Волхвонској се није могло ништа милије збити. Она није ни нашто тако мрзила као на празну вику; геније сам себе највећма

Digitized by Google

слави. Али тек што је прве тонове пустила; тек што је прва чувства изразила: кад се лед око срдца слушатеља растопи, и неограничено за крај незнајуће тапшање јави да публика к себи долази. Лаки облак прелети преко чела пѣвачице, и сви, као на знак чаробне палице занѣме. Већ сад је била влада у њеној сили; публика се тамо клонила, куд је она хтѣла; стање које на жалост! многи на зло употрѣбљавају.

Сад долазимо на призор кои је у свестраном' обзиру за човѣка преважан, долазимо тренућу гдѣ путнику преповѣдају како се сваке ноћи нѣки дух појављује. Ова сцена има за мене особиту дражест, коју тешко могу пером другима сприобштити. — Блажена вѣра! она, која ће до нѣколико часова сама тај дух да буде, приповѣда да се јавља дух, а на себе и немисли. Она то вѣрује; то је за њу постулат: али само један дубљи поглед, само да се у срѣћно врѣме тргне, и постулат постаје аксиомом. Какво огледало за нас људе.

Волхвонска је умѣла изразима лица и тѣла заповѣдати: али при свем' том могла јој се познати црта меланхолије на образу а занос пасивитета у изразима које психологу није могло сакрити никакво претваранѣ, никаква вѣштина. А и она се врло мало труђаше то сакрити; можда је ова страна и самој била са свим' непозната. Ова меланхолична црта, овај занос пасивитета, то је у горе наведеној сцени учинио, што никоја вѣштина није у ста-

Digitized by Google

њу учинити: Волхвонска није сомнамбулу представљала — она је сама та̀ била. Грдан утисак мого се на лицима гледатеља видити: сустрадање, сумњивост, нѣка незнана сладост, преобразила је свако лице, заузела је свако срдце, од прилике, као што сакривена сила магнетизма у појединим члановима васионе једнак рецептивитет за прамакрокозам производи.

Овај се утисак умножи а и укрѣпи п ојавом сомнамбуле на крову од воденице. То лице, то држање тѣла, та угашеност спавајућег живота у ходу и гласу нит' се сваки дан види, нит' ће се једанпут виђена игда заборавити. Истина, слутња, вѣра у нѣшто непознато и опет тако сродно, неизјашњиво нѣко одушевљење непреодољивост духа, свѣт унутарности досад и неслућен — све то пробуди тако сладко гибање у прсима слушатеља, да сами собом забављѣни на пѣвачицу и забораве, коју при свршетку представе само нѣки гласови с галлерије позову. Али ова је тако източена била, да су је као полалмртву на столицу посадили, и трѣбало јој је нѣколико времена да се поврати.

Ужитак онај, кои нам художници прибављају, стаје њих скупо. Што силније свѣћа гори, брже је нестане; живот узвишен сам себе таре. Они, кои у дубок магнетички сан падну, понајвише на скоро свршују. Истина је да и они сами осѣћају у том стању сласт али та сласт разрива им живот. И сва захвалност за ово трплѣње, страданѣ, шта је? Изјава да се допадају.

Digitized by Google

2.

Сутра дан само је један разговор у граду био: о синоћној опери. Сви су се трудили да један другог у похвалама пѣвачице надвисе.

Док је овако похвала пѣвачице градом грмила, сѣдила је ова у својој соби, држала је главу у руци, и била је у дубоке мисли изгубљена. Пред њом је лежао повремени Бечки лист: Театерцајтунг и Оригиналблатт. Из Беча јављаше, да се тамо Олафов на виолини чути даје. Између другог налазила се и паралела између Олафова и Волхвонске. Ова је била јутрења, Олафов вечерња звѣзда. Пѣвачица је то баш била прочитала, и то јој је завѣсу са прећашности подигло. Она је прегледала поље свог' дѣтинства, своје младости. Дубоки уздисај извије јој се нехотице из пуних прсију, али тако лако, да је пѣвачица у свом' стању остала. Њена се уста полагано разведу, и она незнајући да говори прошапуће: Михаил!

У овај мах уђе служавка и пријави Херцога Веленштрајта.

„Непримам посѣте!“ — одговори пѣвачица из сладког' свог' по свој прилици сањања пробуђена.

Дѣвојка изиђе, и таки уђе са везаним у злато бројем мѣстних новина тог дана. Рубрика, гдѣ се о синоћној опери говорило, била је златом штампана. Похвале, хвале ни су ни краја ни конца имале. Је ли досад художница била слављена, сад су је обожавали.

Digitized by Google

Она метне равнодушно новине на стол, и опет се заведе у мисли.

„Гроф Вилхелми шиље ову киту цвѣћа, и занѣколико тренутака сам ће лично своје подворење учиниги,“ — рекне служавка, и преда својој госпођи киту цвѣћа из драгог камења сложену.

„Метни на стол“ — проговори пѣвачица. „грофа непримам ;“

Дѣвојка изиђе, и мало час ето је са грофом заједно.

„Шта то којешта, ја морам моје подворење учинити; така лѣпота и вѣштина заслужује, да први моје домовине синови на њену услугу јагмице похите: гроф Вилхелми није нигдѣ послѣдњи био.“

С овим рѣчма гроф ступи у собу.

„Ви ћете, моја лѣпа, милостива, извинити“ — почне он обративши се пѣвачици своје извичавање, али даље није мого. Та виспреност та превишеземност захтѣвала је само нѣмо удивљење, и захтѣвала га тако силно, да је гроф, ког нигда рѣчи нису изневѣриле, равно штатуи стојао изгубљен у гледање овог божанственог суштаства

Волхвонска се дигне лагано са софе, и приступи један корак грофу ближе. Достојанства пуним гласом стане му, кад га је добро погледала, говорити: „Господине грофе! моје служавке рѣчи моја су воља. Ја непримам никакве визите. Врло би ме били обвезали, да сте ме с вашом личном посѣтом поштедили. Ал

Digitized by Google

кад сте дошли, можете барем понети са собом и ваш дар кои би ми иначе као спомен веома мио био. Ја сам ваша службеница.“ — Са овим рѣчма оде у другу собу, и забрави за собом врата.

Гроф би, да је мого, у земљу пропао. Он је био младић дивног стаса и прекрасног лица, пун живота и израза. Али у то тренуће чинило се, да гледа човѣк лик од воска пред собом тако му је сваког израза са образа нестало. Он је био поражен, уништен.

Од природе жесток, срѣћом рођаја и досадашњег живота размажен, био је гроф Вилхелми са свим изван себе, кад га је лѣпа пѣвачица оставила и удаљила се. Прва мисао, која му кроз главу пролети, била је, да даде пѣвачици познати кога је уврѣдила. Он се удаљи кувајући освету: за понижење, понижење, за презрѣње подсмѣј: али коим начином? То ће тек да се смисли.

Кад се Волхвонска врати, нађе на свом столу прѣко двадесет визитских билета. Дигне их и стане читати. — Гроф Давидов — Барон Невски — Марки Беллавилла — Херцог Л'Овин. Досадно баци папире на стол, и зазвони по обѣд.

3.

Већ се више пута Волхвонска дала чути, и слава код публикума сваким јој се новим појавлењем умножавала. Петнајестог Јунија била је Норма за њен пријам објављена. Већ су се напрѣд вѣнци преправили;

Digitized by Google

разни скупоцѣни дарови блистали су се у продавницама златара и јувелира. Дирекција је цѣну улазка двогубо повисила: публика је то радо одобрила. Норма је увѣк била прва улога највећих художница: шта ли ће у њој Волхвонска да учини.

Врѣме се приближило, да **Волхвонска** оде у позориште. Она је мирно сѣдила у својој соби, рука јој је другу на крилу држала. Таква љубкост ваљда јој јошт нигда није лице прелила била; необична свѣтлост блистала јој се из очију: али при свој живости изгледа примѣтити је било нѣку необичну блѣдост, Она је сѣдила, као што обично сѣде, које велики умор обузме: у обште цѣло њено стање било је онако, као кад неизвѣстност слутње и извѣстност очекивања скопчана са необичним каквим предузећем душу човѣка забавља.

Већ је служавка нѣколико пути у собу ушла, али се није усудила проговорити. Сад кад је већ врѣме одлазка по добро протекло, приступи својој госпођи и тихо је опомене, да је чекају кола Херцога **Велленштрајт**.

„Сама?“ запита пѣвачица.

Дѣвојка потврди.

Волхвонска устане. Лаганим кораком сиђе се долѣ и попне на кола. Кад се приближи позоришту, дочека је неизбројено мноштво људи, кои је гласним виват приме. Врата се од кола отворе; пѣвачица се сиђе, и кад на оно лице погледи, које је врата од кола отворило, позна грофа Давидова, кои је као локај за бата-

Digitized by Google

ром стојао. Она дигне очи кочијашу, и сад тек види да је коње сам херцог тѣрао. Очи јој засузе, и она се брже боље удали.

Кад је пѣвачица с кола силазила, недалеко од ње стојало је једно блѣдо, израза пуно, племенито лице, у простом скоро рећи ветом капутићу. Кад опази пѣвачицу прелазеће руменило подиђе му образе, и ко га је овако руменог видио, морао му је лице за једно од најсавршенијих наћи. Али сва живост изчезне брзо, обична хладност врати се, и он се удаљи са лаким једним на херцога погледом. Ход му је био више нарјање него корачање, један трѣнутак, и већ се у множини изгубио.

Није ми намѣра описивати, како је опера текла.

Волхвонска остала је Волхвонска: и сами злотвори њени могли су се гризти, што је тако савершена художница, вѣштину саму сваки је признати морао и признавао.

Норма је Галле своје на освету сазвала; звук тучча, кои је на смрт Римљанину зујао, разлегао се. Већ се Норма у поразива чуства примирења пустила; већ јој се заорио глас, вѣстник љубови, мрзости, пожртвовања, кад пѣвачица случајно погледи горе, и у трећој ложи другог спрата спази једно усамљено, блѣдо, израза пуно лице, које главу на руци, у којој је бѣлу мараму држало, имајући наслоњену ока с ње скидало није. То лице видити, изван себе дођи и у срѣд одсудног узвишења гласа престати, било је пород једног и истог

тренутка — већ су се многе руке биле подигле, да украшене вѣнце величаној пѣвачици баце, кад ова на једанпут занѣми. Скупљена множина засопи се чудом; свако је стојало као громом поражено. Свакога очи биле су на пѣвачицу управљене, која је тамо као штатуа изван себе стојала. У овај ма чује се звиждање, и цѣла публика погледи у ложу грофа Вилхелми. Али шта су сви ти погледи били спрам оног једног, кои је блѣдо оно лице из треће ложе другог спрата на грофа бацило. Један трѣн трајало је звиждање, и пређе у свеобште ободрења пуно тапшање. Вѣнци полете са свију страна на позорницу, громогласно виват захуи: на завршење опере није било ни помислити.

Сама пѣвачица није била нимало збуњена. Она је, кад се повратила, добро чула звиждање, добро тапшање, али све ово није за њу имало никакве важности. Она је гледала у трећу ложу другог спрата, и у њој, кад се звижданѣ чуло, добро је видила блѣдо оно племенито лице и страховити поглед, кои је у ложу грофа звиждача прелетио; али слѣдујући тренутак већ га тамо застао није; он је напрасно изчезнуо.

Кола херцога Велленштрајта дочекају художницу и одведу је дома под спроводом небројеног народа.

Уморена падне Волхвонска на софу, и блѣдо оно лице из треће ложе другог спрата изиђе јој пред очи. Служавка је већ више пута ушла с намѣром да госпођу своју свуче, али је ова сѣдила немичући се, и вѣрној служитељки било је жао да своју госпоју пробуди из

Digitized by Google

сладких оних мисли које су тако анђелски израз њеном лицу давале, какав на њој није још досад примѣтила. —

Око поноћи чује се музика. Волхвонска похити прозору и види грдно мноштво свѣта под своим прозорима скупљено. Величанствена иллуминација и шумна војничка банда заузму и очи и уши пѣвачице; ово је, видило се, слѣдство њене на позоришту забуне, накнада за звиждање.

Док је вѣштакиња жељно ову множину прегледала, да оног оназе, ког видити није могла, стојало је једно лице настрани у широк огртач увијено, и није скидало ока свог са прозора пѣвачице: ал ове облик сакривале су очима његовим густе свилене прозора завѣсе.

И то прође, и кад се послѣдњи одзиви претишају чује пѣвачица из постеље гласове једне тужеће жице, тако сладке, тако миле, да јој сузе на очи потеку. Оваке су сузе оне, које сладки пређашности спомени на очи натѣрују. У сладким мислима пѣвачица заспи.

Сутра у јутру као и сваки дан за вечером, у које је пѣвала, донесе јој служавка од херцога Велленштрајга послан у злато увезан ексемплар мѣстних новина.

Има случајева, кад се ни највећа заслуга тако неможе прославити, као нешкодна каква грѣшка. Овај случај видимо на Волхвонској у овој прилици. Не само да јој ни су у недостатак узимали, што јој се глас прекинуо, него су га као заслугу вѣштине подизали

Digitized by Google

„Излиха чувства, и преизбитност унутрашног пѣвачице живота учини, да је у одсудном узвишавању гласа занѣмила. Али ово не само да није пѣсми шкодило, и на публику неугодно дѣјствовало, него би триумф вѣштине и владе над публиком било, да се није нѣшто догодило што нам нимало неслужи на поштење, а безпримѣрни утисак уништи. Ми смо увѣрени, да је наша художница над сваком у обзиру вѣштине увредом узвишена, и само нам је жао, да ће јој спомен синоћне непристојности једног од наших чланова спомен на једнодушно наше поштовање пѣвачице и нѣне вѣштине огорчити.

Мало даље било је назначење, да је синоћна представа по наредби художнице сиротинском заведењу донела 2000 р.

Али, што је позорност пѣвачице највише побудило била је изјава да је гроф Вилхелми таки послѣ излазка из театра позван био на удвој. Супарник му се зове Михаил племић Донски. Овој краткој вѣсти додано је било само то, да се ствар синоћног грофовог изступка тицала, и да се срѣћно без икаквога слѣдства свршила. Ближе ствари изјасшњење обећавали су да ће сутра дан обзнанити.

Ово име Михаил племић Донски пробудило је грдну промѣну на лицу тѣлу и души пѣвачице. Она је већ сто пута вѣст прочитала била, и све се опет враћала њојзи. Цѣло њено суштаство појави се преображено, онако од прилике, као кад за љубљено лице

Digitized by Google

које никад више видити ненадасмо се, чујемо, да се око нас налази.

„Он је, он је — викала је она жестоко по соби ходајући; о он је дошао!“

„Ко? господично?“ запита зачуђена служавка.

„Михаил! Михаил!“ — повиче узхићена пѣвачица али ово име није за уво служавке имало сласт, коју је у срдце госпође њене уливало. Она слегне хладно рамени, и јави да херцог Велленштрајт гроф Давидов и херцог Л'Овин желе с њом говорити.

Но ово је било за вѣштакињу такво тренуће које ни с ким подѣлити није могла: најслађе од много година, да можда једино чисто сладко.

„Кажи им — рекне она — „да знам од прилике, зашто долазе; да им особито благодарим. Али сад не могу, с њима говорити Довече ћемо се видити у салону баронице старије Невски.“ —

Дѣвојка изиђе.

Ту је сѣдила Волхвонска, која је од нѣколико већ година највеће ужитке, које икад вѣштина посвећеном и непосвећеном дати може свѣту давала у мѣри пуној, чрезвичајној, сама сваке радости, сваког ужитка лишавајући се. Ко не би срѣћу њену сматрао као своју собствену, ко се не би срѣћи њеној радовао као собственој, кад би је видио, како у соби својој послѣ прочитане оне вѣсти сѣди. Блѣдо њено лице добило је виши израв; живот њених прсију мого си јој у оку читати, које ако је досад обајавало сад поражава. Све,

што умирућа резигнација, новорођена истинитости близка нада, и очекивање да се изпуне најслађе најсакривеније желье које до сад само живити а никад се појавити смѣдоше, мого је на Волхвонској изражено читати човѣк ког је наука читању израза спольског унутрашњости човѣчје научила. Срѣћна она.

Из небесног овог живота истргне се пѣвачица, кад јој долазак кнеза наслѣдника јаве.

Врата се отворе и уђе унутра млад човѣк, ког је судбина одредила да над многима господује. Њега је природа за високу ову цѣль матерински надарила, и све му оно дала, што се на то изискује, да једно лице многе милионе усрѣћи.

Кнез није био сам, с њим је дошо стари витез обрштар Орлов.

Гласно изражење удивльења обрштара наруши учтиво предусрѣтање кнеза наслѣдника, и није прошло једно тренуће, а лѣпа пѣвачица лежала је у наручима сѣдог војника, кои ју је отчински на прси своје пригрлио и са сузом у очима у чело је польубио.

Кнез наслѣдник није знао шта то да значи. Али стари војник и млада пѣвачица били су тако једно с другим и са своим чуствима забавльени, да подуже врѣме на њега са свим забораве.

Волхвонска се прва из наручја обрштарових извије, и са пуним страхопоштовањем приступајући кнезу почне: „Господару“. —

Digitized by Google

Обрштар јој недаде наставити. Он повиче радостан: „Ваше Височанство, бароница Оденовска!“

„Је ли можно“ рекне кнез зачуђен.

„Истина, Ваше Височанство! проговори пѣвачица, — Президента барона Оденовског рођена јединица.“

Сад се ваљало и поближе изјаснити. Волхвонска изведе то у кратко. Она је за живота отчиног само једно мужко лице познавала, ком би своје срдце и руку дала била; а то је био млади племић Донски. Њен отац није за то хтѣо ни да чује; он предусрѣтне младог’ човѣка, кои се у нѣговом’ биро-у забављао, недостојним начином, и овај се уклони из земље. Стари барон умре, Волхвонска постане госпођом његових добара, и посвети се умѣтности.

Кнез наследник био је очевидно особито дирнут: он се радовао да је у слављеној художници своју поданицу, у лѣпој пѣвачици кћер свог много заслуженог бившег министра и учитеља нашо. Послѣ подуже конверзације разстане се врло срдачно с њом, и уважи молбу пѣвачице, да жели непозната остати.

4.

Послѣдњи догођаи учинили су пѣвачицу једним од најзнатних лица главне вароши. Интерес на њој умножи се јошт, кад тај дан послѣ подне она од саме највише господе праћена изјаши. Између других био

Digitized by Google

је и кнез наслѣдник, и обрштар Орлов његов хофмајстер. Већ су били на мѣсто, Мајскоје приспѣли и одјашили, кад из једне мало гушће партије чују чаробње гласове виолине. Сви се љубопитно мѣсту чувене музике обрате. Марки Беллавилла још небијаше до густе дошао, кад из ове један коњаник у најоштријем трку изкрсне, брзо као вила покрај дружтва пролети и у град се упути. Они нису видили блѣдо оно, израза пуно лице, нису видили напрасну ону промѣну, која се на њему појавила, кад је господу и међ њима синоћну пѣвачицу опазио. Они то нису видили, али је његов коњ добро осѣтио, да му је господар од самог себе утећи хтѣо.

Мало за тим појави се и марки са једним služчетом, које је виолину у руци држало. „Ево питајте га сами ваше височанство“ рекне марки кнезу наслѣднику, — „мени неће да каже, ни ко је он, ни ко је онај коњаник.“

Дѣчко се приближи мало уплашено.

„Ко је био онај коњаник?“ запита кнез наслѣдник.

„Ја га непознајем,“ одговори служче, очи на господу подижући, које се на пѣвачици зауставе.

„Јеси ли ти то свирао?“ — запитају га даље.

„Нисам!“ — одговори служче.

„Да чија је то виолина?“

Он се мало забуни, и неодговори ништа.

Херцог Велленштрајт узме од њега инструменат,

и превуче нѣколико пута. — „Шта врагу, зар код мене неће онаке гласове да издаје, као мало пре!“ — рекне шалећи се. На виолини била је плаветна пантљика свезана. — „Ово мора да је боја ритера!“ — настави херцог, развијајући пантљику; — „без сумње спомен од сладке.“

Пѣвачица се нагне ближе, али тек што је тамо погледала, око јој се заблиста и руменило јутра прелети јој преко образа.

„Чија је ово виолина?“ — запита нагло.

„Несмѣм казати,“ — одговори служче.

Сви погледе на пѣвачицу кад чују глас коим пита. Она се јошт већма зарумени. Сви примѣте, да се ње ту нѣшто тиче, и навале на момче, да им каже господара виолине.

Овај кад види, да му друго ништа не остаје, него што зна да каже, слегне рамени, и рекне: „Мени је истина забрањено то казати; али мислим да нећу никакво зло учинити, ако и против тога урадим. То је виолина Олафова, а оно је он, што је отоич овударојашио!“

Олафов! повичу сви једногласно. „Хоће ли се овдѣ дати чути?“ — запитају далѣ љубопитно.

„Сутра“ — одговори служче и удаљи се.

Волхвонска је у мисли изгубљена стојала поред обрштара. Нико се није усудио њу у мишљењу нарушити: унутарњи живот генија светиња је за друге смртне, светилиште древних богова.

Digitized by Google

„Заборавили смо га питати, гдѣ је одеђо примѣти гроф Давидов.

Они се врате натраг.

Ко би мого описати стање пѣвачице кад се дома вратила и сама у соби нашла. Пантљику, виолину добро је познавала: она је сама на послѣдњем састанку ту на инштрументат привезала; и јоште се добро сѣћала оних рѣчи, које је Донски при том говорио. „Само једна смрт разстави ће мене од виолине, и њу од пантљике!“ — Ах, вѣрно његово срдце морало је престати куцати. Или је Олафов и Донски једно лице и исто? Блѣдо оно лице из треће ложе другога спрата стане у мащти пѣвачице крај виолине и пантљике и она гласно запита: да ли би оно жив човѣк или какав дух?

Красно ведро топло вече и сродство оно, које јача чуства са мѣсецом и ноћном тишином пријатељи, учине, да пѣвачица свој прозор отвори, и погледе на погребењи у миру град управи. Није тако дуго стојала, кад се четврти од ње прозор отвори.

„Тишина, — све спава,“ — проговори нѣко промоливши главу кроз отворени прозор.

Какви глас! муња пролети пѣвачици кроз срдце. Пресѣче дисање, само да боље чује рѣчи: за њима је слѣдовала опет мртва нѣма тишина која их је и дочекала. Јошт се један дубоки уздисај чује, и за њим нестане лица с прозора.

Већ је хтѣла и В о л к в о н с к а да остави прозор, кад јој први слаби гласови виолине долете. За овима

су слѣдовали јачи, док се најпослѣ добропозната једна пѣвачици преко свега мила мелодија ћенввије, и она рѣчи нечује, које је јошт као дѣте пѣвала.

„Он је, он је!“ — повиче изван себе од радости; али таки за овим наступи така тишина, да се ни само дисање није појавило.

Виолина се све једнако чула, и тајност часа, дражест гласа пѣвачевог троструку су милину скопчавали. При послѣдним аккордима узвиси се глас пѣвача знатно, — јошт једно тренуће и он задркће примѣтљиво — јошт једно, и свирка и пѣсма престане са изразом највећег душевног гибања.

„Михаил, мој Михаил!“ — повиче пѣвачица, затвори прозор, полети к вратма, и већ је руку на брави имала, кад јој нова једна мисао облачић на чело наведе; она спусти с браве руку, врати се малаксалим кораком натраг, свуче се, и за мало облетао је најпријатнији сан разпаљену художвице машту.

Кад сутра у јутру Волхвонска устане, затече на столу програм концерта, ког ће тај дан Олафов да даде. Она зовне служавку, и пошље је, да се извѣсти, ко живи у оним собама, кроз коих је прозор оне сладке свог дѣтинста гласове чула. Ова се врати и каже, да је то конак Олафова. Олафов и виолина, — Олафов и пѣсма њене младости; Олафов овдѣ, и Михаил у ложи. . . топла струја разспесе пѣвачици око срдца; али јој је крв текла мирно, и то је давало познати, да ће се све добро свршити.

Други предмет, кои је њену позорност на себе примамио, био је удвој између грофа Вилхелми и племића Донског. У данашњем броју било је тога описивање.

Како је гроф из позоришта дома дошао, добије билет, кои га је на удвој позвао. Рано, пре сунца, изиђу обоица у Мајскоје. Секунданти запитају грофа, хоће ли дати пѣвачици сходну задовољштину; он одрече. Сад се ставе. Гроф је био за једног од најизкуснијих у пуцању познат. Страног нико није познавао. Овај је стојао на одређеном мѣсту блѣд али миран: блѣдоћа му је била више властитост образа, него пород часа. Гроф га узме на нишан. Сад страни зовне свог секунданта; овај му приступи.

„Знате ли од куда је та художница родом?“ — запита Донски свог секунданта.

„Незнам!“

„Је ли одавна на позоришту?“

„Ни то за цѣло незнам. Око своих десет година: мање или више, али тако ће бити.“

„Десет година! — Непознаје ме. — Нек Гроф пуца.“

Да се знак. Гроф запне, пукне, и Донски посрне на десно.

Тане је баш поред лѣвог образа пролетило, за длаку, и главу би му било раздрузгало.“

Страни дигне пиштољ. Погледи грофа дуго укоченим оком — „Десет година?“ проговори сам за себе. Сад спусти оружје и лагано, али мужевним гласом

Digitized by Google

проговори грофу: „Признајте г. грофе, да сте ружно поступили; дајте пѣвачици задовољштину.“

„Сад је о том доцкан говорити,“ — одговори гроф мутно... „удрите!“

Већ је секундант два избројао; сад ће и т р и изрећи; гроф промѣне боју лица: у овом тренућу баци страни оружје, приступи грофу, узме га за руку, и проговори му: „Ви сте своје свршили као кавалѣр с кавалѣром; учините молим вас што сте женској дужни учинити. Ја не могу сад на вас пуцати.“

Гроф загрли страног, и топлим, пријатељским гласом проговори: „Ви ту женску из ближе непознајете?“

„Ја сам мислио да је познајем, али, ако се она већ десет година с позориштом бави, то није она, за коју сам је ја држао. Али ма да је ко, така вѣштина заслужује, да је за нанешену уврѣду за опроштење молите. Ви сте је уврѣдили: глас художнику и живот кавалѣру једне су важности“

„Ја сам се сам таки у другом тренућу покајао“ рекне гроф, „али је већ било учињено. Мислио сам да имам пуно право на то: тек сам послѣ свршеног дѣла видио, да је неправда на мојој страни. И ја на њеном мѣсту учинио оно би исто њој, што је она са мном урадила. Сад, кад свака сумњива сѣнка с моје мужевности спада, готов сам ону задовољштину уврѣђеној вѣштакињи дати, коју узиште, само препоручујем моју част.“ — —

„Он је, он је!“ повиче пѣвачица изван себе од

Digitized by Google

радости, скочи са столице и пошље служавку, да пита, је ли Олафов дома, и да изволи к њој потрудити се. Служитељ му одговори, да му господар није дома, и да ће се само у концерту дати видити. Врѣме од нѣколико часова, али вѣчност за срдце, које послѣ више година разстанка, послѣ сваке наде састанка напрасно цѣл мисли жеља и живота пред собом види.

Најпослѣ куцне и једва дочекани час. Већ је хтѣла да пође у салу, кад адјутант кнеза наслѣдника дође, и јави, да ће сам кнез по њу доћи, да је у концерт одпрати. Ако би други пут ова скоро нечувена милост жену до узхита довела, у овом часу, кад је пѣвачици свако тренуће читавом годином чинило се, била је ова милост мучна граница. Цѣло остало врѣме није ништа друго радила, него на сат и прозор погледала; на сат, да види, да није прекасно: на прозор да би опазила кола кнеза наслѣдника која никако недолазише.

Најпослѣ се укажу и ова у пуном дворском блеску. Херцог Велленштрајт тѣрао је коње, гроф Давидов стојао је остраг; многи племићи јашили су нокрај кола У коли је сѣдио кнез наслѣдник са своим хофмајстером.

Међу тим се већ концерт био почео. Сала колико велика била је препуна. Два прва комада била су радостно примљена, и сад су сви с нестрпљењем изгледали, да се укаже Олафов са својом виолином, чедом чуда. И то буде. Оно блѣдо, израза пуно лице, које је Норму у забуну поставило, укаже се. На први публи-

Digitized by Google

ке поздрав прелети брзо руменило прѣко провидне коже образа, која се смѣста свом првом стању поврати. Као мајка јединче имао је он свој инштрументат у наручу, што ће се мало час под вѣштим рукама да јави као мати гласова какве чују само они које је небо избрало за своје љубимце.

Први гласови доведу публику до изумљења; што је даље художник ишао, с тим је публика губила више и више срдца, које, чинило се, хоће у прсима да се изтопи. Сад је дошло оно число, које ће славу свирача непобѣдивом да учини, и он је, као да би ју хтѣо пазљивом учинити да нѣшто ванредно долази, пустио очи по публики док су му научени прсти и сами партије изводили — кад се врата отворе, кнез наслѣдник а с њим и Волхвонска и други пратиоци уђу. Врата су била с десне стране спрама художника, и у онај пар, кад је очи с публике скинути, и на своју виолину обратити хтѣо, опази оно лице, онај стас, кои је један на свѣту у стању био њега из неба његових фантазија изтргнути. И ово лице, овај стас укаже се у овом одсудном тренутку за његову вѣштину; какво чудо, што му се у исти мах, у ком је пѣвачицу смотрио, неправ један глас подкраде; други тренутак измами други неправ глас, художник са свим клоне, виолину спусти, и столицу заиште. Кнез наслѣдник добро је знао узрок тога случаја, јер пѣвачицу, коју је водио, час пре мало није равна судбина постигла, и та промѣна код ње била је узроком промѣне художника. И

сам кнез био је не мало узбуђен: он није знао. да се његов љубимац под именом Олафов по Европи слави; он га је пре двѣ године у двору својих родитеља под правим именом чуо свирати, и обегенисао, а сад није ни на крају памети имао, да ће њега овдѣ у Олафову застати.

Али једно тренуће било је доста, да се свирач опорави; пре него што се жуборење публике у шум претворило устане, баци један поглед пун блаженства на пѣвачицу, и настави прекинуту тему тако красно, тако божанствено, да би му и сам чудесни краљ тонова палму побѣде уступио. Но они, кои су пре тај комад чули, кажу да наставак ни пре ни послѣ тога чули нису; тема нѣговог наставка било је чуство, које је у очима пѣвачице пливало, и он је већ одавна свирати престао, са трибнне сишао, и тек, кад га је захтѣванѣ публике послѣ дуготрајајуће вике пред народ позвало, види, да му није пред очима небесног лица, примѣти да је све досад у нѣком роду сана вршио. Овај сан, ово несвѣстно свирање било је савршеније, живота и истине пуније, него и које тренуће будње, него и које дѣло пуносвѣстне дѣлатности.

Случај овај многи су различно тумачили: гдѣкои су то екстази одушевлења приписивали, гдѣкои слабости тѣлесног сустава; најмање њих, и то они, кои су ту тајну већ звали, дознавали су, шта и како је заиста.

Свирач се јави по други пут. Умиљати ободра-

Digitized by Google

вајући осмѣј кнеза наслѣдника, и неизречене милости пун поглед пѣвачице дали су му познати, да га познају. Је ли видио ко тако напрасно преображење лица? Онај образ, кои је мало час знак гроба на себи носио, прелила је струја живота; црте оне, која је свако приближење свѣтског преимућства непријатељски одбијала, нестало је, и мѣсто њено заузело је кротко поуздање у пријателску околину; ни чело оно, које је строгост леденог језера покривала, није непромѣњено остало, оно је од строгости само озбиљност задржало, и с овом је изражавало оно ведро постојанство, које је прошлим непогодама непреклоњено и непобѣђено остало, па будућност очекује више се надајући пријатним него непријатним околностим.

Сав човѣк био је други; и ако је пређе непојатност његовог инштрумента слушатеље плѣнила, сад непостиживост његове личности двогубим је узом оковала чуство и разум гледатеља и слушатеља.

Концерт се сврши, и публика се стане разилазити, Пѣвачица се обрне да види ко јој у кола помаже, а мека рука задркће у њеној и она осѣти топли пољубац на дркћућој својој руци. То је био Олафов.

„Ви сте мене прехитрили,“ — рекне му смѣшећи се кнез наслѣдник. — А ви се нећете за то, што сам се задоцнио, на мене срдити“ — рекне лакше пѣвачици у кола улазећи — „бароницо?“ — Ова му одговори само обвезаним осмѣјком.

Digitized by Google

Волхвонска није ни примѣтила, да међ господом, која су је у собу допратила, кнеза наслѣдника нема, кад се сви удаље, и само обрштар Орлов с њом остане, примѣти она да кнеза ту неби.

Стари војник гледао је с отчинском милости на ово красно небесно сущтаство; њему су на ум дошли они дани, које је он с њеним покојним родитељем провео, и сузе му ударе на очи.

Пѣвачица је стојала пред њим са спуштеним очима зарумењена као да се застидила што јој у мисли чита.

Најпослѣ јој приступи, загрли је и рекне: „Тако красно, тако анђелско створење неможе несрѣћа све једнако гонити; твоје ће се страдање данас окончати.“

Она му се обѣси око врата, и лице му у њедри сакрије.

У овај мах отворе се врата: пѣвачица отргне се од старца, и прво тренуће биле су јој руке око другог врата склопљене, око врата младића, кои је на њеним њедрима незнајући ни за свѣт ни за небо узхићење богова уживао. Њега је кнез довео.

Ни стари војник, ни млади владалац нису у оном разположењу били, које сваки дан види. Млади, високи пријатељ загрли своје љубимце, а стари пријатељ отца наднесе им руке над главе, дајући им отчински благослов и поправљајући погрѣшку отца, кои бјаше дѣте своје осудио да толико врѣме у жалости проведе.

„Јошт вам га нисам ни представио, бароницо,“ новиче најпослѣ кнез. „Барон Донски!“

„Чудите се“ настави даље, „отац његов, добио је пре године дана достојанство барона са отца на сина: које вам ни сам хтѣо казати, док заједно небудемо. Сад смо сви ту, и ја имам срѣћу честитати савезу баронских обитељи Оденов-Донски.

Добротом кнеза тронути нису му ни рѣчи прогоговорити могли: али доброчинство чистог срдца благодари само себи најчеститије.

У сутрашњим новинама стојало је извѣшће, да се гроф Вилхелми у присутству кнеза наслѣдника; и обрштара Орлова са пѣвачицом изравнао.

5.

Мѣсеца Септембра сѣдио је у једној од најпреластнијих башта Европе пар младих људи на једном добру у Русији: најмиловиднија кћи Олге с најмужевнијим унуком Олега. Младић је пребацио десну руку око лабудовог врата дѣвице, а у својој лѣвој имао је њену десну: у својој лѣвој руци држала је она лист новина.

Она је баш очи са хартије скинула и на његово лице управила; он је у пређашњем положају остао и на њу с изразом највишег блаженства гледао.

Погледати се и у тај исти мах најтѣшње незагрлити се било је немогућно; и кад је пуно срдце у срдачном пољубцу себи мало одлакшало, настави она

Digitized by Google

даље читање: „Њо је художнички течај њен нѣком тајном увијен. Она се појавила наједанпут, савршена као Минерва из главе громовладца, а изчезла је тако напрасно као поноћна прорицајућа слутња, или струја Нила: само њено дѣјствовање било је више владање надземне нѣке силе него плѣњење земског савршенства.“

„Послѣдњи пут пѣвала је у —, у исто врѣме, кад се високослављени Олафов тамо појавио; утисак кои је као Норма у душама тамошње публике оставила, неће ни које врѣме изгладити; тријумф њен био је без примѣра. Овај мора да је све јој силе изцрпио, јер се више нигдѣ чути није дала. — Од тог доба ни Олафов се нигдѣ не појављује; и он је духове своих слушатеља до у небо уздигнуо и тамо остао кад су се они к своима вратили.“

„Појављење ова два лица у нашој је домовини јединствено. Ми неможемо, да им, гдѣ били да били, нашу благодарност неизјавимо, и њима онаково уживање пожелимо, какво су они нама приузроковали.“ — —

„Олафов!“ повиче прекрасна дѣвица и приљуби се до себе сѣдећем младићу.

„Волхвонска!“ — рекне он, и притисне је на своје груди.

Они су били већ вѣнчани: барон и бароница Оденов-Донски.

Digitized by Google

III.

КРАЉЕВСКИ САСТАНАК У ВИШЕГРАДУ.

(1844.)

Било је пред вече. Велики друм што води к Вишеграду, куда је сад све врвило, савијао се, докле га је око схватало, као бѣла велика змија кроз зелене ливаде, које су му са обѣ стране лежале. Широки и дубоки јендеци дѣлили су друм од ливада, које су се сад у Новембру при топлој јесени у полу од подударајуће нове травице зелениле. Чисто плаветнило ведрог неба, на ком се није видило ни једног влакна облака, уливало је у око и кроз око у срдце особиту свѣтлост и ведрину. Сунце се већ било по добро западу спустило, са лѣве стране у даљини плаветниле су се шуме од врба које покриваше брегове Дунава и његове полоје. С десне пак стране лежала су брда са своим виноградима, које јесен у особиту модру одѣћу увија. Гдѣ која птичица цврктула је своју пѣсмицу; а путници, то по један то у малом дружтву, гледали су то

Digitized by Google

на ову то на ону страну, незаустављаљући хитна корака, да би за сунца могли достићи цѣл свога путовања престолни град краља Карла Роберта.

Таково једно мало дружтво од три лица покаже се сад на срѣди описаног друма. Са двѣ женске особе ишо је један младић рода истина простог али материнском издашном руком од природе обдарен. Праве црте лица његовог биле би заиста у стању произвести мушку лѣпоту, да им начин његовог живота у развијању није на путу био: а високо и крупно тѣло било би страх противнику, да му опет тај начин живота није одузео вишу окретност и гибкост, и да је вѣштина природи руку пружила. До њега је ишла једна старија жена, на које су образима дани туге и бриге своје послѣдице дубоко узорали. Уз њу је била млада сеоска лѣпотица с бистрим смѣшећим се оком погледајући то на околину то на свога пратиоца, и са сваким погледом смѣшећи се милије. Сви троје били су свечано обучени.

„Ми ћемо се морати здраво пожурити, ако хоћемо за сунца да стигнемо у град,“ проговори стара. „Де ти Ержи, убрзи се мало; ти си добра пѣшачица, незнам шта ти је данас те све заостајеш.“

„Нека је, бога ти, мајко;“ стане младић бранити дѣвојку, „имамо часа. Вишеград није далеко, а до ноћи има јошт доста. Има већ шест сати, како идемо; а трѣба се мало и обазрѣти.“

„Брани ти, њу, брани, Пишта;“ одговори стара,

Digitized by Google

„на твоје је зло браниш, Научи ти њу да све по својој глави ради, па ћеш прокопсати. — Што вам драго• Хитити нам трѣба, да се мало по вароши обазрѣмо; а трѣба мало постарати се и за мѣсто. У Вишеграду је множина свѣта, један од другог неће ништа видити.“

„Немој се ти за то старати,“ проговори Пишта: „ми ћемо добити добро мѣсто. Имам ја једног побратима у краљевом двору, он је краљев ловац, — та ти га знаш, — Шош Јошка; он је био лане код мене, и ја сам га добро почастио — он ће нама добро мѣсто наћи.“

„Ја га знам, Пишта,“ проговори дѣвојка, „то је онај, је ли, што је био лане у јесен код тебе; са црним усуканим брковима, и мамузама, што је онолико са мном ђаволио, а ти си се послѣ на мене срдио.“

„Е, опет ти сад мораш то спомињати. Што је било, било па прошло. Него де ти пази, да се како неизгубиш, јер ако се разиђемо, нећемо се више састати до куће.“

„Пази да како, „рекне мати,“ јер шта би ја, жалостници мени, чинила, кад би се ти изгубила. Ја неби могла гледати ништа, па би сав труд био у залуд.‘

„Нећу се ја изгубити, мајко;“ рекне јој дѣвојка, и ухвати је под руку. „Ја ћу се овако за тебе држати, па се нећемо разићи. Кад би се изгубила, неби ни ја видила ништа; а ја једва чекам, да видим те краљеве и господу.“

Digitized by Google

„Кога би највећма желила видити, Ержико?“ запита је мати.

„Ја би највећма желила видити нашег принца Лајоша, јер кажу, да тако лѣпог човѣка нема више нигдѣ.“ Одговори дѣвојка.

„А ја би пре свега желио видити чешког краља;“ рекне Пишта, „за њега кажу, да нема сад бољег јунака од њега код свију краљева на свѣту.“

„Ја, дѣцо, да вам управо кажем, једва чекам да видим краља србског, за кога сам јошт пре много година сила којешта чула.“

„А шта си чула, мајко?“ запита на једанпут и Пишта и Ержи.

„Једанпут је, — има томе већ доста година.“ почне им мати преповѣдати, „код насноћио један војак, то је био особити човѣк: он је био у Атолији гдѣ су све сами Турци, што живе људе једу; па је био у Цариграду, гдѣ су Грци, кои такву ватру имају, да под водом у мору гори, те се све рибе скувају; и шта вам је све звам казати, гдѣ он није био. Он ми је преповѣдао, да иде из србске земље од србског краља незнам куда и зашто. Па ми је хвалио онда тог србског краља, да је врло добар и љубезан. Како је у млади година код псоглавих Татара у робству био; како му је послѣ отац дао изблѣштити очи усијаним гвожђем, па како му је послѣ свети Микулаш, — знаш Ержи, онај светац, што доноси дѣци лѣпе ствари, — донео очи на руци, па је опет прогледао.“

Digitized by Google

„А, шта говориш, мајко“ рекне Пишта; „па зашто му је дао отац одузети вид?“

„Но, он ми је казао зато, што га је маћија код отца облагала, да јој о беззаконој љубови говорио: али ја мислим, пре ће бити, да се она у њега заљубила, па он није хтѣо за њу да зна. — Послѣ је тај краљ тако милостивим постао, да сиротиња са свију страна трчи к њему, и ко год дође тај празан заиста неодлази.“

„А како би било, да му се и ми пријавимо,“ примѣти Пишта; „добро би било, кад би нам једно два вола дао: на зиму ћемо се, знаш, ја и Ержи вѣнчати, а млад газдашаг треба помоћи са сваке стране.“

‚Зар ти незнаш, Пишта“ рекне му Ержи, „да је он овдѣ у гостима. Отиди му тамо у његову земљу, па ћеш добити.“

„Ја да идем у његову земљу?“ одговори Пишта, ком се ова мисао тако нова учини, да се од ње чисто уплаши. „А ја! то бити неће. На част му све, ја неидем тамо.“

„Па кои су још краљеви у Вишеграду?“ запита Ержи.

Мати јој одговори: „Та то сам ти толико пута већ казала и опет незнаш. Осим чешког и србског краља, о коима смо говорили, ту је и наш краљ, и краљ пољски; а господе биће, да их неможеш изbројати. Ми смо фалили, што нисмо раније пошли, него чекасмо баш на послѣдњи час. Досад смо их барем све могли види-

ти, а сутра, кад буду те игре, ко зна хоћемо ли се моћи мѣста докопати.“

„О том неводи бриге,“ рекне Пишта тако увѣрен, као већ тамо да је; „Шош Јошка наћиће нама најбоље мѣсто. Та он је лане Ержику звао, да га походи у Вишеграду, па ће је дочекати као царицу. Ето му је сад с нама заједно: мора се упети из петних жила, ако хоће да му образ неостане црн.“

Ержи, која је гледала на лѣву страну друма, опази сад нѣке коњанике на ливади и повиче:

„Какви су ово господари, што јаше ливадом поред друма? Гледај само, Пишта! ово су зацѣло каква велика господа; можда је један од њих краљ србски?“

Мати њена и Пишта погледе тамо, и виде три коњаника на поносити коњи. У даљини немогоше их још добро разликовати. Коњаници час пусте коње, те у највећем трку полете, час им узде притегну, и нагоне их на гордо корачање. Из далека још зачују путници весео смѣх и разговор коњаника. Мало час ови приближе им се са свим и сад их могоше разпознати. На срѣди мало напред јашио је млад један особите лѣпоте господин; његово одѣло од свиле и кадифе дало је судити да је од богате фамилије. За шеширом му је висило велико црвено перо, а на чизма су му се сјале златне мамузе. Главу је држао поносито, и заповѣдајући поглед падао је слободно то на овај то на онај предмет. Бѣо коњ касао је под њим поносито, час на час дигао је главу и заржао од бѣса, што незна, шта

Digitized by Google

већ да ради. Друга она два коњаника скоро равно одѣвени јашили су равним начином коње бѣле и поносите, али се видило, да им је онај у срѣди поглавица.

Она три прва проста путника забораве на своју хитњу, и стану гледећи господу, кои у тај пар на срам њих бише.

„Гледај, Бела," рекне онај на срѣди једном од своих другова, „гледај онамо; ено иде краљица сутрашњег торжества у Вишеград, иди и препоручи се; ко зна, неће л' то добро бити при раздавању сутрашње награде."

„Не ја, него наш пријатељ Миклош трѣба да се препоручи;" одговори онај. „Ја ћу се сутра задовољити с масницама, које ћу од тебе добити: али брат Миклош гледи на даље."

„Не што нећеш" одговори Миклош, „но што несмѣш. Кажи право, Бела, немој шеврдати: Је л да би ти говорио другачије, да није тамо онога голијатског пратиоца."

Сви сад окрену главе своје к Пишти и његовој дружини. кои се чисто у чуду нађу незнајући како да се владају

„Скини капу," рекне Пишти стара, гурнувши га полагано у ребра; „капу доле, видиш, да гледе овамо."

„А хоћу ли се поклонити ?" запита Пишта полагано, гледајући с највећом пажњом стару своју пророчицу. „Ако су краљеви!"

„Хе ! ми гледамо ове апостолске путнике." про-

говори онај у срѣди к своим друговима, „а невидимо, какова нам срѣћа долази на сусрѣт.“

Ови погледе и опазе два коњаника, од коих један јаши напрѣд а други за њим. Обадва ова коњаника јашише у пуном трку, тако да су се са пређашњима на нѣколико само корачаја од Пиште и његове дружине морали састати.

„Ајде мало на страну,“ рекне Бела, „ови лете као слѣпи; ако им несврнемо, хоће претрчати преко нас.“

„Ја на страну!“ одговори онај у срѣди, „Помисли само Бела, шта говориш. Ако се они сами неузауставе, ми ћемо их зауставити.“

У тај пар већ бише и они само два три скока од ових далеко. Како су оштро трчали, тако су наједанпут трк у корак претворили, и тако премда за мало, имаше пређашњи кад мало са својом новом срѣћом упознати се.

„Добро вели Бела,“ рекне Миклош, „какви су ови неби сгоре било да им се мало уклонимо.“ Ово он изговори смѣшећи се и на Белу значајно погледајући, хотећи му тим одшалити његову пређашњу шалу.

„Смѣј се ти, само!“ одговори му Бела; Да смо гдѣ год около Дубровника, знам да би ти та шала била пуна збиља,“ одбијајући удар ударом.

И заиста није имао неправо. Јер ако су кад два човѣка у стању била и слободном срдцу задати мало ужаса, то су ова два били за то. Онај што је напрѣд јашио био је човѣк оне величинп, кои равне себи у

Digitized by Google

читавим војскама неналази. Сав у црно одѣло обучен показивао је ношивом простог талијанског кавалѣра Бѣло дугачко перо за шеширом опоминьало је да стои у одношају са млѣтачком республиком. Пуни лѣпо срезани и увијени бркови доликовали су нѣговом дугуљастом јуначком лицу и живим граорастим очима над коима су се црниле лѣпо сведене обрве. Кратка коврчава брада украшавала му је круг од лица, и давала му је изглед старих Омирових јунака. Коњ под њим био је од највише и најјаче пасме, какви се за крваво сражење траже и скупо плаћају: ни коњ ни коњаник ни су били сасвим наоружани, овај је имао само о појасу свој добар палош, кои се у дужини и ширини при ковању угледао на господара. О дугмету од сѣдла висио му је штит црном чојом покривен. Само је буздован држао коњаник у руци, да баш небуде са свим празне руке.

Пратиоц његов био је очевидно слуга. Мало мању висину накнађавала је ширина, и ко му је прси и плећа видио, морао се увѣрити, да ту лежи снага елефантска. Изпод великих и густих обрва видило се тек само сѣвање очију, а бркови кушљави прекрили су му читаве образе, и саставили се с брадом, која му је читаве прси покрила. Он је носио оружије господара свога и јошт друге нѣке згоде за путнике, и под свим тим теретом трчао је коњ, црн као ноћ, као да носи само једно дѣтенце на себи.

И у господара му је био вранац ког су изшарали комади пѣне бѣле као снѣг.

Digitized by Google

Овај на враицу и онај на бѣљцу ишли су управо један к другом. Ни један непоказива воље да сврне, и тако коњи тек што се неударише главом о главу. Бѣљац много мањи и слабији од вранца, видећи овога са његовим господаром као какво брдо пред собом, навије на страну да га обиђе: али му господар бржебоље притегне уздице опет, навије га управо к вранцу и проговори му овако:

„Пфуј, лабуде, пфуј! Немој да мислим да си се поплашио од те стрвине. То није твој обичај свртати другом с пута; а најмање онда, кад си подамном."

Пишта и његова дружина заборави сасвим, да ће скоро сѣсти сунце, и стану с великом пажњом гледати шта ће да буде.

Бѣљац послуша узду и заповѣст господара и нехтѣде више свраћати. Али у кои пар погледи опет вранцу у чело у тај пар стане. У исти мах и вранца опомене узда да стане.

Она друга два коњаника окрену своје коње и стану вранцу у бокове. Чудна се гомила укаже сад оку. Усрѣди грдни вранац са своим гигантским господаром. Са прѣд лабуд бѣо као имењак му са поноситим своим коњаником ком је љутина зажарила образе и разпирила у очима ватру. Са обадвѣ стране по један бѣо коњ са свои господари, кои су као соколови сваки час готови да ударе. А са страг опет вранац са коњаником, кои сѣди као стѣна па само окреће главу то к једном то к другом коњанику са стране, то опет у напрѣд на ру-

ку свога господара готов, како се ова мрдне, грунути с обадвѣ руке на једанпут и ослободити му стране.

Онај на лабуду упре очи у јунака на срѣди, кои се немрдну у сѣдлу, неразвуче ни једне црте на лицу, већ сѣди па с највећим миром гледи, шта ће да се догоди.

Ова мирноћа противника уталожи мало ватрену љутину коњаника на Лабуду. Он погледи на ову чудновату гомилу, насмѣши се и проговори талијански:

„Свpћи с пута!“

„Свpћи ти!“ одговори онај са вранца гласом, кои би се лако разабрао усѣрд шума битке.

„Ко си?“ запита онај с лабуда.

„То ће ти мој штит казати!“ одговори јунак с вранца, и дигне чоју са штита, на ком је било написано талијански: „Тражи бољег!“

Коњаник на лабуду насмѣши се, кад ово прочита, и рекне скоро пријатељски: „Чудна намѣра. Али сад ми мораш сврнути. Ја сам краљевић Лајош.

„Несврћем!“ одговори онај хладнокрвно. Лајош, кои се надао са свим другој послѣдици своих рѣчи, тргне се мало, и запита презирућим гласом. „А ко си ти дакле?“

„Ког ме видиш!“ одговори онај ни мало неуврѣђен.

„Но, прости талијански кавалѣр. То је лѣпо и красно; али се нећеш успоредити са сином краљевским?“

„Не!“

Digitized by Google

„Дакле? Сврши!“

„Са сином не,“ дода онај с вранца, да се боље разуму; „са сином не, него са краљем самим!“

„Хо, хо!“ насмѣје се Лајош, „тако нећемо бити готови. Ја сам син краља Роберта, чуј, дакле ваљда у мојој кући нећеш ми одрећи првину?“

„Ја сам твој гост; ваљда није овдѣ обичај мећати госте за врата?“

„Незваном госту мѣсто за врати“ примѣти Лајош.

„Ја идем у Вишеград за сутрашњи турнир: за то је сваки зван кои осѣћа срдце у прсима и снагу у мишици!“

„Имаш право!“ рекне му Лајош, осѣћајући све већма и против своје воље нѣко чувство пријатељства к непознатом. „Имаш право! Сутра ћу те радо поздравити; али данас јошт није сутра: ја ћу сутра, ти данас чини своју дужност. Силази с пута!“

„Колико идеш ти већ овим путем?“ запита непознати.

Лајош се зачуди овом питању. Ништа мање одговори: „Већ читав један сат! на што то?“

„На то. Ти идеш читав сат, а ја идем читав дан; ја сам дакле на овом путу старији!“

„Право имаш!“ одговори Лајош. „Ми с овим нећемо изићи на крај,“ рекне он смѣшећи се к своим пратиоцима, кои су већ оставили били своје непријатељско држање, и стојали само као свѣдоци ове особите препирке између краљевог сина и једног простог тврдо-

Digitized by Google

устог кавалѣра, поздрављајући сваку згађајућу рѣч свога друга и странога безпристрастно смѣхом задовољства.

„Кога трѣба молити, нетрѣба га срдити!" рекне сад Бела, обративши се на странога: „Страни пријатељу! прими мојy молбу за кралѣвићеву, и сиђи с пута!"

Страни оћути.

„Није хасне, Бела" проговори Лајош, „ја сам нагазио. Натраг неда срамота, а напрѣд правда. Ајде да прокушамо срѣдњим путем. Страни кавалѣру! Ја те молим учини ми љубов, и сврни ми с пута!"

„Немогу!" одговори страни.

„Зашто?" плане Лајош. „Зар је моја молба мања за тебе од пуног триумфа!

„Мој штит и мѣсто ово недаду ми да ти испуним жељу."

„Како то?" запита Лајош гледећи около себе. „А ха! она сељанска лѣпотица! Кавалѣру! морам признати, да у овој точки особито савѣстно пазиш на дужност кавалѣра!" У овим је рѣчма хтѣо Лајош да сакрије јед свој, кои му је причинило непопуштанѣ странога кавалѣра.

„У том би само био други до тебе," одговори онај. „Али има и друга узрока. Ја ти немогу сврнути на десно од јендека; а на лѣву страну немогу ти сврнути дотлѣ, доклѣ носим овај штит. Видиш дакле, да ми је немогућно учинити оно, што захтѣваш од мене

Digitized by Google

Лајошев коњ, док му се господар разговарао, изкренуо-се тако да би страни ако би га хтѣо обићи преко јендека морао скакати, које се сбог велике ширине овога није могло захтѣвати.

„Шта ћемо дакле да чинимо?“ запита Лајош у ком млада крв већ започне брже тећи.

„Ништа друго,“ умѣша се сад Миклош, „него да покажемо страном пријатељу, да је дошо до своје цѣли, и да може штит овај одбацити.“

„Бога ми мога! ништа друго,“ примѣти Лајош „Спреми се, страни пријане, да одређени турнир за један дан пре свршимо.“

„С драге воље!“ одговори онај, „него зло стоимо имам сунце у очима! Но нечини ништа. Ко тражи бољег, том баш сунце и трѣба.“

Горди ови млади људи, да непопусти један другом, разставе се све натрашке коње своје стукајући и обоица завитлају своје буздоване.

„Сад ће бити, шта ће бити“ рекне Пишта полагано свом друштву, несмѣјући гласа са свим пустити.

„Ето што смо желили видити,“ проговори стара. „Да само знамо, ко су ти господари, можда су то баш краљеви, па нам неби трѣбало ићи даље, ни молити Шош Јошку.“

„Онај на вранцу, ако није цар, али мањи од краља није, примѣти Пишта. „Не хтѣде с пута да сиђе. То ће сила рећи!“

„Ако то није краљ србски“ — рекне Ержи.

Digitized by Google

„Иди будало," одговори јој мати, „зар би краљеви ишли на себе с буздовани." —

„Штета што нисмо разумѣли, шта говоре!" рекне Ержи. „Каквим су то језиком говорили? То није мађарски, је ли?"

„Да богме, да није!" одговори Пишта важним гласом, какав даје откривена истина. „Да је мађарски било, то би разумѣли. Ако није србски? А, мајко, шта ти велиш?"

„Ја вам, кажем, то ће бити краљ србски" примѣти Ержи радостна да ће се њена отојчашња примѣтба јошт потврдити. „А оно су друго други краљеви. Њих четири! је ли Пишта?"

„Ержика ће јошт имати право," одговори Пишта.

У тај час зачује се коњски топот. Два коња са прекинутим узама пролете као бѣсни покрај Пиште и његове дружине, кои се страшљиво прикуче к јендеку. Таки за тим укажу се кола са два друга равно поплашена коња, кои јурище као бѣсни и слѣпи, и бацају кола то тамо то амо. Само једна јаруга и кола су се извррнула. Гласови мушки и женски измѣшани с ужасом викаше за помоћ. Ако се приближе само к јендеку прошли су без сваке сумње.

Лајош је баш био замануо, да пошље поздрав буздованом своме противнику, кад жалостна вика пажњу свију обрати на ону страну.

Јендек је широк и дубок, а помоћи трѣба таки ако се жели помоћи. Коњаници догоне коње до јендека,

Digitized by Google

али их нипошто немогу натерати да прескачу. — Већ су кола надошла спрам њих. На несрѣћу су се коњи приближили јендеку, а ту је у друму излокана јаруга. Прѣдњи точак лѣве стране већ је упао у јаругу и кола накренуо за собом; само и стражњи да упадне за њим па ни која сила незаустави кола, да се неправале у јендек. Како је прѣдњи точак у јаругу пао, тако су се кола занела, и кочијаша у јендек стрѣсла. Очевидна опасност погибељи одузме на час и самим гледаоцима присутство духа. Помоћи, чинило се, нема. Али у тај пар крѣпка једна рука шчепа коње за узде, и ови стану као окамењени. Брже боље људи, кои су у коли били, изскоче на полѣ, и сад се тек увѣре, да су устали из гроба. Страни кавалѣр, — јер је овај био с коња скочио, и с невиђеном упружношћу прѣко јендека прескочио и коње зауставио, — повиче на Пишту, и даде му свој нож, те изпресѣца узице, и разстави коње од кола. Сад му преда и коње, да их проваћа, док се неумире, и приступи к путницима. Каква срѣћа изненада. Он нађе у њима познанике, с коима је провео прошасту ноћ на пустари. И они њега таки познаду. Стари господин таки му приступи и стрепећим гласом проговори:

„Вас је, кавалѣру, сам Бог избрао, да нам будете на обрану. Синоћ сте нам на пустари начинили угодан конак, а сад сте нам спасли сам живот. Чим ћу вам за то моћи захвалити!“

„Поштедити се, Синьоре,“ одговори кавалѣр, „ја

хвалим Бога, што ми је допустио, да сачувам живот тако скупоцѣни; на другу захвалност и мислити било би Бога хули ги."

Сад дођу и други коњаници. Они су мало у напрѣд нашли лаки прелаз; и сад бржеболье, долетише на мѣсто несрѣће. Кавалѣр остави кнеза долазећима а он приђе к јендеку, из кога му је слуга несрѣћног кочијаша извуко и сад прегледао, како стои.

„Шта је Јоване?" запита он слугу.

„Ништа, господару!" одговори онај; „три пребијена ребра." —

„То јошт није велика несрѣћа!"

„И пробијена глава" — настави онај.

„Но, и то се даје залѣчити." рекне му господар.

„И пребијен врат" — продужи слуга.

„Ту помоћи нема!" рекне на ово кавалѣр, и дода: „Ти гледај да се тај несрѣћник у град однесе; ако те ко од друштва док су госпе овдѣ запита, кажи, да је јако рањен и у несвѣсти."

Међу тим је Лајош к старом путнику приступио, и кад га позна, повиче удивљен:

„Дѣда! Јесте л' ви, за име Божије!" и сад тек страх овлада срдцем племенитог младића.

„Лудвику! ти си!" повиче опет стари путник са своје стране.

„Ја сам, дѣда! да није какве несрѣће. Јесте л' на миру остали за Бога? Гдѣ је Марија?" запита Лајош

Digitized by Google

једно за другим, тако, да старцу једва могућно буде одговорити:

„Небој се синко, срѣћно смо прошли; хвала Богу и оном кавалѣру, све се свршило ужасом. Марија се мало уплашила, али јој ништа неће бити; она није ни видила, како зло стоимо.“

Лајош приступи госпођици, која са својом другарицом на страни стојаше.

„Ја сам пред вас изишо, сестро мила, па сад морам Богу да захвалим, кад сам вас и тако дочекао. Таки ће доћи друга кола.“

„Иди, Бела,“ рекне краљевић к другу, гледећи га молебним погледом; „учини ми ту љубав, и иди, уреди, да друга кола по кнеза дођу. Али немој да ми отац што чује, јер ће се уплашити, а хвала Богу добро је, како је могло бити.“

Бела се само поклони па отиде.

Страх и ужас учинили су, да кнегиња није могла овај поздрав свога брата равном течношћу повратити. На многе његове слѣдовало је мало нѣних рѣчи. Умилно гибање, које је иначе лѣпом њеном лицу чудновату дражест давало, изчезло је с њега, и њен поглед висио је с нѣком кртошћу на предмету, на кои је пао. У даљем са Лајошем разговору био је предмет тај страни онај кавалѣр, с коим се њен отац разговарао, и кои је јошт у даљини стојао, нехотећи госпођици, док се од страха неповрати, досађивати. Сваки његов покрет затресао је њено око; а кад је кои о њеном

стању извѣшће тражећи поглед његов к њојзи дошо, то је потрѣс ока на цѣло тѣло прешо. Оку, које у свакои појаву дѣвојке у овај час само црте претрпљеног страха нетража, јавно је било, да је ту и друга живце потресајућа сила умѣшана. Лајош је свакојако настојао, да сестру своју разговором разбере, па у ревности својој није ни примѣтио, да је мало по мало у лѣпој души њеној други нѣки мили образ замѣнио ужасно позорје претрпљене опасности.

Кад је стари кнез мислио, да је господична већ доста добро к себи дошла, и да може свога избавитеља пристојно примити, одведе га к њој, и овако га представи:

„Ево, дѣте мило, пашег избавитеља, ја сам ти га довео, да му благодариш: твоја ће захвала надам се у толико топлија бити, што ће се с њом и благодарење за учињену намноћас услугу саједините, којег нас је скромност и великодушност кавалѣра јутрос лишила."

Марија није могла проговорити рѣчи. Лице јој у први мах побѣли као крин, па послѣ га преспе руменило најкрасније ружице. При првом кавалѣровом погледу задркћу јој устне, што јој дисање престане, и стѣшњене прси за зраком прену. Бадава је чекао стари кнез, бадава страни кавалѣр рѣч одговора. Она ћута јошт непрестано, и ова сметња обаспе је новим руменилом, које се чак до чела разлије, и неописану дражест овом лицу даде, које је чело као таблица од најбѣље слонове кости, са црним обрвама, дугим трепави-

Digitized by Google

цама и сада руменим образа и устана цвѣтовима чимило најумилнијим лицем Италије.

Кавалѣр је мислио, да су то послѣдице страха и невременог његовог присутства, зато најпријатнијим, коим је могао, гласом проговори: „Ја видим, да присутство страних претрпљеном ужасу само нову храну даје: и зато молим да ме моје најбоље намѣре ради извините. А ја ћу таки своју дужност учинити.“

Ово рекне па се дубоко поклони и хтѣде да отиде.

Марија је све једнако дотлѣ имала очи к земљи оборене. Сад их подигне, и с најумилнијим погледом, у ком је за кавалѣра јасно лежао израз: „Имај милосрђа са мном“, погледи га. Али је овај израз осијан био свѣтлошћу, која дану кавалѣра наједаннут рајску ведрину даде. Он осѣти, да му неизказана нѣка благотворна топлота прође срце; као сапет није се мого с мѣста макнути. Нѣко врѣме стојали су тако сви ни рѣчи неговорећи у нѣком виду забуне. Најпослѣ проговори стари кнез:

„Ја не би рад, господине кавалѣру, да ви без једне рѣчице захвалности од моје Марије отидете од нас можда на свагда. Ја с моје стране препоручујем вам сваку услугу, а да могу учинити доста, увѣрићете се, кад ме јошт једанпут у Вишеграду походите. То ми морате обѣћати. Дајте руку.“

У прво тренуће сама се рука макне, да ухвати пружену руку старог господина: али таки затим промешкољи се разум и запита: нашто то? је ли то па-

Digitized by Google

метно, и поштено, да оне, које си из опасности живота избавио, у нову опасност доводиш? Каква ти остаје заслуга, кад огорчиш можда на увѣк онај живот, кои си сачувао?' — Он поћути, док је ово мислио, а старина је све једнако руку пружену држао.

„Но, господине кавалѣру, зар вам је тако тешко мене походити. Нећу да кажем, да ћете можда самом себи тим радост учинити: али немојте мене једног веселог часа лишити!“

„Ја сам мислио“, одговори кавалѣр обилазећи, „хоћу ли, ако рѣч дам, ту моћи одржати“ —

„Па сте смислили, да можете!“ — упадне му старац нагло у рѣч.

„Па сам смислио“ — рекне кавалѣр, и слѣдујућа рѣч застане му мало на устни, „да нећу моћи!“

„Немојте то казати“, рекне стари господин ожалошћен: „Лајоше, дѣте моје, де ми и ти помози, да намолимо господина кавалѣра, да ме походи у Вишеграду само на један час.“

Лајош приступи кавалѣру, и пруживши му руку проговори: „Данас ми се надало, вас, господине кавалѣру, молити. Ви сте ме као домаћина вашег вашим великодушним и срѣтним дѣлом тако обвезали, да вас поздрављам као једног од најмилијих мојих гостију. Као такав припадате под моју непосрѣдну бригу, а ја ћу се већ постарати, да свом госту прибавим пријатне часове, између коих онај мора бити најпријатнији, кои ћете провести у друштву господина кнеза и кнегиње.“

Digitized by Google

— Ово је Лајош с таком простодушношћу и пријатељском искреношћу изговорио, да се у кавалѣру силно пробуди чувство пријатељства спрам тако благородног младића.

Стари господин чекао је с највећом ревношћу, шта ће на ово пријатељско краљевог сина позивање кавалѣр одговорити, и то му се на цѣлом лицу јасно видило. — Марија је држала очи к земљи оборене, али је кавалѣру нѣшто у грудма говорило, да она очи не подиже не зато што неће већ што неможе. А зашто неможе? На ово је питање одговорио онај прозирљиви чувства, тако да рекнемо, разум, кои се у нѣким случајевма очевидно указује, и то на пуно задовољство својељубља.

Сви су чекали, шта ће кавалѣр одговорити.

„Ја бих,“ рекне он најпослѣ, и старац је тражио жељно сваку рѣч јошт на устни разумѣти — „ја бих радо ваше нуђење, ком се врло радујем, примио, али ми моја намѣра на путу стои. Прѣ турнира немогу ни на кои начин изпунити жељу ни вама ни мени.“ —

„Дакле послѣ турнира, господине кавалѣру повикне старац живо — „дајте руку; Лајоше ишти руку.“

„Ко зна, хоћу ли ја послѣ турнира смѣти примити пријатељско краљевића нуђење?“ проговори кавалѣр смѣшећи се.

Лајош је таки разумѣо, куда циљају рѣчи кавалѣра, и зато похити одговорити му: „Или, боље рећи, ко зна, хоће ли Лајош мене послѣ турнира радо при-

Digitized by Google

мити. — Немој да се о том' бринемо“ настави краљевски младић „ми ћемо овде на живот и смрт свезу учинити. Ја желим сутра побѣду себи више нег икада, то је истина, а у овој жаркој жељи узећу немогућност, и помислићу да сам ја побѣдитељ а ви побѣђени. У том случају приписаћу моју побѣду само вашем признању к домаћину, а ви ћете моје услуге као заслужене с пуним правом искати и примити. Будем ли ја побѣђен, које је врло лако, а ја ћу се радовати, што тријумфатора ја, и нико други, своим гостом називам, и гледаћу да му за прибављену мом огњишту славу свавом пажњом благодарим.“ —

„Хрђав почетак!“ — примѣти кавалѣр смѣшећи се пријатељски — „кад је такав почетак, чему да се од свршетка надам. Ви можете сутра с топлим срцем бој започети. Мисао на садашњу побѣду олакшаће вам сутрашњу. Признајем, да сам вашим красноређчјем побѣђен, и — ево руке — послѣ турнира ваш сам гост!“

„Право! То ми се допада,“ — повиче стари господин, са светлѣћим' се од радости очима. „Сад ми је срдце на мѣри.“ —

„Дакле, ја добих а изгубих!“ рекне Лајош стискивајући топло руку кавалѣра. „Сад немам куда, госта морам напрѣд пустити!“

„То само чини домаћиновој доброј вољи част,“ одговори му кавалѣр, „гост све што је, кроз домаћина је!“

У тај пар указаше се кола, по која је Бела био

Digitized by Google

отишо: а за њима је Миклош, кои бијаше за поплашеним предњим коњма отишао, ухваћене коње водио.

„Видиш, Лајоше," повиче Бела, „да ја велику плаћу за моју услугу иштем. Ја ни мање ни више незахтѣвам, него да кнеза од Терачине и лѣпу кнегињу сам у Вишеград одвезем!"

„Ништа више, него што је право!" рекне стари господин. „Ајде дѣцо да идемо, већ се скоро смркло."

„Дакле мој кочијаш остаје у рукама вашег воjеног лѣкара, господине кавалѣру?"

„Можете без бриге бити!" одговори кавалѣр, погледајући на свога слугу, кои брижљиво несрѣћног кочијаша увија и завија, да му тако смрт што сигурније сакрије.

„Хоћеш ти, Лајоше напред?" обрати се сад стари кнез Лајошу.

„Хоћу!" одговори овај и усѣдне на коња.

Сад се кола крену. Из кола повиче стари кавалѣру: „Имам вашу рѣч!"

Кавалѣр се поклони, и кола оду.

Лајош пріђе к Пишти, кои је два стражња коња јошт једнако тамо амо водио, и запита га:

„Куда ћеш ти?"

„У Вишеград!"

„Дакле узми и она два прѣдња коња, па доведи сва четири у краљевске штале."

„Кад бих знао, гдѣ су!" одговори Пишта, сасвим оборен овим великим задатком.

„Запитај само ма кога, сваки ће ти казати, гдѣ су!" рекне му Лајош.

„Ал кад нигдѣ никог непознајем!" примѣти Пишта, ком се дѣло све заплетенијим видило.

Лајош се насмѣје. „А зар трѣба свакога да познајеш, кога хоћеш зашто да запиташ! А да како би сутра мѣста нашао, кад неможеш данас краљевске штале?" запита га даље, очекујући знаменити одговор, кои ће дух Пиште у пуној свѣтлости да покаже.

„Ја сам се ослонио на господара Шош Јошку; он би ме послужио," одговори Пишта, тако, да се видило, да он о том ни најмање не двои, да ће њему покровитељство господарą Шош Јошке помоћи.

„А ко је тај господар Шош Јошка?" запита даље Лајош, кои је напрѣд мислио, да ће господар Шош Јошка барем какав слуга код слугиног слуге гдѣ у Вишеграду бити.

„Шош Јошка је у краљевском двору!" одговори Пишта, и никад није такав понос због свога пријатељства са Шош Јошком осѣтио, као сад. Пријатељ господара Шош Јошке у краљевом двору мора бити знатан човѣк!

„Сад знам" рекне Лајош, кои науми учинити шалу са простим овим младићем. „Сад знам, та Јошка је мој најбољи пријатељ. Него он није сад код куће." —

„Па шта сад да радим?" примѣти Пишта, кои на једанпут из највећег' поуздања падне у то стање, у

Digitized by Google

ком ни с које стране невиди помоћи. „То ја нећу ништа видити; па ни Ержи!“

„Знаш шта је“ рекне му Лајош, „одведи ти коње у краљевске штале, за које ћеш лако разпитати, па дођи сутра у јутру у краљев двор, и запитај за господара Шош Јошке пријатеља Лајоша, а ја ћу гледати 'да мом пријатељу образ освѣтлам и за твоје друштво мѣста прибавим. Сад иди!“

Пишта није хотѣо ову лѣпу прилику пропустити. Он погледи на Лајоша, и с најташким гласом, какав се спрама пријатељевог пријатеља пристои, запита: „А ко су ти господари, кои су ту били. Да ни су то кралѣви?“

Лајош се насмије, и таким истим гласом, кои је својом повѣреношћу сваку сумњу удалио на миље далеко, одговори: „Добро си погодио. То су све краљеви. Онај на вранцу великом, краљ је пољачки, она два што су са мном ишли, једно је краљ немски а друго је краљ србски.“

„А онај сѣди у кол‍и са оним девојчицама?“ запита Пишта са отвореним од тешког пазења устма, зацѣло мислећи, да је онај најстарији највећи господин, и да како Шош Јошкин пријатељ незаборави му казати за онога, ко је.

Лајош таки позна виспрене мисли Пиштине, и рекне му: „Е, шта су сви ови други спрам онога: оно је цар над црним људма!“

„А, Бога ти! ху, што га нисам мало боље промо-

Digitized by Google

трио!“ Сад Пишта мало поћути, па онда напрасно дигне главу к Лајошу, кои се слѣдством своје поезије наслађаваше, и запита га: „А, шта си, Бога ти, ти? И ти ваљда — какав мали краљ бити мораш, кад с краљеви бараташ?“

„Ја још ни сам краљ, ал могу бити!“ одговори Лајош, кои сад и против воље мораде даље поетизирати. „Ако узмем ону дѣвојку, — дају ми је, — онда ћу после смрти оног старца бити цар над црним људма!“

„Немој је узети,“ проговори Пишта савѣтујућим гласом.

„А зашто?“ запита Лајош, ком се ова учитељска страна на Пишти смѣшна учини.

„Ја сам чуо, да црни људи једу бѣле; па да виш, зло је то, све једнако стрепити, да ме на ражањ не натакну.“

„Хвала ти на савѣту“ рекне Лајош, и окрене коња да иде „хоћу се промислити, Бог да те благослови!“ С овим ободе коња и пође за колима.

„Са славом божијом!“ одговори Пишта, и повиче: „Немој на мѣста заборавити!“

„Нећу, не!“ викне му Лајош патраг, да из предузете роле неизпадне. На ово приступи кавалѣру, рукује се с њим и одкаса.

Сад се к Пишти приближе жене.

„Ми смо погодили“ повиче он к њима на сусрѣт. „Све сами кралѣви до овог, кои се са мнои разговарао, и кои је пријатељ Шош Јошке. Срѣћа божија, како

Digitized by Google

Шош Јошке није код куће, неби мѣста добили, да нисмо на овог његовог пријатеља наишли.“

„Па то је Шош Јошкин пријатељ?“ запита стара невѣрујући.

„Он ми је сам казао,“ рекне Пишта „и рекао ми је да га сутра у двору краљевом потражим, па ће нам он мѣста прибавити.“

„А како ћеш га наћи?“ запита га мати дѣвојкина, којој се никако није посао видио чистим.

„Само да питам за господара Шош Јошке пријатеља Лајоша“ одговори Пишта цитирајући рѣчи Лајошеве са дипломатичком точношћу.

„Па Јошкин пријатељ иде с краљевима заједно?“ проговори невѣрна мати. „То су они с тобом само шалу збијали!“

Пишта се већ почео једити. Прво зато, што стара неће оно васдан да вѣруе, што је он за готове новце купио; а друго зато, што држи, да су с њим шалу проводили. И зато јој жешћим гласом одговори: „Како неби ишо с краљевима, кад му нуде кћер цара над црним људма!“

Ово учини крај дишпуту, јер Ержи што је с већим могла љубопитством повиче: „Шта? дају му кћер цара над црним људма. Та и она мора бити црна! шта мислиш Пишта?“

„А, немој мислити. Ја је истина нисам сасвим мого видити, али толико знам да није црна као ђаво.“

„Па зар си је ти видио, Пишта?“ запита још с

већом, ако је могућно, ревношћу Ержи, и пређе на другу страну ближе к Пишти, да неизгуби ни једне речи.

„Како је неби видио?“ одговори Пишта задовољан с тим, што се опет на амвон оратора попео. „И ви сте је видли: само из далека. То је она дѣвојка, што је са оним сѣдим господаром у коли сѣдила, а он је њен отац, цар над црним људма!“

„А, шта говориш, Пишта!“ примѣти Ержи: „оно је цар над црним људма! — Та ми смо чудеса видили.“

„Али на коли су биле двѣ дѣвојке,“ проговори сад Ержина мати на велики јед Пиштин, кои већ у напрѣд види, да неће моћи одговорити, — „која је од њих његова кћи? или су обадвѣ?“ —

Обадвѣ да како!“ одговори Пишта „кои старој све опрости за ову једну љубав, с којом га извуче из теснаца.

Сад стане Пишта обширно с додатцима, примѣтбама и изјаснѣнијама приповѣдати свом друштву оно, што му је Лајош продао био, и тако изиђе из простог случаја читава арапска преповѣдка. У разговору дођу до градских врата, гдѣ их одређен човѣк дочека и одведе коње у штале а Пишту са његовим женама к себи гдѣ их поштеном вечером и угодним конаком угости.

Сутра у јутру урани Пишта и пође да тражи Шош Јошкиног пријатеља.

„Куда ћеш, пријатељу!“ запита га домаћин, кога Пишта до сад опазио не бјаше. „Хоћеш ли у двор?“

Digitized by Google

„Погодио си," одговори му Пишта мало зачуђен, како онај да погоди његове мисли, кад му ништа није казао.

„Хоћеш да тражиш Шош Јошкиног пријатеља?" запита га домаћин даље.

„Погодио си!" одговори Пишта, и погледи га чудноватим погледом, као да гледи да дозна, шта ће о том човѣку да мисли, кои његове тајне знаде. Послѣ га полагано запита: „Од куд ти то знадеш? А ха! сад знам, то ти је господара Шош Јошке пријатељ казао" дода Пишта задовољан својим срѣћним домишљајем.

„Може бити, а може и небити!" рекне онај, и у Пишти се сумње подигну на ново овим загонетки приличним одговором: „Ја сам пророк!" дода домаћин с торжественим гласом. „Видиш, ти се зовеш Рока Пишта, а твоја заручница зове се Фаркаш Ержи. Ви се милујете јошт измалена и сад ћете се на зиму вѣнчати. Као дѣчак украо си ти са Шош Јошком једно јагње. па сте се частили на пустари." —

„Ћути за бога" — повиче Пишта, кога хладан зној пробије; „ти си прави татош."

„То ми није господара Шош Јошке пријатељ казао!" рекне домаћин смѣшећи се.

„Ћути само!" — рекне Пишта, јошт свеједнако у страху; „како сам у граду, ако дознаду, па ме шчепаду, зло по моме врату" — дода он правећи у страху стихове, ако му до пѣсме и није било.

„Аjде само, неплаши се, ја ћу ћутити," — стане

Digitized by Google

га домаћин тѣшити; „а сад ако хоћеш, ја ћу те у двор одвести.“ —

„Шта, па да тамо све кажеш“ — рекне Пишта, кои у утѣхи нов страх нађе, мислећи, да му овај само жели замазати очи, па да га тамо на најзгоднијем мѣсту изда.

„Небој се, човѣче“ — проговори домаћин, — „та ја зато мислим да те у двор одведем, што сам погодити нећеш.“

„Ал закуни ми се, да нећеш ни рѣчице казати!“ —

„Но, кад ти кажем — ево ти моје руке!“

„Е добро!“ рекне на ово умирен Пишта; „ајд да идемо!“

Кад у двор дођу, нико им незна за господара Шош Јошке пријатеља да каже.

„Право је мени Ержина мати рекла, да су са мном шалу збијали“ примѣти Пишта жалостив. У тај пар, опази Лајоша на авлији. „Ено га, ено га!“ повиче живо, „оно је господара Шош Јошке пријатељ!“

„Које!“ запита га поглавица страже.

„Ен' онај ондѣ господар!“ одговори Пишта показујући прстом на Лајоша.

„Ћут' не вичи!“ рекне му овај, и удари га лако штапом по пруженом прст; „ћут' не вичи, и к себи руку. То је син нашег краља!“

Сад Пишта као да падне из облака. Дакле је он са краљевим сином јуче говорио! А! то је много! шта

Digitized by Google

ће рећи Ержи, кад то чује. Он говорио са краљевим сином, па јошт онако пајташки.

„А неће ли он то за зло примити?“ запита самог себе Пишта.

Сад краљевић махне поглавици од страже, и даде му нѣке заповѣсти. Овај узме Пишту под руку и одведе га у једну собу у двор. Ту га остави самог.

Кад се Пишта види у соби, гдѣ је сва талијанска вѣштина посла имала, док је све уређено, заборави и на самот себе, и зато у мало што се није стропоштао, кад га Лајош са леђа по рамену удари, и запита: је ли срѣћно краљевске штале нашо.

„Јесам господару;“ промуца, Пишта, „јесам господару грофе, — господару солгабирове, — вицишпане — хаднађе“ дода он тражећи најзгоднију титулу за краљевог сина, кои је морао велики господар бити кад му је отац краљ.

Ово се Лајошу тако допадне, да се из гласа насмѣје, чим Пишту само јошт већма збуни. Он за себе самог, али у полу гласно, тако, да и Лајош чује, проговори: „зло сам казао — није добро — ху шта ћу да радим!“

На ово се краљевић јошт већма стане смѣјати; а Пишта кад види, да је то све горе за горим, стане се усплаирен за вратма обзирати, и простор између себе и врата мѣрити, може ли га од прилике на једанпут прескочити, да тако учини од једаред крај свему.

Сад већ смѣх Лајоша, кои је врло добро Пишту

разумѣо, тако се осили, да се морао за трбух ухватити. Пишта то употрѣби и ђусне к вратма; али јошт се у горем чуду нађе, кад се у мало на леђа, колики је дуг непружи. Краљевић, кои је намѣру Пиштину предвидио, ухвати га одостраг за скут од халине, и тако га преко воље задржи у соби. У тај исти пар отворе се врата и један господин уђе у собу.

У новом свом положају морао је Пишта материју новом смѣху дати, кои му краљевић дужан неостане. — Кад се већ мало од смѣха ослободи, проговори веселим гласом Лајош к свом невалодном госту: „Та чекај човѣче, морам ти рѣч дату одржати, и мѣста прибавити. — На, узми ову хартију, па је подај онај дан, кад буде слава, оном господару, ком видиш да и други људи дају. Онда ћеш добро мѣсто добити, буди увѣрен.“

„Милостиви господару“ проговори Пишта, и видило се да сумња, је ли погодио, јер је плашљиво погледао на краљевића, сваки час очекујући, да се грохотом засмѣје.

Ако не титула, али ови погледи, кои су је пратили, могли су на ново на смѣх натѣрати. Но Лајош је имао милосрђа са сирома Пиштом, и зато се уздржи, и брже болѣ ово му рекне:

„Ја сам се синоћ с тобом прошалио; оно нису били краљеви, ни цар над црним људма, него само велика господа: али сутра, кад буде та слава, само пази, све ћеш краљеве видити. Они ће заједно доћи.“

Digitized by Google

„Дакле нећу данас ништа видити?“ запита Пишта чисто жалостив, што му данас видити недаду.

„Данас се нема ништа ни видити“ изјасни му Лајош ствар, „слава за данас уречена, одложена је на сутра. А сад на ову кесу па купи штогод за твоје даме; то ти дајем као награду за овај драгоцѣни смѣх, кои си ми причинио.“

Онај, кои је баш онда ушао, кад је Пишта у највећој нужди био, стојао је све једнако код врата и гледао то на Пишту то на краљевића. Сад кад са Пиштом сврши, пружи Лајош новом свом госту руку, а овај се с њим рукује, па онда протовори Пишти:

„Ја истина, нисам тако срѣћан био, да од твога талента у той струци много профитирам, али што си моме пријатељу учинио, учинио си и мени: зато прими и ову кесу, и знај, да ти је, даје Карл, син краља Чемског.“

Данас је срѣћа особито добре вољѣ спрам Пиште била: он прими с благодарним срдцем њене дарове, спреми их што је најбоље умѣо у свој кожњи појас, па онда накосирке изиђе на поље, гдѣ га његов домаћин дочека, да га одведе натраг кући.

Кад се Пишта удаљио, рекне Карл Лајошу: „Знаш, зашто сам ти дошо, Лајоше?“

„То би ја морао јошт паметнији бити од изредног господара Шош Јошкиног познаника, кои нам је мало час част свога присуства указао био,“ одговори Лајош јошт најболье вольe, „ако би мого оно знати, што ми јошт ниси казао.“

„Слушај дакле да ти кажем.“

„Ако је што смѣшно говори; ако није, остави за други пут.“

„Нећу ти вољу покварити,“ рекне Карл. „Ја сад управо с Дунава идем. То је изредна рѣка. Дан је прекрасан; сунца није а кише није; читав дан биће само једно дугачко свитање. Ја врло радо имам возити се по води; ајде са мном; како си за смѣх справљен, биће таман посла.“

„Ја небраним. Али само имам јошт мало нѣшто да свршим, па таки можемо ићи.“

„Док ти то свршујеш, ја идем напрѣд, да све уредим. Само ћемо нас двоица бити, знаш?“

„Добро, добро!“ одговори Лајош већ на врати, „само пази мало, ако се на воду пустиш. У води се гдѣ гдѣ налази сакривен пањ, па можеш лако извратити се.“

„Тим би само теби нову љубав учинио, јер би ти за три недѣље материју са смѣх дао,“ примѣти Карл.

„Бре, пази ти само; ја ћу мени друго што за смѣх наћи. Господара Шош Јошке познаник јошт је овдѣ!“ одговори Лајош, разстајући се од пријатеља.

Карл, син Јована краља чешког, ког је отац себи у помоћ на прѣстол чешки подиго, давши му титулу маркграфа моравског, повратио се недавно из Италије, гдѣ је држећи од отца му покорене вароши у запту, много бѣде и противности изкусио био. Али оном времену има Чешка благодарити за своје златно доба које

је послѣ под Карлом VI. имала. Ту је дух његов осѣтио пријатност наука и изображеног живота, од туда је доцније двор његов сѣдиштем муза постао.

Дошавши Карл на Дунав почека на Лајоша, али кад му овај задуго изостане, узме један чамац, од којих је ту више стојало, и отисне се на воду. Људи на том мѣсту није било, јер су сви поодлазили у налазећи се на источној страни стан, гдѣ је до сто хиљада људи шареним своим животом за сваку класу људи разне забаве пружало. Чамац, кои је Карл узео био, принадлежао је сигурно каквом рибару, јер је на њему попрѣко раширена стојала мрежа, прострта да се суши. Маркграф је узео тај чамац због тога, што је од свију ту налазећих се најлѣпше изгледао: да му пређа у вожењу несмета, смота је, и метне у чамац себи пред ноге. Доста се дуго возенѣм увесељавао. Чамац је на заповѣст снажне његове руке понизно и послушно то на десно то на лѣво, сад управ, сад накосирке ишао: сад се у пола сад са свим окренуо. То је Карлу велику забаву чинило; од свога чамца само је кадкад поглед к брѣгу бацао, да види долази ли му друг. На једанпут, баш кад је на брѣг погледао, трѣсне чамац о сакривену у води кладу, и мало што неизбаци возара у Дунав, но он научен на сѣдлу тврдо држати се, одржи се, и нагне у напрѣд, да би тако други удар, ако би слѣдовао, сигурније издржао. Али други потрѣс био је био је друге нарави. Чамац се, кад о кладу лупи, мало натраг поврати, па веслом на

Digitized by Google

страну управљен боком се к пању приближи, и кад га Карл јошт већма на страну навије, силније на кладу натѣран напрасно се тако на страну нагне, да Маркграф у воду упадне. Вѣшт пловац нимало се неуплаши већ таки се на воду дигне: али сад тек са ужасом примѣти, да му ноге нису слободне. — Првим потрѣсом принуђен већма напрѣд сѣсти, турио је ноге у пређу, и ова се око њих умотала. Кад је у воду упао и пређу је са собом одвуко, која се сад све то већма замршавала и око ногу уплитала, што се он већма бацакао, да је стрѣсе. На не само да му није допуштала ногама радити, него му је ноге долѣ претезала, тако, да се не само с водом борити имао, него и с пређом. Хаљине водом напуњене причињавале су му нову бѣду. Забринутим оком гледао је на брѣг, али је овај био далеко, а нигдѣ никога, кои би му мого на помоћ притећи. К овим незгодама дође још и то, што му грч десну ногу тако ухвати, да се укоченост прѣко цѣле доње части тѣла простре. Већ је почео тонути; неизбѣжна смрт у ужасном свом виду потрѣсе цѣлу душу сваким божијим даром богато снабдѣвеног младића, ког је најсјајнија будућност очекивала. У очајању упне све своје силе, да се на води одржи и к брѣгу приближи. Али ово ново напрезање само га у већу опасност доведе. У онај пар, у кои му се нисо смрти са свим својим страшилима наметне, изгуби на један час преглед свога стања, и мѣсто да се већма у напрѣд отисне, заошија се јако на десно, и тако не само што се за своју

Digitized by Google

дужину од брѣга удаљи, него јошт већом несрѣћоми онамо с рукама дође, гдѣ је пређе с ногама био, и тако умота у пливајућу за ногама повучену мрежу и руке, које сад није мого по вољи и нужди ни разширити ни управљати. Сад већ и послѣдња искра надежде изчезне. Дубок, страшан уздисај извије се из стѣшњених прсију младића, кои јошт један поглед на увијено облаком небо баци, и својој се судби преда. — Сад га на једанпут крѣпка једна рука за дугачку по води пловећу косу ухвати, и у вис над воду извуче. У свом страху и борењу није Маркграф видио, како се један човѣк с брѣга у воду бацио и са свом снагом коју је необична вѣштина подпомагала, к страдајућем хитао. И премда Маркграф мало или нимало избавитељу свом није мого помагати, то су они опет тако сигурно и хитро к брѣгу пловили, да су за нѣколико тренутака већ на суву били. Ту нож помогне, те се Карл брже боље опрости мреже, и тек сад приступи мало пре за неизбѣжно изгублѣног држећем се младићу благотворно увѣрење, да живот за њега јошт није пропао. У највећој радости, која је са изумљѣњем граничила, падне свом избавитељу око врата неимајући рѣчи, да му благодарност своју изрази.

Кад прва навала прође, онда тек погледи Маркграф из ближе свога избавитеља. Овај је био човѣк од необичне величине, у цѣлом тѣлу најточнији сразмѣр показујући. Одѣћа му је показивала, да није рода савим простога: али израз лица показивао је онога, који

се научио заповѣдати, или je рођен да заповѣда па je погрѣшком случаја осуђен на слушање.

„Ко сте ви, благородни човѣче!“ запита Карл непознатог; „Ви сте мене данас очевидној смрти из чељусти изтргли; Бог вас je сам у крајње тренуће овамо донео. Примите моју најтоплију благодарност: и казујте само, како вам могу дѣлом захвалити. — Све ћу тако ми моје части, учинити: јер и оно, што je многима неможно, биће Маркграфу Моравском, сину Јована Луксембуржког лако учинити.“

„Дакле, ви сте маркграф Карл?“ запита непознати живо, и видило му се на лицу, да му je ова вѣст јако повољна. „И ви сте заиста маркграф Карл?“

„Јест, ја сам Карл сауправитељ краља чешког. Говорите само„ у мени гори тежка жеља, да свом избавитељу у чему послужим.“

„Но с тим већа буди хвала Богу!“ рекне непознати, и пруживши руку своју маркграфу, настави: „Ја вас са свом душом поздрављам, витеже талијански, и немогу Богу доста благодарити, што сам ја, кад je већ тако имало бити, прошлости славодобитног младића а будућности великога мужа спасо.“

„Ко сте ви, страни пријатељу,“ запита сад Карл зачуђен усхиту и братској повѣрљивости, с којом му страни руку своју пружи, и коју он таки примити нехтѣде. Јер ако му je и дужан био благодарити, опет није Карл заборавио онај одношај између себе и странога, кои му се по спољашњим обстојатељствима су-

Digitized by Google

деци представљао. Он је пожртвовање странога мислио наплатити краљевским великодушјем, али ни цѣном самог живота није хтѣо платити непристојно пониженье свога достојанства, за које је толико пута живот свој на коцку мећао.

„Ова је рука вас из воде ослободила“ примѣти страни, кои је с негодовањем затезање маркграфово примѣтио, „ви је слободно можете узети; она је истина јошт мокра и блатнава, али вас опет неће укаљати.“

„Кажите ми најпре“ рекне Карл, неповољност за учтивошћу сакривајући, „ком имам част за живот свој благодарити?“

„Ја нисам питао“, одговори страни хладно, али без сваког пребацивања, „ко сте, кад сам руку пружио, да вас из воде извучем.“

„С тим ћете се, по свој прилици“ рекне Карл „сад мање кајати, што сте се поквасили, кад разумѣте, да онај, ког сте ви као човѣка избавили, вас као краљ може наградом засути.“

„Мени нетрѣба ништа!“ одговори страни. „Ја сам за вас и ваша славна дѣла против Татара чуо, и желио сам, да се састанем с оним јунаком, под коим су против Веронезаца два коња пала, па је на трећем славну побѣду стиго. Моја је жеља испуњена. Сад с Богом!“ То рекне па се окрене да иде.

Карлу се сад учини неправо, да он за свој живот страном, ма он ко био, тако благодари. Он приђе к

Digitized by Google

непознатом и ухвативши га под руку, проговори овако: „Ја незнам, зашто да се тако разиђемо? Ви сте искали моју руку, а ја сам вама мислио другчије благодарити. Но! ако ви баш толику цѣну на моју руку мећете, ево вам је: али право није, да се тако у срдцу разстанемо. Ја би желио, да се и више пута видимо: и ако што моје мољење може учинити, молим вас, да ме посѣтите. И мом ће отцу мило бити, да види избавитеља сина свог."

На ове пријатељске рѣчи стане непознати, окрене се маркграфу и овако му проговори: „Да вам управо кажем, господине маркграфе, мене је једило, што показасте мом штовању тако мало усрђа. Био сам заборавио, да вам поштовање сваког човѣка, кои вам се у овакком одѣлу покаже, немора срдце у нѣдрима разиграти. — Ја сам талијански гавалѣр, кои сам дошо амо, да сутра при турниру срѣћу покушам. Руку вашу с радошћу примам, тим радије, што ми је то јасан знак, да је ваше великодушно срдце над предсудом свѣтском одржало славну побѣду." Ово рекне, па са лицем, којега особити израз мора придобити свако срдце, стисне пријатељски руку, коју му је маркграф пружио. „Двѣ ове састављене руке могу пол' свѣта понѣти!" дода он поклонивши се учтиво маркграфу.

„Да је бар једна за речено дѣло способна", одговори маркграф особитом нѣком силом к непознатом вучен. „доказује ми тај стиштај, кои ми у непријатљу не би био баш ни мало по вољи. — Ви сте за турнир

амо дошли? Но, то сте себи противника из воде данас избевили, да се сутра над њим прославите!“

„Срѣћа је данас са сваке стране мени наклоњена. За данас ми је прибавила радост, те сам спасо најбољег јунака; а за сутра справила ми је утѣху, да ћу оном морати уступити, ком нико неможе противстати. — Али ми смо скроз мокри; добро ће бити, да се мало пожуримо и преобучемо. И будући, да ви тако у град неможете, зато узимам слободу понудити вас у мој шатор, кои на овој страни града ено ондѣ мало заклоњен вама на свакој услуги стои.“

Тек што они хтѣдоше да пођу, ал се Лајош укаже и повиче: „Карло, чекај, и немој ми замѣрити; ја сам се мало задржао, ал док чујеш, хоћеш ми и сам за право дати.“

Карл се окрене, и причека, док му пријатељ дође. Кад овај приступи и опази, да са маркграфа вода цури, плѣсне рукама, и рекне смѣшећи се: „Ти си заиста рѣч одржао, како видим.“

„Бре мало што није било: био маркграф па није Чудна је то историја, док ти станем прѣповѣдати, хоће ти коса на глави расти. Да није било овог пријатеља евовдѣ, одох ја, од куд се више недолази!“

„А, зато и тај оставља за собом поток“, примѣти Лајош; „а какав је то коморат?“

На ове се рѣчи окрене непознати, и Лајош радостан повиче: „А, господине кавалѣру, опет ви! Та ви ни нашто друго нисте овамо дошли, него да чувате људе од сирти!“

Digitized by Google

„Дакле ти познајеш мога избавитеља?“ запита Карл, весео што ће дознати, ком за живот свој има благодарити.

„Ово је тај кавалѣр, кои је јуче спасо наше љубезне госте из Италије од очевидне погибељи.“

„Вас је сама срѣћа наша амо довела, господине кавалѣру,“ рекне Карл.

„Па шта ћете сад са мокрим хаљинама?“ запита Лајош, „ништа друго неостаје, него какви сте такви сте да причекате, а ја ћу брже боље по кола отићи“ —

„Није нужде!“ пресѣће му Карл рѣч. „Шатор господина кавалѣра није одавдѣ далеко; ми смо баш тамо пошли, кад си ме ти повико.“

„Ако вам није противно, господине кавалѣру,“ обрати се Лајош к овом, „ја ћу се радовати, што ћу мог сутрашњег госта у његовој војничкој кућици походити.“

„Моја ће кућица сина краља Роберта и мог сутрашњег домаћина са сваком чашћу дочекати!“

Сад пођу ова три млада човѣка заједно, и за нѣколико тренутака приспу к разапетом шатору, пред коим је брадати кавалѣров слуга прегледао оружје На путу каже страни своим пријатељима, како је испод једног древета, под коим га маркграф није мого видити, њега у чамцу на Дунаву гледао, и тако му у опасности таки притрчао. Маркграф се био у возењу од чамаца више горе удалио, и зато није мого избавитељ ове употрѣбити.

Digitized by Google

Два млада краљевића молили су кавалѣра да иде с њима у град, али им он вољу неизпуни, говорећи, да га учињени завѣт задржава, да пре дана турнира у град уђе. Они се дакле с њиме опросте и оду. Он је дуго за њима гледао, и кад их већ није мого видити, уђе с овим рѣчма у шатор: „Два красна младића; ови ће своје дане владања безсмртнима учинити. Та сила и савршенство тѣла, ти напрѣд тежећи силовити духови вођени зрѣлим изкуством моћи ће починити велике ствари.“

Кад су Карл и Лајош на само били, запита први: „кажи ми, бога ти, Лајоше, ко је овај чудновати човѣк, кои нас је тако јако обвезао, а неда нам ни чим да му се одужимо.“

„Колико ти о њему знаш, толико знам и ја“, одговори Лајош. „Ономад на ноћ раздѣли она магла мога дѣду од његових пратиоца, и он сиђе с пута, и заиђе у нѣкакве пустаре. Већ је по доста дуго ишо; магле је било нестало, и звѣзде су се чисто на ведром небу блистале. Путовођа, ког су имали, изјасни се, да он незна, гдѣ су. Коњи су им били уморени, и тек што су милили. Можеш мислити, како им је било, кад спазе пред собом веселу буктећу ватру. Приближе се дакле к овој, и у први мах мало се поплаше, јер при ватри, опазе три човѣка, кои по виђењу бијаху мало створени за пријатељске домаћине. Један от њих био је гигански наш гавалѣр, други зарасли његов слуга, трећи пак био је путовођа. Боље су дакле прошли, него што су

се могли надати. Примљени буду свесрдно. Кавалѣр таки начини за даме угодан конак разапевши свој војнички шатор, ком можда нигда таква срѣћа у тал пала није и пасти неће, а он се са старим господином дуго, скоро до зоре разговарао, и морам ти казати, овај као да је обчињен, тако га у звѣзде кује. Ја мислим, да му сутра унуку заиште, дао би му је, а не би га ни запитао, ко је?"

„Дакле ни он незна, ко је и шта лежи у нашем чудноватом познанику?" запита Карл.

„Незна да бог ме, као што ни овај незна, кога је под својим шатором имао."

„Е, да, дакле се стари господин није казао?"

„Није. Он, знаш, да је под именом кнеза от Терачине путовао, и као таквог познаје га и кавалѣр," одговори Лајош.

„А како се наш пријатељ старцу представио?" запита Карл даље.

„Као онај, кои заиста и јест," примѣти Лајош, „као талијански, Млѣтцима служећи кавалѣр, кои иде да у Вишеграду срѣћу покуша."

„Дакле он Млѣтцима служи!" рекне Карл. „Ја ти управо кажем, Лајоше, он ми на много више изгледа, него на кавалѣра, кои оним млѣтачким купцима служи."

„Имаш право!" примѣти Лајош; „али то знаш добро, да се сваки Млѣтчанин једнога краља врѣдним држи, па та њихова сметена мисао прелази и на њихове служеће кавалѣре, кои са своје стране мисле, да су

бар за један квинтал више што од оних млѣтачких трговаца.“

„Добро говориш, Лајоше!“

„Та то је тако наравно, да мора човѣк погодити. — Синоћ се састане са мном на пољани, и нипошто ми не хтѣде с пута сићи. Већ смо били измахнули да буздовани препирку размрсимо, кад се поплашени коњи моих рођака укажу. Сад да си га видио. широк јендек, да мој лабуд, кои је лак као срна и послушан као псето, нипошто на нѣга нехтѣде наићи, разстављао нас је од друма коим су кола летила и већ била наерила, да се у јендек сгрувају. У тај пар, док си длан о длан ударио, скочи он с оног брда од коња, и прескочи јендек, па како је ухватио коње за уздицу, тако се нису ни макнули као да су се били окаменили. Можеш мислити, како је било моима: али једва се дао намолити да буде мој гост, и да само једаред мог дѣду походи.“

„То је истина,“ примѣти Карл. „Поносит је као један од нас. Отоич недадох му руку кад је заиска, па да си га само видио. Најпослѣ дотлѣ ме је довео, да сам му је сам наметао.“

„А снаге има, као Херкулес“ дода Лајош, „да си само видио, с каквом је лакошћу та тѣлесина прѣко оног јендека пребачена; с каквом ли су челичном стегом уплашени коњи на једанпут стали као да се укопаше.“

„Знам, знам!“ рекне Карл живо; „да си само видио, како је мене на брѣг изнео; као мало дѣте. У оном страху, на част ти кажем, јошт ми је до тога

било, да сам се срамотио и једио, што ме тако у мало држи. — Но познаћемо се изближе; ако буде могућно да га прибавимо, то ће на сваки начин корист бити. — Али сад ми кажи, гдѣ си био те ниси мало раније дошо, да видиш, каквим сам удивљења достојним начином играо ролу рибе, која се у мрежи заплела. Штета, што те није било; мого си се сит и насмѣјати и наплакати.“

„Ћути само, кад је тако прошло,“ одговори Лајош; „ја сам ти казао да пазиш. Ја сам био код мога дѣда. То знаш, да сам га послѣ синоћњег догађаја морао походити, па сам се тамо задржао. Марија је мало болешљива, али то неће стојати на путу: она ће нам нашу славу своим присуством украсити. Јест то особито дражестно и љубезно створење!“

„А зашто није Јованка дошла?“ запита Карл.

„То је лако погодити,“ одговори онај; „по лѣпоти морала је Марија постати краљицом турнијра, а Јованка није рођена, да тако што поднесе. Волѣла се дакле на лѣп начин уклонити.“

„И у том је имала пуно право!“ примѣти Лајошев пријатељ. „Али, шта мислиш, кад би јошт до полдне старог господина походили. Имамо му барем што преповѣдити. Врѣме је к томе, а ја јошт нисам био код њега.“

„Небраним“ одговори Лајош; „ајде да се преобучеш, па да идемо. И онако ништа му не би повољније могли учинити, него што ћеш му казати тај нов слу-

Digitized by Google

чај о његовом љубимцу. Ја ти кажем, то је особита љубав што тај човѣк к том непознатом има.“

Стари господин био је Роберт краљ неаполитански, стриц Роберта краља угарског, кои је са својом млађом унуком Маријом под именом кнеза од Террачине у Вишеград дошо.

Кад млади кралѣвићи дођу краљу неаполитанском, дочека их он оташки као своју рођену дѣцу. Благост и ведрина старог овог владаоца врло се слагала са живошћу и жестином млађих ових јунака.

„Мој брат Карл доноси вам, Величанство! вѣст о вашем љубезном домаћину на пустари,“ рекне Лајош.

„И ти га познајеш, синко“ окрене се старац весео к Карлу; „гдѣ је, гдѣ си га видио, гдѣ си га нашо?“

„Ни сам ја њега нашо, Величанство! него он мене, и то у оно тренуће, да ми никад ни један човѣк није тако добро дошо као он,“ одговори Маркграф, и преповѣди свој догађај са таком живошћу и освѣтљењем великодушности кавалѣрове, да стари краљ то због опасности Карлове, то сбог радости о великодушности кавалѣровој чисто изван себе дође.

„А, та ја ти кажем синко“ рекне он на послѣдку, кад Маркграф сврши; „Ја ти кажем, то је човѣк, да му тежко има пара.“

„Карл мисли, да га себи придобије,“ примѣти Лајош.

„Нема ништа, нема ништа!“ одговори стари го-

Digitized by Google

сподин нагло; „доцкан си дошо синко; ја сам прѣдњи. Ако се може придобити, то је он мој. Само да ми се с њим састати, и то прѣ турнира; рад сам, да га мало из ненада обрадујем, док незна, ко сам ја и шта сам; послѣ турнира све ће знати, па ће ми се радост, у пола покварити.“

„Ал он неће ни како прѣ турнира у град да дође,“ рекне Лајош; „шта смо га ми сад молили, па нипошто.“

„Ми морамо Њ. Величанству жељу изпунити, Лајоше,“ дода Карл! „ма и с каквом малом прѣваром. Ако је само у снаги човѣка, Величанство! ви ћете сутра прѣ турнира њега код Вас видити. Ја ћу истина против мога интересса радити: али Вашем Величанству стоим са сваком радошћу на услуги.“

„Баш ћу ти захвалити, синко; ако то учиниш.

„Како је моја сестра Марија“ запита сад Лајош: „хоћемо л' моћи сутра имати срѣћу?“

„Без сваке сумње синко“ одговори му Краљ; „без сваке сумње. Она је само имала малу грозницу, какву страх са собои доноси: али лѣкар каже, да је већ све прошло, и да ће она сутра моћи сасвим без опасности изићи.

Сад пређе разговор на друге ствари, и послѣ нѣког времена младићи се препоруче и оду.

Краљ отиде кнегињи, која је у својој соби као болестница лако обучена на софи сѣдила, и са својом се другарицом разговарала. Разговор њихов морао је

Digitized by Google

бити топал, јер се на блѣдом образу Марије показао жар какав ревностан разговор наводи. Стари краљ како на врата ступи, таки веселим гласом повикне:

„Веселу ти вѣст доносим о нашем избавитељу, Маријо!"

„Шта, ту је?" запита Марија нагло и скочи са софе.

„То не," одговови краљ; „али друго нѣшто, чему ћеш се тако исто радовати. Он је јутрос Маркграфа Моравског Карла, сина Јована Луксембуржког избавио из очите опасности смрти. Да није њега Бог као избавитеља послао, ми би сад Маркграфа већ оплакивали: с њим би се већ можда рибе частиле."

„За име Бога!" повиче кнегиња, коју сама помисо потрѣсе; „зар се мало није утопио?"

„Већ је био потонуо, и како су му руке и ноге биле мрежом умотане, неби се ни коим начином мого спасти. На већу несрѣћу нигдѣ није било видити човѣка. На једанпут, као да из неба падне, ухвати наш пријатељ маркграфа за дугачку косу, и извуче га на врх воде, а послѣ га узме у руке и изнесе га на суво. Маркграф ми је то сам преповѣдио, он неможе доста да изрази своју благодарност спрам свог избавитеља. Подносио му је сваку услугу коју има, и сву је награду дао у једном пријатељском руковању. — Но, дѣте моје" настави краљ даље, „ти си добро к себи дошла, ако ти је могућно, а ти се спреми, па ми дај на знање, да идемо заједно к твом стрицу; ако не-

будеш могла, а оно ми јави, да ја сам идем; ја ћу на сваки начин морати ићи, јер ће данас краљеви уговарати ствари, сбог коих су се овдѣ скупили До едног сата чекам на одговор. С Богом, дѣте мило“ рекне краљ с отчинском нѣжношћу, и пољуби је у чело, „како ти гору образи; немој ништа да се мислиш, све ће добро бити,“ Са овим рѣчма изиђе на јполље.

„Мој добри дѣда мисли, да сам ја болестна,‘ примѣти Марија гласом, у ком се нѣки вид бољетице јављао, „а ја му несмѣм да кажем, да ми није ништа јер би му онда онај други узрок мога стања морала казати.“ Дубоки се уздисај при овим рѣчма извије из прсију кнегиње. „Мени није ништа,“ дода она послѣ кратког ћутења; „и опет истина је, да сам јако болестна! Је ли Бијанко?“

„Све ће добро бити, Марijо,“ одговори другарица тѣшећи, а ни сама невидећи, каквом се добру могу надати от такове жестоке безсмислене страсти. „Ту само врѣме и разум могу добро чинити. Врѣме само притиче човѣку, оно и прѣко волѣ пролази: а разум је е твој тако крѣпак и на господаренѣ научен, да се слободно можеш ослонити на њега и у овом случају.“

„Ах!“ уздахне кнегиња, „ти незнаш, шта говориш. Шта можемо ту од времена очекивати, гдѣ је свако тренуће у ком њега невидим година, дуга година мучења; шта ли можемо од разума искати, кад се он сам са срдцем сложио, и све једнако гласем громовиим

виче „то је достојан предмет твоје љубави, безграничне највеће љубави; љубав к том предмету неуступа ни самом блаженсгву: што може дакле у овом случају учинити врѣме и разум, него љубав моју све већом и жешћом а тим сладост и тугу моју све опаснијом.“

„Ја ти управо кажем“, одговори Бијанка, „и у том мислим, да ће највећа утѣха лежати; ја ти управо кажем, да немогу на те твоје рѣчи одговорити. Љубав твоја није пород ћуди и безпослице, пород собствене фантазије и празнине срца, у коју се увуко први, предмѣт, кои му се представио: предмет твоје љубави јест заиста удивлења достојан; мање крѣпка душа од твоје не би смѣла на љубав к њему ни помислити· Све дражести, које твоје срдце на њему види, јесу дѣјствителне, које морају дѣјствовати с демонском силом на срдце дѣвојачко, кад се ово љубави обрати. Срдце је твоје било пуно, пуно љубави спрам твојих сродника и цѣлога свѣта: разумѣти могу, шта се у њему збива, кад га ова света, тиха, спокојна лубав наједанпут остави, и преузме га она преображавајућа, кад се ненамири разоравајућа, најстрашнија али и највиша, највиспренија страст са својом тугом и чезнењем, са својом слашћу и искањем.

„Говори, сладка Бијанко, говори!“ рекне Марија, „Кад ми ти тако у срдцу читаш, онда ми је лакше. Је ли, да га љубити мора свако срдце, које се само сме држати њега достојним? А ја сам тако увѣрена, да га смѣм љубити, Бијанко, да ми ова мисо неопи-

Digitized by Google

сану радост причињава. Ова нѣдра, је л' Бијанко, да ја то могу казати, ова нѣдра јесу чист храм, у кои ја образ мога божанства без страха и трепета смѣм унети. О! какво је то за мене блаженство! Ја би морала пропасти, да сам га видила, а да му нисам могла дати срдце чисто, срдце само његово!"

„Ако је један пар смртних људи", проговори Бијанка, „достојан своје љубави, створен за своју љубав, то сте вас двоје. Али ко ће против судбине, којој се допало учинити тебе краљевском кнегињом, њега простим служећим кавалѣром!"

„Шта! простим служећим кавалѣром?" примѣти Марија нагло. „Зар оно чело носи знак служења? зар су она уста створена, да ћуте и само рѣчи заповѣсти као машина повторавају? зар је оно јуначко тѣло од робског клањања превијено? Није, није!" дода она као у вишем одушљевењу; „ја ти кажем, Бијанко, ја видим како он прѣд хиљадама стои, и као соко оком владатеља све прегледа, и куда његово око падне, ту се главе спуштају к земљи; ја га видим, како громовитим његовим гласом заповѣда, а хиљаде људи, које други господом, великом господом називају, лете радостни, што му могу изпунити заповѣсти; ја га видим, како кроз множину корача, а ова пада понизно на колѣна, и руке и скут му од хаљине љуби; ја видим, Бијанко, како се његово чело наоблачи, а хиљаде људи дркћу, краљеви и краљевине дркћу; ја ти кажем, Бијанко", продужи она послѣ кад је мало за-

Digitized by Google

стала била, „он није служећи каваљер, него први између краљева!“

„Марија је ове рѣчи тако говорила, као да је непосрѣдно гледање на то силом наводи. Бијанка је гледала забринута своју краљевску другарицу, које се око сијало необичним нѣким огњем, на које се образима чудновати жар запалио, и која се у цѣлом изгледу тако била промѣнила, да је пријатељица на њу могла гледати само са страхом, као на више какво суштаство. Бијанка се поплаши, да се памет кнегиње непореметн.

Обадвѣ су дѣвојке ћутале. Ћутање је трајало за дуго, и обадвѣ стране осѣћале су мучно нѣко стрепење.

„Ах“ проговори најпослѣ Марија гласом кои се својом шупљином од оног пређашњег чудно разликовао; „Ал је он сам казао, ко је! — Прости служећи кавалѣр! За новце служећи! За новце крв своју продавајући, — ону крв, за које сваку капљу ја би дала мој живот! Ах, Бијанко, ова ће ме мисо убити!“

Сирота Бијанка није знала шта да ради. Она страдајући са својом предрагом Маријом није мање страдала.

„Ах, зашто сам га морала видити!“ продужи Марија очи к небу управивши. „Зашто је морао онај бездани поглед његов срдце моје тако силно потрѣсти, да га нећу никад заборавити? Зашто је дана гласу његовом она обчина, којом као небесна хармонија у моим ушима непрестано живи? Зашто је прѣко цѣлог њего-

Digitized by Google

вог суштаства она слава и небесна ведрина пресута, коју моје око силом гледати мора, и које се никад сито нагледати неможе? Шта је то, што ме тако силно к њему привлачи? Ја хоћу да га погледим, а немогу; ја нећу да га гледим, а око с њега немогу да скинем: ја хоћу да га заборавим, а немогу мисли од њега да̄ одвучем; ја се силом опомињем, да сам краљевска кнегиња, ал он стои поред мене као први између краљева; ја са великом болѣтицом мислим на то, да је он прости служећи кавалѣр, а срдце хоће да ми пукне, и све би дала зато, да сам њему равна. Ах, како би радо умрла, само да знам, да он мене́ овако љуби, као ја нѣга.“ Овдѣ ућути кнегиња напрасно. Нова страшна мисо нападне на њено раздерано срце. Са гласом, у ком се изражавало очајање са свим своим страшилом, рекне: „Али он мене нељуби!“ —

Бијанка је врло добро осѣтила, шта ће то чуство да рекне; сузе јој против воље полете низ образе, и она брже боље покрије марамом очи. Дуго није смѣла на кнегињу да погледи: најпослѣ се уплаши, што ова недаје ни знака живота од себе, скине мараму с очију, и види пред собом образ од бѣлог мермера, јер том је са свим подобно било лице несрѣћне Марије. Сва топлота животна била је побѣгла са њенога лица, и бѣлост, блѣдост, хладноћа и кртост камена видила се ондѣ, гдѣ је мало час био разстрт живот у највећој узвишености. Очи су јој биле изгубиле сву свѣтлост, и на мѣсту кладенца, у ком се небесно љубави сунце мало пре у не-

Digitized by Google

бесној својој свѣтлости огледало, видило се округласто стакло лишено сваке провидности, у полу земљом постало.

Бијанка је хтѣла да скочи и по помоћ отиде, али се није могла макнути са столице, тако јој је ужас све силе био свезао. При свој ужасности и страховитости лица Маријиног није могла пријатељица скинути ока с њега. Нѣшто тајанствено држало је поглед њен на лицу несрѣћне кнегиње тако тврдо, да га нипошто није могла скинути. Као ударом кои све живце задрма поражено, стрѣсе се цѣло тѣло Марије, и живота струје груну с таком истом наглошћу у своје канале, с каквом су их оставиле. Очи се опет заблистају, образе руменило прелије, устнама се течност живота поврати прси се јако дизаше, и срдце је тако јако куцало, да је то и Бијанка чула.

„Јеси ту, Бијанко?“ запита сад гласом слабим, какав нам остаје послѣ борбе са невидним непријатељем нашег живота.

„Но хвала Богу!“ повиче Бијанка, и сузе радости ударе јој на очи. Она у изумлењу клекне пред Марију, узме јој обадве руке у своје, и преспе их својим пољубцима.

Марија благодари својој пријатељици за ово љубави пуно саучешће љубавним загрљајем. „Мени је зло било, је ли?“ проговори она на ново, и црте лаке бољетице укажу се око њених на смѣшење развучених устана.

Digitized by Google

„Хвала Богу, кад је прошло!“ одговори Бијанка; „ја од страха мало што нисам умрла. — Шта ти је било, сладка Маријо? Ти ћеш јошт себе у несрѣћу бацити с том твојом безграничном љубављу.“ У гласу је Бијанке нѣшто лежало, што је неизречно благотворно на срдце Марије дѣјствовало. Она придигне пријатељицу у своја наручија; па, кад се ова покрај ње на софу посади проговори јој гласом тако мирним, тако спокојним, да се забринута другарица због овога, због чега се управо утѣшити имала, на ново поплаши! „Љубезна Бијанко, небој се! Све је прошло! Ја сам на злом путу била; али сад је опет све добро. Ти ћеш видити, како ћу ја бити мирна!“

„Али шта ти је било, за име Божије? казуј! Ти ни најмањег знака живота ниси од себе давала.“

„Је ли?“ запита Марија, и погледи нѣжно на своју пријатељицу. „Са мном се чудо догодило, Бијанко! Немој ме питати, што ти немогу казати; само знај, да се ја у мојој мисли нисам преварила. Ми никада један пар бити нећемо! На руку, па види, како ми при овом изреченју жила мирно куца. Били то пре нѣколико тренутака тако бити могло? Не би заиста! Моја је љубав онда јошт била земска, а сад је са свим очишћена, сасвим небеска. — Памти, моја Бијанко!“ настави она даље, и небесно смѣшенје са прекоземном јасношћу озари јој лице; „памти добро, што ћу ти казати: он није прости служећи кавалѣр, он је што веће, много веће, и, више што веће, безконачно веће. Ко зна,“ дода

она са лаком тугом, „хоћу ли ја његову славу доживити, ал ти хоћеш, Бијанко! ти ћеш његову славу доживити, и њему се дивити.“

„Али од куд ти то све тако извѣстно знаш?“ запита Бијанка, зебећи, да ли је ово особено пророковање заиста пород обичног увѣрења, или што више производ и знак тихог безумства. Она страшљиво погледи на своју пријатељицу, дрхћући од тога што ће видити, од знака којег ове страшне болести, от које веће каштиге за човѣка небо иема.

„Ах! како ми је добро!“ продужи Марија, и неслушајући ни рѣчи пријатељице, и непазећи на њено трепетно пазење. „Какво је блаженство у моим прсима Предмет моје љубави равна себи нема, као што ни моја љубав равне непознаје. Он мене љуби, и то оним чуством, које за само себе незна, које у самом себи живи, јошт се нејавља у особеном животу, али јошт и сачувано од сваке мисли, која би му могла чистоту узмутити. О, то је мени доста! Никад више незахтѣвам. Љубав к мени родила се у најтајнијој светињи његовога срца: нека тамо и остане, сасвим затворена свѣту нека остане; тиме ће само светост своју у већој цѣлости сачувати. О како сам срѣћна!“ Сад ућути она, и двѣ кристалне сузице покажу се на њеним дугим црним тренавицама, али сузе, од коих чистијих човѣчанство нема, — сузе блаженства чисте дѣвојачке љубави!

Бијанка је слушала, и с неописаном радошћу увѣ-

Digitized by Google

рила се, да је њена пријатељица много боље него пре страшног оног потрѣса. „Шта ћемо јавити њиховом Величанству,“ запита она, да мисли своје другарице на други предмет обрати, и њу од другог можда подобног догађаја одвуче. „Већ је врѣме, да му кажемо, шта мислиш, да те чека или да иде.“

„Нека ме нечека“, одговори Марија; „у овом стању немогу нипошто мед људма се показати. Са мојом љубављу к људма било би ми врло тешко видити их као црве спрам оног у облаке дирајућег исполина, кога ја обожавам.“

Послѣ ових рѣчи спусти се на наслоњач од софе и преда се благотворном свом осѣћању. Бијанка даде краљу јавити, да Марија ићи неможе. Кад се к својој другарици врати нађе ову у тихом спавању, у образу сасвим преображену, у сну смѣшећи се и свим цртама изражавајући небесно блаженство, које јој у прсима струја.

„Како је кнегиња?“ запита сад краљ, кои сасвим оправљен у собу уђе, да види како му је унука, бојећи се да јој није опет горе кад неможе с њим да иде.

„Заспала је!“ одговори Бијанка, показујући на спавајућу пријатељицу.

„То је добро!“ рекне краљ, и приступи ближе. С оташком слашћу и нѣжношћу гледао је подуго на блажени сан своје тако очевидно срѣћне унуке. Срдце га повуче силно, да на то блистајуће се чело метне благосиљајући пољубац, али бојећи се да је из

Digitized by Google

тако благотворног сна не пробуди, заустегне срдце, и оде.

Изглед крвавог рата саједипио је краљеве у Вишеграду. Херцог Хајнрих Корушки и Тиролски умро је 4. априлија 1335. Његову землу Корушку и Тирол даде цар Нѣмачки Лудвик херцозима Аустријским као лено царства, и херцог Ото да си 2. Јулија на обичнии у земљи начин присѣгу вѣрности положити

Али је Јована, краља чешког, син млађи Хајнрих имао за жену Маргариту, старију кћер покојног херцога којој су име „маулташе“ (брњица) изденули. По овом сродству дакле сматрао је краљ Јован земље херцога Хајнриха као свом сину а онога зету по правди припадајуће. Херцози аустријски учине савез са царом Лудвиком против краља чешког, а овај принуђен буде опет себи против њих савезнике потражити. Син Јованов Карл учинио је пре повратка отца свог из Италије 1335 примирје са Казимиром пољским и овога шуром Робертом угарским краљем. Те исте године учини се у Тренчину вѣчни мир између Чешке и Угарске. Да се ови уговори потврде и утврде, договоре се, да се те исте године 16. Октобра краљеви чешки пољски и угарски у Вишеграду састану, на кои састанак и краљ србски као добри сусѣд пријатељски буде позван.

У октобру небуде могуће да се краљеви састану него у почетку новембра исте године сви се у Вишеграду нађу. Осим четир горе речена краља било је ту мноштво свѣтле црковне и свѣтске господе, и до

Digitized by Google

сто тисућа људи, кои су се са свију страна на тако сјајно позорје скупили били. Нѣке од ове господе познајемо ми лично; друге ћемо у течају ове приповѣдке јошт познати.

Предмет договора биле су слѣдујуће главне точке: Јован, краљ чешки, кои је у свом срѣћном походу против многобожних Прајза и Литванаца у декембру 1338 године Венхла херцога Мазовије натерао, да му своје земље уступи и од њега као лено чешке круне прими, узео је титулу краља польског називајући Владислава поругљиво краљем краковским. Казимиру је дакле много за тим стало било, да овако силан краљ од сваке прегензије одустане, и зато су се јошт у Тренчину погодили, да се Јован и његов син Карл свију своих претензија на круну польску оставе, а он њима право на шлеске земље, које је Јован у Априлу 1331 придобио, да потврди,

Друга главна точка, због које је све дано и примљено, било је намѣрење краља Јована да са Казимиром польским и Карлом Робертом угарским учини савез против херцога аустријских и цара нѣмачког. И о овом се сад у Вишеграду настојало да се уреди.

Кад Роберт краљ неаполитански дође, нађе већ сабране све краљеве и другу господу, коих се ствар тицала, или су присуствовати могли. Ми нећемо ово уговарање опширно нашим читатељма описивати. Кад већ све уговорено буде устане канцелар и прочита документ у ком се пре свега уговор Тренчински, што

7*

сè круне пољске и шлеских земаља тиче, потврђује. К овом буде додан уговор о савезу између краља Јована чешког Казимира пољског и Карла Роберта угарског. Овај се послѣдњи обвезао, да ће краљу Јовану против сваког у помоћи бити изузимајући краља Казимира пољског и Роберта неаполитанског. Даље, обвезао се Казимир краљ пољски краљу Јовану да ће му зато, што се он круне пољске одрекò, 20000 шокова прашких грошића дати, а јемство за ту суму примио је на себе краљ угарски. Најпослѣ тешњег савеза и пријатељства ради уговори се брак између унука краља Јована сина херцога Доњнобаварског Хајнриха зета Јованова и једне кћери краља Казимира.

Кад се нуждни подписи сврше, распростре се на све стране весео и пријатељски разговор, и свечано ово дѣло држава закључи тај дан државна свечаност обѣда при ком су се господа чак до мркле ноћи веселила.

При ручку рекне краљ Роберт, кога особита његова у младости лѣпота ни сад још сасвим оставила небјеше, свом сину Лајошу: „Сад смо озбиљно дѣло свршили, и ваља нам мало и о сутрашњем весељу мислити. Јеси ли се мало обазрѣо сине? имамо ли гостију за сутра; и како стоје изгледи за вас младе борце пред судним столом лѣпоте?“

„Штета, што ми се још нису сасвим залечиле ране, које сам у талијанским турнирима добио,“ примѣти краљ Јован, „а ја бих овим младим ритерима

показао, шта се јошт може и у старим годинама кад се лѣпо у вѣжбању заостане.“ И заиста овај краљ ритер тек што је био оздравио од рана које му је немирни његов у војни само управо живећи дух у Италији навуко. Сила дѣлања биља је у овоме краљу скоро непоњатна. Као шило турао се он то по Нѣмачкој, то по Италији, то по Француској: и кад су мислили да је у Прагу, био је у Италији: а кад су држали да је у Брешни, на једанпут су чули да није тамо него у Паризу код краља Филипа. Ова хитрина спасла је Чешку неједанпут од очевидне опасности.

„Није нужде Ваше Величанство“ одговори Лајош с дубоким поклоном, „да Ви са Ваших добро заслужених лаворика устајете, и то тако незнатног предмѣта ради; наћи ће се и више њих, кои ће нама сутра натѣрати доста зноја.“

„Ја вам препоручујем мога љубимца!“ проговори краљ Роберт са значења пуним погледом на Лајоша и Карла. Овај поглед падне и другима у очи и они једним гласом запитају: ко јо тај, кога краљ неаполитански назива своим љубимцем.

„С драге ћу Вам воље казати,“ одговори краљ: „то је мој љубави пуни домаћин са пустаре, кои ми је синоћ живот спасо, и кои је данас у јутру Вашег сина, брате Чешки, из Дунава избавио!“,

Сад се попне љубопитство друштва на највећи степен.

Digitized by Google

„Шта је то било, господине маркграфе?“ запита отац сина.

„Ништа, ваше Величанство,“ одговори Карл. Ништа на свѣту; ја сам добио ту чудновату вољу, да видим како је рибама кад се у мрежу заплету, па сам се замрсио у мрежу и ногама и рукама. Шта је имало бити? Ништа друго, вѣрујте, него лагано спуштање на дно воде, тако пријатно, да ми никад неби ни на ум пало изићи горе на воду. Али у онај пар, у кои сам ја прву сласт мога новог живота осѣтио, зграби ме једна снажна рука, и добар пловац изнесе ме на брѣг. То је све. Ако је што добро, што сам овдѣ, то је његова заслуга; ако је што зло, што ме је од воденог рибског живота истрго, он је крив!“

Шаљиви начин преповѣдања маркграфовог одузме сву непријатност овом несрѣћном случају, кои би у својој наготи представљен свем друштву, а камо ли отцу, барем на нѣко врѣме одузео сву вољу к весељу.

„Па гдѣ ти је тај твој добротвор или злотвор?“ запита отац сина. „Ја мислим да би га добро било пред суд позвати и по дѣлу наградити, да се нерекне, да Карл и Јован чешки ни су праведни.“

„Неће тај ни о чему да зна,“ одговори син. „Ја мислим, да је он поноситији од мене, и на више носи главу од брата Лајоша ком је срѣћа у тал пала да буде син таквог отца и краљевић такве краљевине.“

„Хвала ти на рѣчи господине сине“ пристане краљ Унгарски. „Мој ће Лајош имати свагда пред о-

Digitized by Google

чима славна дѣла у Италији Карла Луксембуршког, и дивиће се њима као што се његов отац диви чудесним дѣлима Јована Луксембуршког. — Али заштониси гледао, да нам га барем представиш: та свима мора мило бити, да му за учињену таковом младићу услугу благодаримо.“

„Кад он неће на молбу Њ. Величанства неаполитанског пре турнира у град да уђе,“ одговори Лајош отцу; „шта смо могли ми, ја и господин маркграф учинити. Ми смо га молили и молили, но нипошто неће.“

„Али ко је, шта је, тај чудновати човѣк?“ запита краљ Јован, гледећи то на краља Роберта, то на Лајоша, то на свога сина.

„То је један кавалѣр,“ одговори краљ неаполитански, кои је једва дочекао, да може о оном говорити, кога му је пуно срдце било, „какав се само игдѣ наћи може. Он служи дужда од Млѣтака, али је са свим друго што заслужио.“

„Само један прости служећи кавалѣр, па тако пун поноса, да услуге маркграфа Моравског неће да прими!“ рекне краљ Чешки, код кога је овим новим извѣшћем кавалѣр сила изгубио.

„Јест, брате Чеху“ проговори на ово краљ Роберт, „само један прости служећи кавалѣр, ал да га видиш, какав је. Као да има представљати најсилнијег крала тако га је Бог украсио. Јест пун поноса, ал има и нашто. Такву срѣћу недаје Бог свакој шуши. У вече

избавити од очевидне смрти краља неаполитанског, а сутра у јутру маркграфа моравског, сина најславнијег краља Јована: то су такве ствари, у коима би и сам мој син, да је жив, што нашо, да се њим понесе, као ни чим досад. Преповѣди Лајоше, како је синоћ с нама било!“ рекне крањ свом унуку коме се сад окрене.

Благородни младић нађе радост у том што је добро дѣло другога похвално представити мого, и преповѣди обширно са великим красноречјем дѣло млѣтачког кавалѣра при којем га је синоћ познао.

Така преимућства душе и тѣла нису могла прозујати покрај ушију ових мужева, кои су праву тога цѣну познавали, а да не пробуде највећу позорност и жељу тог младог човѣка познати.

Крањ србски био је са крањем пољским, с коим се прилично разумѣти мого, у разговору, и није ни пазио на овај талијанским језиком, кои он разумѣвао није, вођени разговор. Сад домаћин крањ позове ђака Баранина, кои је за своим господаром стојао и званије толмача кад је потрѣбно било одправљао, да свом краљу цѣо њихов досадашњи разговор сабшти. Кад се Стефан о несрѣћним догађајима краља неаполитанског и маркграфа моравског извѣсти, изрази им живо своје сажаљење и радост о срѣћном излазку, и изјави жељу, да би рад избавитељу њиховом то исто казати.

И тако се она позорност, која је спрама талијанског кавалѣра у напрѣд код гдикоих већ побуђена била, у-

чини сад обштом у цѣлом кругу највеће и велике господе. Крађ србски исто тако је желио чудног тог човѣка познати, кои је срѣћу имао да у тако свѣтлој скупштини тако велико пазење и поштовање задобије.

„Послѣ свега, што сам чуо“ проговори крађ Јован, „имаћете ви сви млади јунаци посла са тим витезом, ког су нам као што се чини млѣтчани у пркос послали, да нашим ратоборнии младићима нѣшто од своје силе у напрѣд (да си забележе) окусити даду.“

„Видићемо“ рекне Лајош; „поглед на краљицу свечаности моћи ће и кепеца гигантском снагом снабдѣти; а ја не бих реко, да смо, мој брат Карл и ја, и многи други од моих пријатеља спрам особите лѣпоте наше сутрашње краљице тако равнодушни.“ —

„Што више“ дода сад маркграф, „ја при самом помишљају на њу осѣћам да ћу оно свршити што други пут без тог савезника небих смѣо ни предузети.“

„Ми сви под једном звѣздом сад стоимо“ настави један од племенитих младића у име свију, „и сви једно утицање осѣћамо.“

„То су саме рѣчи“ одговори крађ чешки, кои је у овој готовости младића радост налазио; „видићемо сутра дѣла!“

Гласне здравице забуне ове личне разговоре, и обште веселье заузме све.

Кад су се гости разизазили, приступи маркграф

Digitized by Google

сину домаћина, и рекне му: „Јеси л сутра у јутру готов да ме примиш?“

„Кад год дођеш, добро си ми дошо!“ одговори онај, и узме пријатеља под руку гледећи му весело у очи као позивајући га да му каже шта жели.

„Све сутра“ рекне на ново онај; „данас више ништа. Сутра у јутру рано ја ћу к теби доћи, а ти буди готов да таки можемо даље одјашити.“

„Ја сам на свашта готов!“ одговори млади краљевић, и они се с „лаку ноћ!“ разставе.

Сутра дан у јутру рано, тек што се Лајош обуко био, дође маркграф к њему.

„Ти си точан!“ повиче му краљевић на сусрѣт.

„Таки послѣ тебе!“ одговори Карл, и сѣдне до пријатеља. Обоица мало поћуте, па онда маркграф проговори: „Ти си сигурно заборавио, да сам ја јуче обѣћао твом дѣди да ћу му нашег млѣтачког пријатеља данас јошт пре турнира довести, ако то само у могућству човѣка узстои.“

„Рад сам чути, како си ти то смислио учинити,“ примѣти Лајош.

„Овако, али ти имаш у том велику ролу: све од тебе зависи.“

„Казуј само, ја сам готов на све!“

„Ти ћеш сад са мном к том тврдоглавом млѣтчанину ићи па ћеш му казати, да је кнегиња због оне ономадашње опасности тако болестна, да сваки час може умрети. Послѣдња жеља то јој је, да му за ње-

гово племенито пожртвовање благодари. Ја мислим, да ће нам тако за руком изићи: јер немогу ни помислити, да се у цѣлом млѣтачком кавалѣрству један налази, кои неби с мѣста похитао, да дами једној такву услугу учини."

„Добро си измислио" рекне Лајош, „и ја се надам, да ћемо га моћи довести. Али шта ћемо радити, кад види да смо га преварили; та тај је у стању нас на удвој позвати.,

„Што му драго!" одговори Карл, „ја сам дао моју рѣч; а страх од позива на удвој није оно срѣдство, које ствар човѣку немогућном чини. Ја примам све на сезе."

„Бог ме, ни ја се нећу извући," рекне Лајош, „мени је само ради оне буне, која ће из тога постати."

„Већ сад ни куд ни кэмо, нег ајде да идемо: доцније се и онако имамо справљати за турнир."

Они на ово усѣдну своје добре коње и за један час буду прѣд шатором кавалѣра. Овога нађу, гдѣ се с прегледањем свог оружја забавља, на које, како долазеће примѣти, таки једно тамне боје јапунџе пребаци.

Блѣднло бијаше покрило лице кавалѣра, кои је јуче мало послѣ кад су га краљевићи оставили на једанпут нѣку несвѣстицу осѣтио, на коју га је сан пун чудноватих виђења напао. Главна персона у том сну била је кнегиња Марија, и кад се пробудио, тек се толико опомињао, да је њу у необично живој свѣтлости

од најлѣпших боја видио, како је његово срдце на руци држала и нѣшто му при том говорила које је онда све разумѣо али од чега ни рѣчице сада знао није. Кад се пробудио, приписивао је он своју несвѣстицу напрѣзању у пливању и дугом стојању у мокрим хаљинама, од чега је и онај жестоки сан дошо у кои се лице кнегиње са свим наравним путем увукло. Баш је сад кавалѣр на то своје јучерашње стање мислио, и размишљавао неће ли му то какву незгоду при данашњем турниру чинити, кад се два краљевића појаве, и к њему похите.

Он устане и тако их дочека.

„Добро јутро, добро јутро, кавалѣру!“ повичу оба пријатеља на једанпут.

Нечекајући на његов одговор примѣти Лајош ово „Шта је вама? ви сте тако блѣди, као да знате у напред ону жалостпу вѣст коју вам ми доносимо.“

„Какву вѣст“ запита кавалѣр, и лице му постане још блѣђим.

„Кнегиња Марија кћи кнеза од Терачине неће задуго ваш дар уживати; она је тако болестна, да сваки час чекамо да нас на свагда остави;“ одговори Лајош, и лице је његово за истину рѣчи тако јемчило, да се сумња ни мрднути није могла.

„Шта говорите краљевићу!“ повиче кавалѣр, ком његов сан сад и незван на ум падне.

„Тако је, као што вам кажем“, настави Лајош даље, „али узрок нашег доласка тек ћете чути. Она

Digitized by Google

жели, и то јој је последња жеља, да вам пре свбје смрти само две три рѣчи захвалности своје изказати може, и узда се тврдо у ваш кавалѣрски чин, да ћете јој вољу изпунити.“

„Таки, таки!“ одговори кавалѣр нагло, кои сад у свом сну опази истиног предвѣстника овог догађаја. и ком се у прсима нѣшто макне, које му ни пошто не би допустилв изостати. Он брже уђе у шатор, оправи се подпуно, и изиђе на поље. Два пријатеља зачуде се кад мѣсто шешира шлем на глави му виде Он огрне јапунџе, сѣдне на коња свога слуге, и похити у град. Тек што се по кои човѣк стао показивати, а кавалѣр спусти роштиљ свога шлема и сакрије лице. У оштром јашењу брзо дођу к зданију гдѣ је краљ неаполитански обитавао. Лајош оде горѣ, а она два друга остану долѣ чекајући док их онај пријави.

„Ту је кавалѣр!“ повиче Лајош краљу издалека.

„Само амо!“ одговори краљ, ком се очи од радости засијају. „Како сте га приволѣли?“

„Маркграф је добар план смислио“, одговори Лајош. „Ов је овдѣ; шта ће даље да буде то је ново питање!“

„Шта, да нележи каква уврѣда у начину кои сте употрѣбили?“ запита краљ с малим негодовањем.

„Како но узме!“ одговори Лајош, и сиђе се но маркрафа и кавалѣра.

„Са стрпљивим срдцем и тѣсним дисањем коим

се кавалѣр горѣ. Кад уђу у собу скине шлем тек онда кад се по соби добро обазрео.

Пре свега приступи маркграф к кавалѣру, и пруживши му руку проговори: „Ви сте мене јуче укорели, што вам нисам таки руку пружио: немојте да ја вас данас укорети морам. Дајте руку?“

„На што?“ запита кавалѣр зачуђен, и погледи на Лајоша и старога краља. Ови ћутише.

„На врло велику ствар!“ одговори Карл. „Ради се о том, да сами себе надвладате, да опростите.“

„Ја радо праштам“, одговори на ово кавалѣр, „али најпрѣ морам знати, могу ли опростити. Зло срдце и хрђав намишљај чине код мене опроштај немогућним!“ При овим рѣчма покрије му ледена строгост лице.

„О злом срдцу неможе бити ни рѣчи; а намишљај неможе бити већма пријатељски!“ рекне маркграф весело.

„На тај начин ево руке! али само на тај начин.“

„Добили смо, Лајоше!“ повиче Карл своме краљевићу пријатељу. „Та имај само посла са честитим човѣком, па небрини се кад што добро наумиш!“ дода он усхићен поштеним характером свога избавитеља.

На ово се окрене к њему и проговори: „Сад сами судите. Ова сѣда глава, која без сваког другог додатка заслужује свако поштовање, желила је вас пре турнира видити, тако, да је тешко која жеља у цѣлом животу њеном ту садашњу превазилазила живошћу. Да њу изпуним, смислио сам у оној струци дѣјствовати, у

којој је сваки прави кавалѣр најосѣтљивији. И зато смо вам казали, да је кнегиња на смрт болестна; да је рада вама своју захвалност изразити, то ни смо измислили."

Кавалѣр спусти при овим рѣчма главу, и извуче руку своју из руке маркграфове. Овај настави даље:

„За оно кратко врѣме бољетице, коју сте послѣ такве вѣсти до сад морали осѣћати, накнадити вас има радост увѣрења, да тај ужасни глас није истина. — И тако видите да ни зло срдце ни хрђав намишљај у овом дѣлу мале прѣваре нема учешћа."

Са великим очекивањем гледали су сад сви, шта ће да слѣдује. Лице кавалѣра разведри се, и слабо руменило прелети му образе.

„Хвала Богу, кад није истина", повиче он благодарним оком на небо гледећи. Па онда нагло пружи маркграфу руку, и проговори:

„Ви сте право казали; ја вам морам руку дати, да ме некорете. То поштовање спрама желье овог пречастног старине морало би ме посрамити, кад би се усудио, да се због тога на кога срдим, што сам и прѣко воље помогао изпунити жељу сѣде ове главе, за коју се маркграф моравски сваком непредвидивом слѣдству изложио."

„Благородни муже!" повиче Лајош; „ми смо могли само таково што од вас очекивати. Примите и мене у тај савез пријатељства, кои су племенити духови два млада сваке славе достојна човѣка у-

становили: ја ћу се каштити, да за вашим стопама снѣшим.“

„Само је трѣбало да хоћеш“, рекне кавалѣр, „у твом оку, у твојој души читам ја, да ће наш савез у теби добити цвѣт, без кога би вѣнац његов непопуњен остао.“ То рекне и пружи му своју лѣву руку, коју Лајош са живим пријатељством ухвати.

„Да сте благословени дѣцо моја!“ проговори стари краљ, ком сузе од радости на очи потеку.

Три пријатеља загрле се.

Сад кавалѣр проговори: „али опет немогу пропустити, да мог пријатеља Карла за његово к мени неповѣрење не каштитујем, и зато ћу казати, да није нужде било тако очајно срѣдство употрѣбити; трѣбало је мене само увѣрити, да ћу старом кнезу заиста мојом посѣтом учинити особиту радост, па би ја сам својевољно дошо. Ја сам мислио, да је то све једно, или ја пре или послѣ турнира дошо: а да ми је повољније пре турнира никуд неодлазити, то показује мѣсто гдѣ сам мој шатор разапео.“

„Остави ти њега мени, синко“, рекне на ово стари краљ. „А сад имаш мало посла са мном.“

На ово оде стари краљ у другу собу, и донесе један савијен папир. Овај преда он кавалѣру. Кад овај предани му папир развије, нађе у њему диплому, којом га краљ Роберт кнезом неаполитанским именује, и даје му добра у својој краљевини.“

„Ја свесрдно примам“, рекне кавалѣр кад прочита

диплому, и да би умножио свом домаћину радост, учини право своје весеље двогубим. „Али како ћу ја доћи до прилике Њ. Величанству благодарити за ову милост?“

„Ти то можеш таки учинити“, одговори краљ са у радости топећи се; „твој нови краљ стои прѣд тобом!“

На ово изјашњење ступи кавалѣр једним кораком натраг: израз лица његовог није издавао човѣка, кои је даром и даровательем упрепашћен, него само изненадну радост о величини свога дѣла, које је у једној сѣдој глави избавило главу једне краљевине, радост о том што у избављеном кнезу види славног краља и изредног човѣка.

„Дакле Њ. Величанству, краљу Роберту, и његовој унуци Марији имао сам ја срѣћу бити на услуги?“ запита он затим са свѣтлим од радости очима.

„Тако је синко!“ одговори му не мање радостан краљ, кои није тражио поражење, него је био узнешен до усхита радошћу, коју је кавалѣр показао, и коју је стари краљ дѣјствујућим обстојателствима приписивао. „Ја сам мислио, ако ти је повољно данас при турниру, да имену Одоарда Равенита кавалѣра, које је мени на пустари било врло пријатно чути, додаш: кнез неаполитански, зашто да неможеш, кад то само у мојој власти стои!“

Овај начин, кои срдцу старог краља исто тако част учини као дар руци особито дирне срдце кавалѣра.

Digitized by Google

Њему се укаже у оку суза благодарности, и он дрхћући од нѣжности гласом проговори:

„Опростите Величанство, ако ми једно вама непознато обстојатељство забрањује, да паднем пред вама на колѣно и пољубим отчинску вашу руку. Чуство оно, које је ваш љубави и штедње пун начин у моим прсима побудио, ја вам изразити неумѣм. Ви ћете познати из тога што дар ваш са највећом готовошћу примам, како га високо цѣним; а врѣме ће вам то и јошт јаснијим учинити!“

„Можете мислити, Величанство!“ рекне на ово Карл, у каквој сте цѣни ви и дар ваш стојали, кад је он од кнеза Терачинског то примио, а од маркграфа моравског и краља Јована није хтѣо ни за што ни да чује.“

„Ја сам теби реко,“ примѣти старац весео своим триумфом над маркграфом; „ја сам теби реко да је он мој: ја сам пре тебе дошо!“

„Ваш, Величанство, душом и срдцем“, одговори кавалѣр. „И да видите, како сам вам привржен, и да мога пријатеља Лајоша за његову лѣпу вѣст наградим, престајем бити његов гост и прелазим послѣ турнира, ако ме хоћете, к вама!“

„То си тако паметно уредио“, примѣти краљ, „да ти и прѣко воље морам учинити комплименат. Дакле мој гост, чујеш Лајоше! Шта сте ви јошт спрам мене старца,“ дода он смѣшећи се и сам себи образе гладећи: „отео сам га од Карла, па ћу га отети и од тебе. То си добро забележите.“

Digitized by Google

„Ми смо задовољни!“ рекну она двоица, „само нам барем опростите начин, коим смо га к вама довели.“

„Ти ћеш јошт сигурно од твоје сестре лѣпу добити захвалу“, одговори краљ Лајошу; „маркграфу праштам лѣпог његовог начина ради, коим је заплетену ствар размрсио.“

„Такву искреност“, дода кавалѣр, „па никад нигдѣ кавге.“

„Сад ћете имати милост Величанство,“ рекне Лајош, „да нас одпустите; трѣба се за турнир оправљати.“

„Кнез неаполитански гледаће свом краљу образ да освѣтла“, придода кавалѣр, спремајући се да иде.

„Али најглавније најпослѣ“, дода он, обративши се краљу: „Милостива кнегиња жели мени захвалити за малу моју услугу, и ја сам управ зато, хвала овим љубезним пријатељима, овдѣ.“ При овим рѣчма погледи он смѣшећи се на ону двоицу, и из његовог погледа већ су закључили, да их опет један удар очекује. „Кад је већ тако, а оно нека буде захвалност сразмѣрна лицу, које даје, велика. Смѣм ли се надати, да ће мени кнегиња за данас повѣрити своју боју?“

„Тај нам данас неда ока отворити!“ рекне Карл и Лајош, и погледе један на другога.

„Ја ти то у име њено обѣћавам“, одговори му краљ, и одпусти их милостиво. На вратма спусти кавалѣр роштиљ свога шлема.

Digitized by Google

„Зашто то чиниш?“ запита га Лајош.

„Јер сам урокљив!“ нашали се кавалѣр.

Нови пријатељи разиђу се сваки свом обиталишту.

Мало за тим јаве краљу, да га жели унука видити и с добро јутро поздравити. Он отиде к њој, и види с великом утѣхом и радошћу, да је ноћни покој заступио мѣсто најспособнијег лѣкара код ње. Лице њено сијало се рѣдком својом бѣлином, и свѣже мајске руже цвѣтале су новембру у пркос на њеним образима и устнама. Што више, око за то запињуће могло је примѣтити нѣку особиту црту лѣпоте, коју книгиња други пут није имала, и која је њеној тѣлесној лѣпоти духовну придодавала: то је био израз дубоке небесне љубави, која своју собствену цѣну познаје и са свим је са собом задовољна.

„Добро јутро, мили мој дѣде!“ повиче она, кад опази краља на врати, и притрчи му, па га свесрдно пољуби у руку и у образ. „Опростите што сам тако дуго дала на себе чекати!“

„Ја сам то врѣме провео прекрасно,“ одговори дѣда загрливши дражестну дѣвојку у своја наручја; „не ти, мене, — ја тебе имам молити, да ми опростиш.“

„А шта је то мој анђелски дѣд мени сагрѣшио?“ запита она гледајући на њега оком пуним срдачне нѣжности, увѣрена да ће сав грѣх опет бити у чему, што је учинио, да јој жељу у напрѣд изпуни.

„Наш избавитељ био је овдѣ!“ —

„Био овдѣ!“ рекне она и прѣко лица јој прелети зрак небесне свѣтлости.

„Био, да како. Сад је баш отишо!“ продужи краљ. „Одоардо Равениго, кавалѣр млѣтачки поздрави ће те при првом састанку као кнез од Терачине!“

Мали узвик усхита, кои се кнегињи при овој изненадној вѣсти подкраде, био је друга награда благородном срдцу краља Роберта.

„Јест дѣте моје,“ рекне јој он не мање радостан од ње. „Кнез од Терачине у мом лицу у животу сачуван имао је најбоље право искати од мене да у животу и остане; а ко је био достојнији да га послѣ мене носи него онај кои га је у мени сачувао!“

„Мисо прекрасна“, примѣти кнегиња, „као и све друге, које се у сѣдој овој глави роде.“

„Добро, добро“, рекне краљ смѣшећи се на њу мило, „ласкај ти мени; али сад ћемо тек да видимо, је л свака мисо прекрасна која се у сѣдој овој глави роди. Сѣда ова глава обѣћала је кнезу од Терачине за данас твоју бојy!“.

Позорно је гледао он на њу, да може точно познати, неће ли јој ово његово обѣћање бити непријатно. Она дигне нагло очи к њему и тако исто нагло запита га:

„Је ли он то сам искао?“

„Он те је кроз мене молио, — ја ћу његове рѣчи теби представити, — да твоја захвала, кад му већ захвалити желиш, сразмѣрна буде особи, којој је он

малу услугу учинити срећу имао, т. ј. велика, а то ће бити, ако му твоју боју за данас повериш."

„И ви сте му обећали?" рекне она на то.

„Обећао!"

„Ком мој дед за добро нађе поверити боју моју, тај је мора понети," одговори на ово она; „јер би ја само зло морала учинити, кад би другчије учинила."

„Ја нисам ту дипломатичку црту код тебе до сад примѣтио," рекне краљ смешећи се. „Ал су све жене рођени поличари" дода он ласкаво. —

„А сви мушки рођени ласкавци" упадне му она у рѣч.

„Погодила си" одговори јој он, па онда дода: „и зато, што сам ти овај комплименат учинио, мораш ме пољубити, па онда спреми пешкир (шерпе) и себе, да идемо, скоро ће се турнир започети. Ја ћу пешкир твој кнезу код ограде дати предати."

Са овим оде краљ и дѣвојке остану саме.

„Твоје пророштво почиње се изпуњавати" примѣти Бијанка помажући при облачењу кнегињи. „Ако он и даље стане тако поступати, као што је до кнежине дошо, то ће се само при царском величанству зауставити."

„Он је и сад јошт више што од кнеза," рекне Марија.

„Али шта је?" запита љубопитно Бијанка.

„То ја незнам" одговори Марија; „али да он стои на више на много више од неаполитанског кнеза, то

Digitized by Google

тако зацѣло знам, као да сам унука краља неаполитанског.“

„Па што ми је јошт чудније“ примѣти Бијанка даље знајући да је то њеној другарици најповољнији разговор, „то је то, да је на једанпут премѣштен у твоју фамилију.“

„Како то?“, запита Марија, жељна чути, како ће јој другарица ову загонетку размрсити.

„Ти си барем за овај пут“ одговори она, „кнегиња од Терачине; а ниси ли чула, да је он кнез од Терачине!“

„Ти си данас врло оштроумна, Бијанко!“ рекне јој Марија смѣшећи се; „да имам данас најоштроумнијем вѣнац дати, то би га ти зацѣло добила.“

„Ја одступам великодушно од њега“ проговори Бијанка као свечано, „јер знам“ дода она пријатељски другарицу своју гледајући, „да ће ти много веће задовољство бити дати га оном кои ће га данас заслужити.“

„Мислиш ли Бијанко?“

„Не мислим, него знам!“

„Али је маркграф моравски и мој брат Лајош и јошт многи други кавалѣр ту кои ни су један но више вѣнаца у различним турнирма већ заслужили.“

„И маркграф моравски, и твој брат Лајош, ког ја особито цѣним, и многи други кавалѣр мораће данас са оним вѣнцем бити задовољан, кои су другом приликом задобили,“ одговори Бијанка с увѣрењем.

Digitized by Google

„Ја вѣрујем пророштвима“ рекне Марија, „пророкујеш ли ти Бијанко?

„Као друга Питија!“ одговори она изправивши се са збиљом жречице, „само што немам троножника.“

„А! таково достојанство лица чини троножник излишним“ примѣти Марија добровољну шалу своје пријатељице комплиментом награђујући.

Тако шалећи се проведу оне врѣме, док се сасвим за свечаност не оправе. Кад буду готове јаве краљу, кои таки по њих дође и с њима се на мѣсто турнира одвезе. Овдѣ је већ све било пуно свѣтом. Краљеви су се били већ у својој ложи скупили, и само се јошт чекало на долазак краљице Јелисавете са њеном женском свитом, и на долазак краљице турнира, па да се игре започну.

Прѣко пута од ложе судија била је ложа за краљицу свечаности, која је сва застрта била скерлетом сребром и златом и бисером украшеним, у којој је на сребрном столчићу јастук од црвеног скерлета лежао, и на њега је вѣнац награде положен био.

С лѣве стране ове ложе била је ложа за четир краља, а за њима таки за њихове великаше пратиоце тако да се мого сваки са своима разговарати. С десне пак стране устројена је била ложа за краљицу Јелисавету и њену свиту мало с мањим раскошјем од оне прве.

„Јесмо ли сви овдѣ?“ запита краљ Роберт, кад се поздрави с краљеви, кои његову унуку са очевидним знаком удивљења и срдачности дочекају.

Digitized by Google

„Само нам нема брата србског одговори домаћин краљ, „ал ће и он таки ту бити; он само чека да сѐ служба божија сврши, коју му дворски свештеник чита, пак ће таки доћи."

„Побожност је код краљева на врло лѣпом мѣсту" примѣти краљ Казимир.

„А особито при њему" дода краљ Роберт, „кои је тако очевидан знак милости отца небеснога искусио."

У тај пар затрубе трубе, а краљ србски са својом пратњом ступи у ложу. Они су сви у скупоцѣном миловидном србском одѣлу били, избрана господа, али избрани и људи, да их се око нагледати неможе. Прѣд њима је ишо краљ Стефан послѣ своје смрти Дечанским прозван. Дубока побожност, која је у срдцу овог краља живила, јављала се и на његовом лицу, и чинила је с печатом, кои је ту дугогодишња туга за собом оставила, да га нико није мого погледати, а да неосѣти особиту нѣку љубав и повѣрење к том мужу смиреном и изкусомудром.

Краљеви га приме срдачно и као свима госта посаде га на прво мѣсто.

Карл и Лајош на своих убојних коњи с одкривеним лицем приступе сад к ложи краљева у којој се и њина краљица налазила, да ову поздраве. Лѣпа њихова лица с племенитим цртама, свѣтло богато оружје, и вѣшто дражестно јашење привукло је на себе очи свију, и пунило је срдца отцева поносом. Прѣко образа Стефана краља пређе мали облачак, кад је ова два прекрасна младића пред собом гледао.

Digitized by Google

„Штета, брате Стефане,“ рекне му краљ угарски, кои је тај облачак на лицу краља србског примѣтио, „штета, што није и ваш син ту, па би число ових младих људи било таман пуно.“

„Ваше бистро око, брате Карлу“ одговори онај, „дознало је моје мисли. Баш сам се, гледајући на изредна ова два млада човѣка и на праведни отцева им понос, кајао што нисам мом Душану заповѣдио, да са мном дође. Ја сам му оставио на вољу: а он је волио остати код куће у Зети.“

„А шта га је могло у Зети задржати?“ запита краљ чешки.

„Он рѣдко кад да је без друштва“ одговори Стефан; „код њега су непрестани турнири. Са свију страна стеку се млади људи, па проводе врѣме усрѣд мира као усрѣд рата.“

„Тако љуби он забаву војне?“ запита краљ Јован даље.

„У том има част подобан бити брату чешком“ одговори Душанов отац. „Забавā војена то му је душа и срдце; али тој његовој љубави имам ја и србска краљевине много захвалити; јер као што ће сви кои су тамо били радо признати, само њему имамо ми благодарити за безпримѣрну ону побѣду над Бугарима, која нас је пре пет година спасла и господарима учинила над Бугарском и великом страном грчког царства.“

„Штета дакле велика“ рекне онај, „што није овдѣ. Чујем да је узраста колосалног?“

Digitized by Google

„Он је јошт млад“ одговори краљ Србски, јошт није са свим стао на снагу, ал невѣрујем да има у цѣлој овдѣ скупштини таког човѣка.“ При овим рѣчма примѣти се на образу краља радост отца говорећег о преимућствима љубљеног сина.

Разговор прекину трубе које огласе долазак краљице Јелисавете. Сви краљеви похите да ју поздраве: па кад се ови у своју ложу врате, уђе Марија на себи опредѣљено мѣсто, гдѣ кад се посади, загрме трубе, и јаве, да је турнир отворен. За кнегињом је седила њена другарица Бијанка.

Док је маршал манифест турнира дао прогласити, рекне полагано Бијанка Марији: „Нашег кавалѣра нема; паж краља Неаполитанског држи јошт једнако пешкир с вашом бојом код ограде сам.“

„У своје врѣме доћи ће он!“ одговори краљица свечаности с пуним увѣрењем.

Сад се борци повуку у своје шаторе. Мало за тим даде труба звак да изиђу, и они се појаве у четир чете. Угарску чету предводио је Лајош краљевић, кои је носио боју чешке краљице, и на штиту имао девизу: „Све на више.“ Чешку чету предводио је маркграф моравски са бојама краљице Јелисавете, имајући на штиту надпис: „Снагом и вѣштином.“ Пољску чету водио је бургграф краковски, кои је на штиту надпис носио: „Никог преда се!“ Вођа србске чете био је Богдан с Југова поља, доцније Југ Богдан наречен, син Владислава кнеза хумског, кои су подреклом своим

Digitized by Google

са Немањом сродни били. Он је носио боју србске краљице Марије, и имао је на штиту надпис: „Најмањи.“

Борба је вођена с великом вѣштином како предводитеља тако и њихових другова. Сваки згодан ударац пратило је плѣскање с рукама. Најпослѣ маршал турнира растави борце; они се у ред пред краљицом свечаности поставе, њу поздраве, и у шаторе поврате.

Сад је долазило право борење за награду, гдѣ се сваки по на особ са оставшим побѣдитељем борио, гдѣ су се опасне ране добити могле што више и сама смрт на мѣсту.

Бијанка нестѣрпљива пришапне Марији: „Јошт нема нашег кавалѣра!“

Врѣме одсудно дође, и тек маршал знак борби да даде, кад се један на црном коњу са свим у црну кадифу завијен кавалѣр код ограде пријави. Вѣст о кавалѣру мљетачком прешла је од више господе и к другом скупљеном народу, и сви су сад с највећом пажњом окренули главе к новодошлом кавалѣру, питајући један другог: „Је ли то он?“ али будући да су га њих врло мало видили, зато је ово питање понајвише остајало без одговора.

Никаквог знака није нови кавалѣр на себи имао, кои би га издавао за млѣтачког чеканог кавалѣра. Само величина коња и човѣка указивала је на њега: али у пуном оружју и ови су данас изгледали много крупнији. Једна брада служитеља, кои је носио преврнут штит кавалѣра, свѣдочила је онима, кои су за њу знали, да је то заиста онај кавалѣр.

Digitized by Google

„Ето мог љубимца“, повикне весео краљ неаполитански кад трубе долазак новог борца огласе.

Свију краљева очи обрате се на кавалѣра.

„Бог ме би ће нашој дѣци посла“ примѣти краљ Јован, кои се горостасном тѣлу коња и јунака здраво зачуди.

„Што се висине тиче,“ рекне краљ Стефан, „толики је и мој Душан; али је овај јошт крупнији.“

Кавалѣр је имао роштиљ од шлема спуштен. На питање маршала, како да га пријави, одговори брадати слуга; „Одоардо Равениго, кавалѣр, кнез от Террачине.“

Ове рѣчи разлегну се по цѣлој скупштини.

„Ту је! ту је!“ проговори лагано али нагло Бијанка Марији, којој срдце јако заигра.

„Ваш штит, господине кавалѣру и кнеже“ проговори маршал.

„Најпрѣ морамо имати допуштење краља србског,“ одговори слуга. „Мој господин служи дужда од Млѣтака, пријатеља краља србског. Грбови краља угарског и чешког поносе се ношени од славних синова истих краљева; грб краља србског невиди се нигдѣ. Ако господин краљ допусти, мој ће господин радо за овај пар оставити лава св. Марка на страну и послужити Немањићевим љиљанима.“

Кад краљу србском јаве ту жељу страног кавалѣра, одговори овај, да он хити с драге воље изпунити жељу оног кавалѣра, кои је својима дѣлима спрам

Digitized by Google

неаполитанског краља и моравског маркграфа задобио право на сваку услугу његову.

Чим ово кавалѣру јаве таки узме краљичину боју на себе и окрене штит, на ком се грб Немањића свѣтлио красно израђен, а више овога стојала је девиза: „Тражи бољег.“

Борба, која је слѣдовала, била је знаменита то гледајући на лица, која су се борила, то на начин, којим се борило. Снага и вѣштина све је употрѣбила, да прослави свога господара пред овако свѣтлии друштвом. Лајош је чинио чуда; маркграф је превазишо сам себе; други су се заиста као прави јунаци владали: кнез од Терачине својом необичном снагом, а при том јошт већма необичном лакошћу и вѣштином побудио је удивлење и наклоност свију. Судије прогласе побѣду, и присуде ову грбу Немањића и бои краљице свечаности. Громки усклим захуи са свију страна, и тешко да је било руке, која није од радости затапшала. Али се једно срдце радовало много већма него и које друго, и опет је рука остала на крилу недигнута. То је било главно лице свечаности: краљица. Погрѣшило би перо, које би покушало њена чуства описати.

Сад пође побѣдитељ да прими вѣнац награде из најлѣпше руке. Поноситим кораком ишо је он; с једне стране пратио га је Лајош, с друге Карл. ови с отвореним шлемовима. Велике душе ових младића нису знале за маленкасту завист и ревњивост: они су се дивили

храбрости и вѣштини свога пријатеља и противника, и само су желили, да овај особити човѣк нађе што подпуније признање и цѣну. Ову њихову мисо разумѣо је народ врло добро, и справи им дочек такав, какав су могли имати само као побѣдитељи. Ко сам себе побѣди, тај нека буде сигуран да је одржао највећу побѣду. Кад дођу пред краљицу свечаности клекне кавалѣр на приправљену за то клупицу. Сви су били поустајали и тамо главе попружали, да неизгубе од красног овогпозорја ништа.

Лајош узме штит побѣдитељу; Карл му скине шлем. Врућина под затвореним шлемом послѣ такве борбе натѣрала је сву крв у лице, и ово се као сунце заблиста. Ту дражест није Марија јошт на њему видила: она се јошт већма закраси. Са дражестним гибањем руке метне она вѣнац на косу кавалѣру, која му је у богатим зуловима по рамени падала. И сама два краљевска младића нису могли скинути очи са свога пријатеља, тако их је привлачила к себи мушка лѣпота овог новог Ахилеса. Они први даду знак к обштеју му „Виват“ викању. Ово је било мило и пријатно уву кавалѣра: али је њему много благогласнији поздрав био једва примѣтни онај уздисај, коим су препуне Маријине груди себи одлакшале. Њој је пријатно било оно таласање множине, али много, безконачно слађи био јој је онај талас, кои се заблистао у његовом на њу управљеном оку.

У онај мах, кад је она вѣнац на главу побѣдитељу

Digitized by Google

метнула и обшта радост зазујала, збаци кавалѣр горњу одѣћу своју од црне кадифе. Свѣтло сребром и златом украшено оружје заблиста се у очима зачуђене овим преображењем множине. У тај час дигну Србљи за своим краљем скупљени радостну вику: „То је наш Душан, то је наш краљ?“ и удвоје предјашњи шум радости. Други незнајући шта ће ова вика да значи, уђуте, да чују шта је.

„То је мој син, то је мој Душан!“ повиче сад краљ србски, кои позна оружје Душаново, јер му је он сам то у Цариграду израдити дао.

„Ваш син!“ повичу зачуђени и обрадовани други краљеви, кои онај узвик отца таки разуму.

„Мој син, мој Душан!“ одговори Стефан, и лице му се од радости засија. Он устане и разшири руке да тако долазећег к њему сина дочека.

Душан, како се подигне, поклони се пред краљицом свечаности, и пође к своме отцу, да по дужности својој првог њега поздрави.

Марија и Бијанка нису знале, шта ће та вика Србаља да значи. Са највећим поносом рекне Марија к својој другарици: „Јеси л’ га видила, Бијанко!“

Ова одговори: „Ја ћутим: то је најбољи одговор.“

А Марија јој рекне: „Ти знаш, како ово говори!“ и метне своју бѣлу руку на силно куцајуће срдце.

„Шта је то? повиче сад Бијанка, која је у ложу краљева гледала. „Краљ србски грли се са нашим кавалѣром! — Овај љуби краља у руку! — Сви други

Digitized by Google

краљеви грле се с њиме! — Лајош и маркграф моравски незнаду шта да раде од радости! — Шта је то, ко ће нам казати, шта је?“ —

„Ја!“ рекне Марија свечано. Пак онда настави обѣ руке на срдце метнувши: „О моје слутеће срдце! То је краљ Душан србски!“ У очима кнегиње заблиста се бистра суза благодарности спрам благодатног неба, које је љубави њеној такав предмет поклонило.

Глас о великој тѣла и душе красоти, о духу краља витешком, о његовим преславним дѣлима разнео се био по свима околним државама тако, да су га свуда за једног од првих оног времена јунака држали. И у двору неаполитанском, кои се за Србију као суседну Угарској државу интересирао, биле су ове вѣсти познате. Зато са живошћу, коју само такав случај довести може, рекне Бијанка: „краљ србски Душан!“ И цѣла би се, да је могла, оком створила, да овога тако прослављеног мужа добро види.

Радост у ложи краљева била је общта; сад се и прѣко цѣле скупштине распростре. На све стране један другом говорише: млади краљ србски! Душан краљ србски! и узвици започну наново, да се тако на скоро несврше.

Краљ неаполитански није се мого свога кнеза да нагрли. Ја сам мислио Ваше Величанство у чудо довести“ проговори он Душану; „али је то вама много боље самном за руком изишло.“

„Ја бих се Вашем Величанству казао“ одговори Ду-

Digitized by Google

шаћ предусрѣтајући пријатељство старог краља високим поштовањем; „али ми је жао било радост мога краљевског отца покварити.“

„Право си имао синко! право сте имали Ваше Величанство“, прехвати му краљ Роберт рѣч. „И моја је радост тим већа. — Дакле мој гост, јели; ја нисам заборавио, мој гост: Лајоше, ја те жалим, али сам си крив“, рекне он окренувши се свом синовцу.

„Ја се само тому радујем, Ваше Величанство“, одговори овај; „Њихово Величанство код вас је на правом мѣсту.“

Душан се сад окрене краљевићу и маркграфу; он им пружи своје руке, и овако им проговори: „Ви сте великодушни краљевићи данас мене непознатог кавалѣра вашег пријатељства удостоили, неодузмите оно краљу, кои вас за то из свег срдца моли.“

Краљевићи радостно узму пружене им руке, па се онда загрле својски, а свима, кои су их гледали, срдце је у нѣдрима играло. Да како би им било, да су у том тренућу знали, какви се мужеви будућности у овим младим људма грле. Лудовик је скопчао двѣ велике краљевине и добио је име „велики“, Душан је основао царство, и назван је био „силни“, а Карл се подиго на царство нѣмачко и оставио је свом времену у Чешкој лѣпо име „златнога доба.“

Сад побѣдитељ краљ буде краљици свечаности и краљици угарској Јелисавети у свом правом стању представљен; и господа се врате к своим обиталишти-

Digitized by Google

ма, да се мало одморе, пак онда на обѣд и весеље к домаћину краљу приберу.

Побѣдитељ је водио краљицу свечаности, која ни за кога очи имала није само за свог љубљеног пратиоца, премда су свију других очи на њу управљене биле жељно чекајући, да их један њен поглед награди.

Кад је Душан своју краљицу са њеним дѣдом у обиталиште допратио, опрости се с њима на кратко врѣме док се само са своим отцем састане.

„Видићемо се при обѣду", рекне краљ Роберт.

„Пре обѣда, Ваше Величанство!" примѣти краљ Душан. „Нећу ја заборавити дужност моју спрама моје краљице, која ме је данас тако славно прославила, ја сам данас сасвим на њену службу: а и други пут свагда", дода он изкључиво поправљајући опредѣљивање предидућег слога.

Отац је сина с радошћу дочекао. Јошт с врата, како га је опазио, повиче му: „Ти си сине мени данас учинио такову радост, да ти немогу изказати. Ево кнез Владислав и сви други, немогу од чуда к себи да дођу; и причају се, како да те прѣ непознаду. Свакм сад зна по штогод, по чему би те познати морао: али је то тако, послѣ, кад се што збуде, лако је знати, шта је и како је, али прије разпознати, ту је чвор."

„Ја сам мислио", рекне кнез Владислав, „да смѣм главу у обкладу ставити, да бих краља Душана ма гдѣ и у колико људи познати мого: па бих богме, како ми се данас згодило, изгубио и обкладу и главу."

Digitized by Google

„Добро је било, и хвала ти“, каже отац сину. „Срѣће си имао доста: краља неаполитанског и маркграфа моравског од очевидне смрти спасти није мала ствар.“

„Мени се најбоље допада“, проговори Богдан, „како се краљ Душан са краљевићем угарским саетао, и не бих за много дао, да сам тамо бити мого.“

„Тебе сам се ја највећма и страшио, да ме непронађеш и неиздаш“, рекне му Душан; „знао сам, ако ме ти непознаш, нико други неће.“

„Па како си се звао!“ запита отац.

„Одоардо Равениго, кавалѣр и кнез од Террачине“, одговори брзо Богдан; „ја сам добро запамтио, како је херолд провикао.“

„Име није ружно“, примѣти краљ, „али од куд постаде кнезом од Террачине?“

„Од данас у јутру“, одговори Душан и приповѣди своима повѣст свога узвишења на то ново достојанство.

„Та ти си читава чуда имао!“ рекне Стефан краљ смѣшећи се.

„Бога ми“, дода кнез Владислав, „и ја сам сам добио вољу, да име промѣним, да бих ма до једног догађаја краљевог дошо.“

„Доцкан кнеже!“ насмѣје се Стефан на ове озбиљск изречене рѣчи кнежеве; „сад ако имаш вољу прерушити се у повратку кући; другим путем вољу неизпуни.“

„Па шта би јошт најбоље бити могло!“ примѣти кнез Владислав на ово предложење краља.

„Шта?“ запита Стефан краљ.

Digitized by Google

„Да ме мои у кућу непусте!“ одговори кнез с оним лицем, које би имао, да му се то заиста догодило.

„На ово се сви насмѣју, и весеље се продужи до времена обѣда.

Душан се врати к своом љубезном домаћину, и дође с њим и лѣпом његовом унуком у краљевски краља Роберта двор, гдѣ је на господу богата трпеза изгледала.

Двор краља Роберта састојао се из триста и петдесет зданија, за кои Туроци каже, да му по умѣтности човѣк дивити се морао, а по цѣни равна кађи није могао. Између другихъ ствари богатства, раскошја и вѣштине, привукли су очи свију гостију на себе предмѣти, кои су за дарове највишим гостима справљени били, чаше сребрне и златне, лукови за стрѣле, ђердани за коње, појасеви за мачеве, столице неоцѣњене врѣдности, једна шкољка особитом вѣштином од самог бисера начињена, два сѣдла златом и особито лѣпо драгим камењем изкићена, једна чаша од злата у виду шкољке премногим драгим камењем начичкана. Али највећу позорност привукле су на себе двѣ даске за шах игру са својом оправом. За једну нам кажу просто, да је само чудодивном вѣштином зграђена била, а другу нам подробније описују, да је коцке од самог јасписа и смарагда имала, а фигуре, пѣшаци, оклопници и краљеви, позлаћене и драгим камењем посуте, стојале су у два реда за бој уређене, као да ће се сваки час да ударе. Осим тога много суво злато у гомиле нанешено увесељавало је очи гледаоца.

Је ли Душан својом побѣдом данас општу позорност

и похвалу придобио, то га је дух његов и начин понашања међу људма у очима високог свѣта уздиго. Душан је прве своје године провео у Цариграду, ондашњем Паризу, и то у двору грчког цара Андроника, таста дѣда свога, у кругу прве господе царства које има приписати свој пад само свом раскошћу, и од туда произлазећим интригама. Колико је дакле морало његово понашање одстојати од високосрдног али неудѣљаног западног шваљерства, разуме се само по себи. Додавши к овом круну и данашњу побѣду лако се мислити даје, да је свака дама прекосрћћном се држала, којој лѣпу коју рѣч казати повољно му је било. Лѣпота његова дирала је чудно у срдца лѣпог пола. Он, истина, није имао оне меке топкости, коју је Лајош као наслѣдство из Италије од свога отца добио; није имао ни оне простодушне умиљатости, која је собственост нѣмачке крви Карла красила: његова је лѣпота била природе више; лѣпота мужа, какву женска жеља идеалу своје љубави даје. Енергија његове воље, и самосвѣст непреодољивости његове тѣлесне снаге. дала му је цртама нѣко господарство, које је човѣка против воље њему подчињавало; а дубљина срдца и високост његових мисли додала је оном значају друга, кои му је привлачио свако за благородним и за великим тежеће срдце. Очевидна пак разкош нарави, којом је ова тога јединстеног човѣка спољским и изнутрашњим даровима пресула, будила је демонским жаром жељу и тежење с тим љубимцем нарави сродити се, присаједннити му се.

Digitized by Google

Марија је примѣтила сву ону чародѣјну силу, која је привлачила лѣпи свѣт к њеном идолу; она је знала, шта ће то да рекне, и уздахнула је по кои пут судбини оних, које небуду у стању страсти својој дати онај правац, коим је она пошла. С друге стране није се могла надивити предмѣту своје љубави кои се, тако очевидно за љубимца лѣпих срдаца проглашен, с највећим миром и једнаком љубезношћу старао сваком угодити, као какво више суһанство, које зна, да мали његови дарови сиртнима велику радост причињавају, па их раздашно са обѣ руке просипље, само сиротим непостајући а друге богатима чинећи. Њена се љубав све то већма узвишавала и чистила, што се већма увѣравала, да је то предмет јединствене висине и чистоте. Она је њему у срдцу благодарила за сваки пријатељски поглед, за сваку љубезну рѣћ, коима је њене супарнице у усхит приводио, јер је знала какво у том блаженство лежи.

Бистром и срдца проницавајућем његовом оку није остало сакривено ово стање благородне ове душе, и поглед, кои срдце у нѣдрима топи, благодарио јој је за њено заборављање на саму себе.

Сутра дан усѣдну три пријатеља на коње, и изиђу пред град, да тамо устањену мно жину промотре са њеним шареним забавама и весељем. Тек што су мало у стан ушли, виде гдѣ људи на једно мѣсто са свих страна трче, надајући се дакле каквом особитом позорју, навију и они своје коње тамо.

Digitized by Google

Кад прођу кроз људе, кои познавши јучерашњег победитеља прећашњи предмет свога љубопитства оставе, и к овом се већем обрате свуда пред њим с поштовањем пут отварајући, виде гдѣ је један херкулске снаге војник простог голијатског узраста човѣка за појас узео, у вис га диго и тако га држи. Војник је ћутио, али се онај други тако дерао, као да га пеку. Кад се тако окрену, да војника с лица угледе, познаду таки Душановог слугу.

„Шта ти радиш, Јоване?“ повиче краљ на њега. „Јесам ли ти казао, да нетражиш кавге! Пуштај тога, видиш да неразумѣ шале!“

Јован таки изпусти сељанина, кои се отрѣсе и на нѣколико корачаја од Јована оде, па га онда пола страшљиво а пола претећи са стране мѣрити стане. Кад онога изпусти, рекне Јован с одкривеном главом:

„Ја нисам, свѣтла круно, ништа тражио, а кавге ни утолико; ал сам нашо ваш нож код овога лупежа, пак кад ми га није дао у добру, хтѣо сам му показати, да му није пробитачно самном шалити се. Више ништа.

„Одкуд теби тај нож?“ запита Лајош Пишту, јер овај је сирома са Јованом награисао.

„Мени га је овај господар ондѣ ономад дао“ одговори Пишта, нож, којег су корице врло украшене и скупоцѣно урађене биле, на длану љуљајући, „кад сам морао узе поплашеним коњма одсећи.“

„Па зашто ганиси натраг дао? та нису ти га поклонили!“ запита га Лајош даље.

„Ја нисам знао, гдѣ ћу овог господара наћи“ од-

Digitized by Google

говори Пишта затежајући; „па и то сам желио, да га за спомен задржим. Таквом господару није ништа на њему стало, а ја бих свог живота радост имао."

Дај овамо тај нож", одговори на ово Лајош, и узме од Пиште нож, кои га је с жалостний праштајућим ое погледом сматрао.

Душан кад саслуша од Лајоша шта је и како је, узме нож и даде га Пишти, молећи краљевића, да му каже, како му он тај нож за спомен поклања.

Краљевић се прими тумачења, и каже Пишти, да му син краља србског, кои је и сам краљ, нож тај поклања за спомен, и да га сад може са веселим срдцем задржати.

Радост Пиштина није знала за границе, и гласно „Виват" заори се са свију страна. Господа се удале.

„Ти си, Пишта, био добре среће" рекне овом његов домаћин. Од сва три краљевска сина добио си поклоне, све си добро видио, и јошт богат одлазиш кући. Знаш ли шта тај нож вреди?"

„Ја га ни пошто дао небих" одговори Пишта весео прегледајући нож са свију страна, и немогући га се нагледати."

„Но, ја само мислим да знаш, шта вреди."

„Дакле шта?" запита Пишта.

„Најмање три пара волова" одговори онај.

Пишта га погледи зачуђен. Мало затим рекне: „Ја сам мислио од краља србског, кад ми је мати Ержикина о том говорила, како он сиротињи издашном руком даје, само један пар волова искати, а гле ја добих

три пара. Та сад нема богатијег човѣка у селу од мене“ дода он с гордошћу, коју богатство доводи.

Сад погледи на страну, и два корака натраг поскочи. Спрама њега стојао је Јован, кои једљив, што је морао нож код овога оставити, полазећи стисне песницу, и претећи њом Пишти, овако проговори: „Да сам барем знао, да те боље продрмам, неби ме тако срдце болело.“ Пишта истина да није разумѣо рѣчи, али је смисао добро схватио, па је нашо за добро повећати разстојање између себе и овога дивљака.

„Је си л' ти мого мислити, кад си од куће полазио, да ћеш на ту срѣћу наићи?“ запита Пишту домаћин му.

„Нисам!“ одговори овај, „а ти?“

„Ја!“ одговори онај чудећи се питању. Како бих ја мого што мислити, кад за тебе ни знао нисам.“

„А да какав си ти пророк“ рекне Пишта као презирући га, видећи да овај сам силази са висине пророка.

Онај се насмѣје, „Какав сам пророк? — То ти добро знаш! — Је л да сам ти истину казао?“

„Јеси“ одговори Пишта. „А како си ти то дознао?“ запита сад он свога домаћина.

„Како? Ајд да ти кажем“ одговори онај „и онако ћемо се скоро разстати. И ја сам у том селу рођен, из кога си ти и Шош Јошка. Наравно је дакле, да сам добро живио са Шош Јошком, док је у Вишеграду био. Он ми је све казао, што је као дѣте и као момак сам и с тобом радио, како си га лане дочекао, и све све до најмање ствари.

Digitized by Google

Како си ти ономад за Шош Јошку споменуо, таки сам дознао, ко си, а друго ми је све било мала ствар.“

„Дакле, ти ни си пророк?“ запита Пишта на ново да се баш из самих уста онога о том увѣри. Али није имао часа одговора дочекати. Ержи и њена мати стојале су мало даље од њега и махале су на њега руком да дође. Зато он узме свога домаћина за руку и пође говорећи му: „Ајде, ено зове нас Ержи и њена мати, сад ћемо купити све што треба, па сутра у име Бога на пут.“

Кад се три пријатеља мало одмакну, виде једног коњаника, кои је у највећем трку њима у сусрѣт јашио. Карл таки позна једног од своих дворана, и изтрчи пред њега.

„Шта је, Хунцбергеру?“ запита надајући се важним гласовима.

„Херцог је на смрт болестан“ одговори вѣстник. „Да се таки окренем Бреслави натраг, и опет тако похитим тамо како сам хитио амо, невѣрујем да бих херцога Хајнриха VII. јошт у животу застао.“

„Ајде ти управо краљу, ја ћу таки за тобом,“ рекне му маркграф, па се врати к своим друговима, коима чувену вѣст саобшти.

„То дакле теби овдѣ није дужег останка!“ запита Лајош.

„Ја ћу по свој прилици“ одговори маркграф у мисли изгубљен, „јошт послѣ подне морати отићи.“

Она друга двоица прекрате свом пријатељу за љубав своје шетање и врате се у град.

Послѣ подне оде макграф из Вишеграда. Разста-

Digitized by Google

как његов од пријатеља му био је срдачан. Особито му је тешко било растати се са Душаном.

„Кад ћемо се видити?“ запита он са сузом у очима.

„По свој прилици, нигда!“ одговори Душан, и видило му се на лицу, како му је била тежка ова мисо.

„А кад ћу се ја теби одужити за добро, што си ми га учинио?“

„Највећа награда зато биће ми спомен на то“ одговори краљ, „све друго само би ми одузело штогод од ове радости.“

То исто послѣ подне каже Стефан краљ сину, да се спрема за сутра на пут.

У вече тога дана сѣдили су заједно краљ неаполитански , краљ Душан, кнегиња Марија и њена другарица. Они су говорили о сутрашњем разстанку.

Старом краљу падне тако тежко на срдце, што се има раѕстати са своим љубимцем, да је морао из собе изићи, да сакрије сузе које му струјом на очи ударе.

На лицу Душана краља разстрла се дубока збиља, и час на час прелазио га је зрак жалости. Он примѣти да му је кнегиња за то кратко врѣме више што постала него мила пријатељица. Кад кад је бацио поглед на њу, која је ту пред њим сѣдила ћутећи и очи на земљу управљене имајући. Видило се јасно, да јој у глави и прсима бѣсни жестока борба, јер јој је кадкад задрхтало цѣло тѣло као у грчу, сад јој је клонула глава, а сад је морала руку на срдце метнути, да му у помоћ притече. — Бијанка је на страни сѣ-

Digitized by Google

дила: она је знала, какво мора бити стање њене пријатељице, па се страшила, да се неповрати оно ужасно позорје, које је њу једанпут већ на смрт уплашило.

Душан устане и приђе ближе кнегињи. Хотећи овом мучећем ћутању крај учинити узме је тихо за руку. Као повлаком оне чудновате силе изправи се при првом додирку његове руке глава кнегиње, и њене красне очи погледе на њега. О Боже! какав је то поглед био. Онај јунак, кои није пред дванајст хиљада Бугара задрхтао, тргне се при овом погледу нѣжног дѣвојчета. Овдѣ је душа души без посрѣдника говорила.

„Дакле сутра?" запитају јој уста сама собом. Она није ништа о том питању знала, јер је њена душа била у његовој.

„Сутра!" одговори он, али при овом одговору није јој смѣо у очи гледати ни за живу главу.

Она устане, При првом кораку, кои је учинила, остане као укопана. На једанпут се заоштија, и пала би била на земљу, да је није Душан у своим наручјима задржао. Херкулски овај човѣк никад није осѣтио већег терета. Он, кои је мого са најкрѣпчијим човѣком као са играчком окретати, једва се одржао на ногу, кад је ово нѣжно створење на руке примио. Ноге су под њим дрхтале, хладан зној као грашак велики пробије га, и бољетица као од усијаног оштрог ножа кад засѣче прође му кроз груди.

„Исусе и мајко Божија!" повиче Бијанка и притрчи к онесвѣшћеној кнегињи.

„Маријо! сладка Маријо!" рекне краљ гледећи с не-

Digitized by Google

описаним чуством туге на ту жртву превишеземног осѣћања у своим наручјима.

Глас његов као да поврати натраг одлетајућу душу Она отвори очи, и први поглед, најчистији зрак повраћеног живота, падне на њега. У радости, какву има мати, кад погледи на оно створење ком је она живот дала и која се у пољубцу најсветије љубави излива, пољуби он у чело ову красну дѣвојку којој је његова рѣч повратила живот. У његовим наручјима лежећи главу на јуначким му грудма, на његовом срдцу држећи гледала је она у његово лице немогући проговорити, рѣчи. Пољубац, кои јој на чело даде, наведе лако таласање осмѣјка на њене образе, какво нам се на лицу показује, кад нам се срдце од милине у прсима смѣјео и устне њене разведу се изгледајући на пољубац каа цвѣтак на јутрењу оживљавајућу росу.

Бев воље, са свим непознаном нагону изнутре слѣдујући падну његове устне на њене. Руке се њен. склопе око његовог врата, и овај састанак једне душе са другом, од коих једна гине за животом у другој — стани, перо! неквари, кад неможеш како ваља описати

Са свим животу повраћена извије се она из његових наручја: дѣвичност ступи у своје право, и она са горећим образима и спуштеним очима ступи један корак натраг дајући му руном знак да иде.

„Маријо, сладка, мила моја Маријо!“ мовиче крањ и приступи ближе. Јеси л' сигурња, да драгоцѣном тон животу негрози опасност!“ Овако запита он са најавећом брижљивошћу и нѣжношћу.

Digitized by Google

Слабим али неизречено сладким гласом одговори она неподижући очију: „Сасвим, хвала Богу!“ па онда само на једно тренуће погледавши га додa: „и вама!“ На ово му опет даде руком знак да иде.

„Ја ћу ти таки изпунити заповѣст“, проговори краљ, „идем, да доцније опет дођем.“

Она махне главом, за знак, да недолази.

„Дакле кад ћу те опет видити?“ запита Душан.

Оним истим описати се немогућим гласом одговори она: „Никад!“

„Никад!“ рекне Душан зачуђен. „Зар је овај час био зато тако узвишен да бубе послѣдњи?“

„Желиш ли ми животу блаженство?“ запита она, држећи све једнако очи к земљи спуштене.

„Ја бих га моим собственим животом купио!“ одговори млади краљ ватрено, и стане пред њу у свом својем поносу, кои цѣни праву свѣтлост диваше.

„Сва срѣћа и блаженство мога живота лежи у спомену на овај час; мање висока и света црта несмѣ умѣшати се у њега!“ рекне она, и глас јој се спусти до уздисаја најблажијег вечерњег вѣтрића.

Душан се дивио чистоти и високости овога небеснога створења. Он га је знао цѣнити. У дубоком уздисају олакша препуним своим прсима. Опреми се да иде, и кад већ код врата буде, окрене се и са безконачно меким молећим гласом рекне: „Само ме јошт једанпутпогледај!“

У овом тренутку нестало је гордог зрака са лица његовог. Непреклона душа осѣћала је само једно чуство, и то се чувсво свѣтлило у његовим очима, на његовом цѣлом лицу.

Digitized by Google

Под силом гласа његовог дрхтала је она. „Немогу више издржати!“ промуца; „живот! поштеди ми живот!“ дода она, и свака ју је рѣч гушила.“ И заиста узнемирујући знаци већ се почеше показивати. Душан погледи још једанпут на њу, и овај једини поглед пренесе њен облик за свагда у његово срце. Он изиђе брже из собе и затвори врата за собом.

Мртва тишина владала је за овим у соби, гдѣ су двѣ пријатељице остале. Бијанка није могла рѣчи проговорити. Марија је јошт једнако стојала са спуштеним на земљу очима, као да јошт све једнако стои пред његовим свесилним погледом. Послѣ дужег времена дигне полагано очи и погледи свуда по соби, као да се хтѣла увѣрити, да ли је заиста отишо.

„Отишо!“ преговори она тихо.

„Отишо!“ одговори Бијанка. „Маријо сладка, какав час!“

„Час смрти и живота!“ одговори она кротко. На ово се окрене својој другарици, загрли је, и рекне; „Никад више ни рѣчи о њему,“

Душан је покрај старог краља прошо. Ни једне рѣчи неговорећи загрли он свога страхопоштовања достојног старог пријатеља, и од из куће, у којој њему више останка било није. Сутра дан опрости се Душан са Лајошем, и оде са своима у љубљену Србију, коју је послѣ тако прославио.

Марија и Душан никад се више нису видили.

Digitized by Google

IV.

КРСТОНОСЦИ.

(1845.)

1.

Било је прекрасно лѣтно вече у Јулију 1189 године. Сунце се справљало, да сакрије свѣтло своје лице за зелену гору, која се на западу нашег зрѣника к облацима поносито уздиза накићена богатим листнатим шумама. На једној од њених главица стајао је мали али тврди град кнеза Грнчаревског Гргура Хранића; а ниже града на десно лежало је у прекрасној долини прострто село Грнчарево с пруженим својим њивама, на коима клавећа се пшеница на срп изгледаше; ближе гори на горском једном потоку стајало је више воденица, од коих се ропотање могло, кад је све ћутило, чак у граду чути. Брежуљак, на ком је град Гргурев као соко стојао, и бодро на све стране гледао, спуштао се полако, док није на брегу Дунава начинио чотић, са ког се величанствена ова рѣка на далеко прегледати дала пружајући оку и духу уве-

Digitized by Google

сељења у толико више. На овом је чотићу свако скоро пријатно вече видити било господара градског са својом јединицом Катарином и својаком старом Јевросимом, која је код дѣвојчета матере а у граду домаћице мѣсто заузимала своје старости и честитости ради од господара града па чак до најмањег служчета једнако поштована.

Ово вече, с коим наша повѣст почиње, сѣдила је на споменутом чотићу сама стара Јевросима са Катарином. Кнез је Гргур у овај час био далеко од свога града и љубљеног дѣтета: он је пре два мѣсеца са италијанском војском у Брундузијском пристаништу сѣо на брод, и отишо у Палестину, да по свом завѣту и својим силама краљу Јерусалимском Виту помогне освоити свети град и гроб спаситељев, кои су у руке Турака на жалост и срамоту цѣлог християнства на ново пали били. Завѣт је кнеза у Палестину одвео: јер кад је пре двѣ године 14-годишња Катарина, утѣха и нада отцу једина, у љутој грозници лежала, и на све за које се само онда дознати могло лѣкове само све горе и горе бивала: падне печални отац у страху и очајању на колѣна, и завѣтује се пред распетим спаситељем, да ће са десет момака у Палестину ићи, и за његов гроб крв проливати, само да му јединче његово од болести и ране смрти избави. Ту ноћ претиша се мало љута ватруштина, која је сирото дѣвојче непрестано држала; али радост о овом претвори се таки у највећу жалост, кад непрестано над болестницом лебдећи отац

Digitized by Google

примѣти, да дѣте све хладније постаје, све тише дише, и у несвѣстни покој пада. У бѣдном отцу мал што непрепуче срдце: изумљен баци се на своје умируће дѣте, загрли га, и угушеним од жалости гласом повиче: „Мила моја и сладка Катицо, зар ћеш твога отца да оставиш? Зар нигдѣ, нигдѣ, ни у самог спаситеља твојој болести лѣка нема?“ Даље није мого тужни отац ништа говорити: глава му клоне на нѣдра болестне кћери, и туга и печал прѣтише да ће га удавити. У сузама купајући се стајала је до њега стара Јевросима с упаљеном у руци воштаном свѣћом, чекајући да јој се својак мало одмакне, да ју може у руку умирућој дѣвојчици по смиреном нашиx христијана обичају дати. Али како пола умрли отац поскочи, како ли се стара тетка удиви, кад Катарина тихим гласом проговори: „Нећу ја, отче мили, умрѣти; моја болест има лѣка: отидите на врх брѣга Плочице, тамо ћете наћи један храст, кои је од свију најдебљи, седам стопа од њега овамо к граду стои један велики камен, тај се мора дигнути, и под њим ће се наћи три корѣна, сваки са три листа, те ваља узбрати и скувати, и у три пута дати ми да по једну кашику попијем, па ћу оздравити.“

Поражен овим рѣчма није се мого отац у први мах с мѣста да макне; али како му дѣте ућути, и он опет опази образ мртваца пред собом, истрчи на поље, даде упалити лучеве, и непазећи што је глуво доба похити к врху плочице. На означеном мѣсту, које су лако наћи могли, застану све као што им је болестница

Digitized by Google

казала; одваљају дакле камен, и пун увѣрења и наде на помоћ изкопа тужни отац три назначена корѣна и похити без душе у град. Кад дође кући нађе своје дѣте у пуној ватруштини и невољи као и пре што је била.

Стара Јевросима скува донешено корѣње, и с помоћу Божијом даде таки једну кашику болестној Катарини. С каквом је нестрпљивошћу бѣдни отац чекао, да песак изтече лако је помислити, особито кад се у стању болестнице непокаже никаква на боље промѣна. Најпослѣ пропадне и жељно очекивано послѣдње зрно, и тетка даде болестници и другу кашику: али сад тек наиђе права брига и невоља; ватруштина скочи до највећег, нигда јошт непримѣћеног степена, и цѣло стање болести добије најузнемиривиији изглед. У очајању забрани отац давати више од те лѣкарије: али кад и други сат изтече, и у стању болести никакво се олакшање непокаже: стара тетка по нагону своих груди, док је отац у невољи и немиру свом изван собе помоћи тражио, даде крадом и трећу кашику болестници. Није прошло нѣколико тренутака, и улазећи у собу на најгоре гласове преправљени отац имао је радост видити, како му болестно дѣте мирно спава. Са срдца му спадне сињи камен, и нада, која се бијаше сасвим у мрак изгубила, сине му на ново као јарко оживљавајуће сунце. С једне стране он а с оруге стара Јевросима чували су благотворни овај сан с пажљивошћу анђела хранитеља. Катарина је дуго

Digitized by Google

спавала: већ је сунце у велико одскочило, и кроз прозор зрак свој на њен образ бацило, кад се из сна тргне и прогледи. Први јој поглед падне на прозор, па онда сливне полагано на отца и тетку. „Ала је лѣпо на пољу“, проговори тихо; „ја бих радо на поље изишла!“

Поглед живота, и ова жеља повратак тога сведочења, тако обрадују отца, да клекне поред кревета болестне јединице, и руку јој обаспе небројеним пољубцима.

За три дана буде Катарина сасвим излѣчена, и послѣ нѣколико недѣља ишла је са своим отцем на исто оно мѣсто на Плочици, гдѣ је чудотворну ону траву нашо. На истом мѣсту нађу и сад један коричак, ког узберу и са собом за случај нужде као штит против стрѣле смрти понесу.

У радости о здрављу своје кћери није кнез Гргур на свој завѣт заборавио, но што је већма она успѣвала и цвѣтала, то га је силније срдце опомињало, да учини оно, што је обѣћао. Из красног дѣтета постала је за двѣ за тим долазеће године дѣвојка дивне лѣпоте и милине, радост и утѣха отца, понос и дика околине.

Сад се разнесе глас, да Италија у Палестину војску шиље, која ће се у Брундузији на море пустити. Врѣме је било, да и кнез Гргур пође. Али није мала кнезу брига била, како ће своју Катарину саму за тако дуго врѣме, а може бити за свагда да остави. На

Digitized by Google

старог свог друга и слугу Бранкā мого се ослонити у толико да ће јој сваку обрану и рѣч дати какву би тек и од њега самог имати могла: и с те би стране мого миран путовати, тим већма, што је и дѣвојка к старом управитељу града свако повѣрење имала, и у случају потрѣбе као истог отца слушала би га. Али гласови, да ће се западни крстоносци сувим Цариграду кренути и тако и кроз Србију проћи узнемиривали су га, јер је знао, како су се прећашњи крстоносци у земљама, кроз које су прошли, непријатељски владали, па се плашио, да и ови њиховим трагом непођу. Међутим уздајући се у вѣрност и храброст свога Бранка, у љубав своих поданика и у тврдост свога града није се дао од намѣреног пута задржати. Да неостане ништа неучињено, отиде к свом краљу у Приштину и измоли обѣћање, да ће у случају нужде сам краљ граду у помоћ похитати.

Тако умирен опрости се са својом Катарином и својаком Јевросимом, и оде са десет добро оружаних момака у Италију, да се у Палестину даде одвести. Кад је последњи пут Бранка загрлио, реко му је дрхћућим гласом: „Чувај ми град као очи у глави, а дѣте као зеницу у оку!“

„Нестарај се господару“, одговорио је Бранко, „ил ћеш ме с њом наћи жива, ил мртва.“

Digitized by Google

2.

Два мѣсеца и пол протекло је већ, како је кнез Гргур од куће отишо, и његови су држали да је већ у Палестини, будући да им је јавио слуга што се вратио из Брундузије, да се кнез таки при долазку на море навезо.

Катарина и стара Јевросима сѣдили су као што рекосмо на чоту код Дунава; и добра кћи окренула је лице своје истоку, гдѣ јој се мили родитељ налазио.

„Он се за љубав моју свима опасностима мора и рата изложио, мој сладки отац", говорила је она: „мене ради оставио је он и мене и тебе, теткице, и све добро своје, и отишо је у туђу земљу, и у туђ свѣт!" На ове рѣчи укаже се роса од суза на њеним трепавицама.

„Али помисли дѣте мило," проговори тетка, „да је он отишо да се за гроб спаситељев бори, и њега из турских руку ослободи, да му се благочестиви хришћани могу без страха и опасности клањати и за спасеније душе своје молити. О како би благо мени било, кад би се могла пред њим на земљу по којој је света спаситељева нога ходила прострти, и за спасеније душе моје миле сестре а твоје мајке, и за спасеније свију нас из свега мога срдца молити!" Побожност потрѣсе душу ове благе старе госпође, и она подигне очи своје к небу и склопи руке.

„Мој ће се отац вратити к нама срѣћно и скоро,"

Digitized by Google

примѣти дѣвојка послѣ кратког ћутања; „кад је мистиво небо њему за љубав мене сачувало, то ће заиста оно мене ради њега кроз све оружје страховитих Сарацена без врѣда провести и к нама довести. Ја се увѣк са скрушеним срдцем за то молим.“

Сад се сунце за гору спусти, и тама сутоња увије Дунав и околину. „Ајде, дѣте моје,“ проговори тетка, „хоће да се смркне: ајде да идемо кући. Стари Бранко и онако није у граду, него у селу код свога сестрића у еватови; тим је нужднije да се ми тамо нађемо, да небуде кућа без главе. Крстоносци су истина већ прошли, и можда се находе далеко од границе: али боље ће бити, да нас мрак у граду нађе него овдѣ.“

Катарина устане, и узме своју стару тетку за руку да иду. У тај пар смотре једног човѣка, кои се бијаше поред Дунава управо к њима упутио. Кад га стара Јевросима опази, повуче дѣвојку, да брже иду; али ова остане на мѣсту гдѣ је стајала, и проговори: „Ти тетка невидиш, да је то смирени хаџија што к нама иде, он можда милостињу мисли искати, коју би му ми с нашим хитањем укратиле. Почекај мало: град није далеко, а мрак јошт није; бојати се немамо ничега.“

Стара послуша дѣвојку и остане: а и да ју није хтѣла послушати, не би јој ништа помогло. Јер хаџија видећи по кретању госпођа да отићи намѣравају ускори кораке, и тек што је Катарина рѣчи своје свршила, стајао је и он гологлав и понизно пегнут пред њима.

Digitized by Google

„Шта је, драги?“ запита га стара прѣко свога обичаја мало прѣко.

Хаџија се на ново поклони, и проговори: „Ја сам стран из далеке земље; у Јерусалим мислим; боим се злих људи; молим за конак за ноћас.“ Ово он изговори врло хрђавим србским језиком.

Стара Јевросима бржебоље, да Катарину предупрѣди, одговори му: „најдраги, ову малу милостињу, па иди долѣ у село и потражи конака. У граду су саме госпође дома, неприличи се да примају мушке госте.“

Понизно одговори хаџија: „хвала на милостињи, нетрѣбам. У селу се боим: стран сам; на стране мрзе . . . .“

„Право каже“, проговори Катарина, „у селу му се може стати свашта. Знаш теткице, да су тамо сватови, и цѣло село пијано: може му се кака несрѣћа догодити, како су наши људи на крстоносце и с њима идуће хаџије раздражени . . .“

„Раздражени“, рекне хаџија, и склопи руке као да захваљује Катарини за њено старање.

„Раздражени, да како!“ одговори стара. „А зашто су се ваши људи зло владали, и њих раздражили?“ дода она, да му познати даде, да су њина дѣла крива што су од Србаља зло дочекани.

„Ја не такав!“ стане хаџија стару увѣравати. „Ја миран, добар човѣк.“

Катарина се обрати к својој тетки, и проговори јој: „Ја молим за њега, мила моја теткице; помисли

да му се може што стати, па како ће његовима на дому бити; помисли да и мој отац можда гдѣгод за јунак моли па како би њему било, кад би га у срѣд непријатеља шиљали. Ја те молим у име отца, да га пустиш у град: један човѣк неможе нам никаква врѣда учинити; јер ако ће баш и пола нащих момака у сватови бити, друга је пола према једном старом човѣку и сувише.“

„Ајде нека буде!“ одговори тетка; „али ти то кажем сада за свагда, да ме у име твога отца за ништа немолиш. Што је за тебе, ја ћу ти и без тога допустити; а кад ме у име његово узмолиш, и ја ти немогући противстати, оно што није за тебе допустим, онда само и ја и ти грѣшимо против његове спрама нас љубави, јер нечувамо заповѣсти његове.“ На ово се окрене страном, и рекне му: „иди страни, само управ горѣ граду: за ноћас можеш тамо преноћити, а сутра рано мораш са зором даље. Но ћем„ те, о том се нестарај богато са свачим нуждним снабдѣти.“ То рекне, па се онда с Катарином од хаџије окрене и граду пође.

Кад се госпође од њега окрену, удари хаџија руку о руку и поскочи како за његове године и хаљине ни мало прилично не би. Али у онај мах, у кои је примѣтио, да се стара за њим обазрела, спрати се у своје смирено погнуто стојање, па се онда упути лагано за госпођама граду.

Digitized by Google

3.

Мрак се на землю спустио густ као тесто, и није било далеко од поноћи. Мртва је тишина све била пре-тисла, и у толико се јасније чуше узклицн и узвикивање пијаних сватова у селу.

Стари Бранко имао је у Грнчареву своју рођену сестру удату. Она је женила свога јединца Богдана, који је под ујаком у граду служио. На молбу матере дође Бранко сестрићу у сватове и доведе већу част младих људи из града. Крстоносци су већ србску државу били оставили, и страх од њихове суровости и грабљивости био је изчезнуо. Зато је Бранко с допуштењем старе Јевросиме само најнужније људе у граду оставио, а друге са собом на весеље повео. Весеље је било са великим шумом скопчано, као што се могло очекивати од људи, кои читаву годину под гвозденим у граду заптом ни писнути несмеду, а сад се виде од сваке стеге опроштенима.

Изузимајући вику и буку сватовску могло је паз-љиво уво око града јошт двоструки шум чути: лагано корачање стражара градског и јошт тише крадење од стране горе ближе к граду. Ово су били у огртала нѣмачких крстоносаца увијени људи, оковани од пете до перчина, са гвозденим шлемовима. У рукама су држали нѣки справе за пађење. Могло их је бити око 20. Ови су се под крилом мрака безшумним скоро корачањем на грабеж идуће мачке све ближе к граду примицали: за њима у гори остала су двоица исто

тако одѣвена и оружана с једним осѣдланим коњем кои је ту као укопан стојао чекајући на први знак да полети као ластавица. Они први приближивши се к граду управо под зидом тога с једне и с друге великих врата поспуштају се на земљу, и претишају се као да су поклани. Овај свој приступ извели су тако вѣшто, да градски стражар ништа није примѣтио. Он је мирно као и прије по зиду корачао; а из села се вика као и прије орила, само што се и из те даљине могло примѣтити, да су гласови већ промукли.

Око поноћи било је у граду све на миру. Све што није морало бити будно налазило се у добоком сну. Стара Јевросима, која је своје многе и дугачке молитве пре поноћи срѣћно свршила, заспала је најпослѣ у мисли на Катарину свога својака и гроб спаситељев; а Катарина се већ одавна у сну налазила код свога отца. Страни путник лежао је на сламној својој курјачином покривеној постељи међу другим момцима. Ови су у велико спавали; али хаџија је свом силом приближавајући се сан од себе тѣрао. Међутим тако се држао као да је и он у највећем сну погружен.

Тек што је први зрак свитајућу зору навѣстио, дигне се он са своје постеље, клекне, и стане се Богу молити. Један и други од спавајућих с њим момака дигне на тај шум главу, па кад виде од куда исти долази, спусте опет главу и заспе. Јошт се ништа није могло разнати, само што је по гдѣкоја млѣчна луча у густи мрак пала била, кад хаџија к стражару приступи и овог замоли да га пусти на поље.

Digitized by Google

„Нема од тог ништа“, одговори стражар, „док не сване, неможеш из града изићи.“

„Али“, рекне му на то страни поквареним србским језиком, „али пријатељу, завѣт ме тѣра, кои сам учинио, да за дана ни под каквим кровом бити нећу.“

„А ти буди на авлији“, примѣти стражар,

„То је све једно“, одговори страни; „ја се морам пре него што сасвим сване, под ведрим небом у самоћи Богу молити. Пусти ме.“

„Гора је близу“, примѣти неумољиви стражар, „и кад сване, моћи ћеш се таки у самоћи Богу молити.“

„Али пријатељу,“ рекне страни, и могло се примѣтити да му се у прсима кува, „два часа сила је времена за пешака, а крстоносна војска далеко је. Ја пак морам гледати, да их стигнем, ако хоћу Јерусалим да видим.“ Ово изговори много боље србски, него што се по пређашњем говору могло судити.

„Док се господар Бранко неврати,“ одговори стражар, „ја те непуштам.“

„Ја те лѣпо молим“, рекне на ово хаџија, шкрипећи зубма а јед свој за молећим гласом сакривајући; „пусти ме, ако можеш на поље да идем из града.“

„Пустити те могу, јер кључева ево,“ одговори стражар. кључеве из нѣдара извадивши и у руци тресући, „али те пустити нећу док недобијем заповѣст на то.“

„Ево ти заповѣсти!“ викне хаџија јаростним али загушеним гласом, па у тај исти мах зграби стражара

Digitized by Google

за гушу и свали га на земљу. Бѣдни стражар стане се отимати, али неузима часа много бацакати се, јер у онај мах, у кои осѣти руку хаџије на грлу, осѣти и нож његов гдѣ му кроз слабину продире, и у прсима срдце тражи. Није два тренутка прошло и стражар је лежао заклан. Ово је убиство свршено тако брзо и тако безшумно, да га у двору нико није мого чути ма и будан да је био.

Хаџија сад узме од мртвога стражара кључеве, приступи к вратма града и отвори их. Један од момака, кои су с хаџијом били спавали, чује како тежка врата шкрипе, и пробуди друге. Ови подигну главе, погледе око себе, и кад виде да им хаџија у соби није одговоре да стражар овог мора да је на поље пропустио, и зато врата шкрипе. Али таки затим чују ход од више људи.

„Шта је то?“ запита онај први и скочи на ноге. „Људи долазе у град!“

„Валда наши долазе из сватова“, одговори један од осталих кои јошт пружени лежаше.

„Па зар би они тако крадом улазили?“ примѣти онај први; „пијани људи неиду с таким ћутањем,“ дода он и пође к прозору.

„Та да, валда ће својом буком и госпође да пробуде. Тек то можеш мислити, да је стари Бранко толико задржао памети у глави поред вина, да неда поплашити у граду госпође у поноћи из сна,“ одговори онај пређашњи.

Digitized by Google

„Непријатељ! непријатељ! на оружје!“ продере се онај први, кои је кроз прозор дугачка ушавших огртала спазио, и по том се увѣрио, да страни бити морају.

„Шта се дереш!“ рече онај други срдито, али зато и он и сви други скоче на ноге.

У тај пар засија се двор од буктиња. Ушавши непријатељи оставе шест добро оружаних момака на капији, па онда запале буктиње.

„Крстоносци!“ повичу сад сви момци, кои су на свѣтлост буктиња на прозор потрчали. Страх и ужас преспе свима образе бљѣдилом. У забуни једва је ко наћи могао, што му је трѣбало.

Непријатељи потргну мачеве и раздѣле се у двѣ чете. Једна се упути к соби момачкој и великој стражари, а друга управо у главно зданије, гдѣ су се налазиле госпође.

На свѣтлост буктиња, која наједанпут осија собу гдѣ су госпође спавале, тргне се Катарина из сна, и уплашена повиче своју тетку.

„Шта је дијете?“ запита ова из сна тргнувши се.

„Устај, сладка текка“, одговори дѣвојка, „погледај каква је то свѣтлост. Ја се јако плашим.“

Стара госпођа устане и похити на прозор: ужаснута кад опази крстоносце, повиче дрхћућим гласом: „ајд да бѣжимо, мило дѣте моје; зло је. Крстоносци су у граду, а наших нигдѣ ни једног се нечује. Бранко је сигурно јоџт у селу. Нека му Бог суди, старом грѣшнику. Сватови му трѣбају!“

Digitized by Google

Овако на Бранка вићући стане се стара брзо облачити. Катарини страх удвои скорост, и за тили час била је саевим готова. Али тетки старој није у мраку и страху тако згодно са руком пошло. Најпослѣ и она буде готова, и пође да са дѣвојком побѣгне.

У тај мах груну непријатељи у врата од собе госпођа. Страх окамени ноге старој госпођи: она се није могла с мѣста макнути. Сад по други пут груну непријатељи у врата собња. Ова су истина била од тврдог храстовог древета, али таквој сили немогоше одољети, већ пукну по срѣди од горѣ до долѣ. Невидивши сигурности у вратма, похити дѣвојка по природном нагзну мѣсто спасења на заклоњеном мѣсту да тражи. У први мах учини јој се најзгодније мѣсто за главом теткиног кревета, између кога и зида празнина хаљинама застрта налазила се.

У највећем трепету повиче стара тетка: „на врата бѣжи, у потајни ходник. — Мене нечекај. — Само ти гледај да се спасеш. — Ја се немогу кренути мѣста. — Само ти бѣжи.“ —

Катарина потрчи к вратма, али су ова била закључана, а кључ у обично врѣме није се држао у врати.

„Гдѣ је кључ?“ запита дѣвојка од страха дрхћући.

У оном стању, које се од изумлења у мало чему или ничему није разликовало, није се стара госпођа лаки могла сѣтити, гдѣ је остављен кључ од тих врата.

Digitized by Google

Времена непријатељи јој недадоше: јер сад у нестрпљењу и љутини удвоје своје ударце, и врата се разпадну. Катарина брже боље сврати се и сакрије на мѣсто, куда је прво мислила, а стара Јевросима стајала је управо пред врати на срѣд собе.

Кад се врата разпадну уђу непријатељи у собу; сваки је од њих имо машалу у једној, а голу сабљу у другој руци. Оруђа коима су врата разбили лежала су на земљи пред вратима.

„Ко сте ви и шта хоћете?“ запита стара госпођа, којој сад душа мало ојача, кад је опазила опасност у својој наготи.

„Гдѣ је ѓоспођица?“ запита један од непријатеља окрећућу главу по соби.

„Она није овдѣ!“ одговори стара, мислећи да ће како моћи дѣте с лажи избавити. — „Она је од дуже времена на страни.“

„Да је ја нисам синоћ с тобом на чоту код Дунава моим очима видио, могли би ти вѣровати“, проговори један од њих, и стара Јевросима стрѣсе се, кад синоћњег хаџију у њему позна. Што још већи страх у њој побуди, било је то, да је онај први, што је проговорио, чисто србски говорио, а и хаџија није ни трага синоћњег свога заношења у своим рѣчма показао. Пред њом се простре нѣка замршена пређа од плетке коју размрсити није у онај тренутак могла. У опасности тој одговори:

Digitized by Google

„Оно није била госпођица; оно је била моја служкиња, која долѣ спава.“

„Та ћути једаред старо клепало,“ рекне онај, кои је први у собу ушо, и још све једнако по соби окретао се и тражио. Глас овај учини се старој госпођи познат; и слутење нѣко потрѣсе јој срдце. Сад онај исти, кои се као поглавица непријатеља видио, отвори шлем, да би мого боље тражити. Изпремеће све по соби, и приближи се већ и оном мѣсту, гдѣ се Катарина дисанѣ задржавајући сакривена држала. Слабо је било спасење, које се ту могло наћи, и с побѣдоносним погледом извуче непријатељ дрхћућу дѣвојку из тог асила. Кад се к старој окрене, позна ова по том ужас уливајућем оку дворника кнеза Бероја Кипиловића. Сад јој се све разјасни: кнез Бероје био је један од најсилнијих властела у Србији, али безпрепирке од свију најсиловитији и најбезбожнији. Тамни гласови о дѣвојкама од њега уграбљенима, које сродници никад више нису видили, разносили су се по људма: тамни, велим, јер је кнез своје трагове тако вѣшто умѣо сакрити, да му се ништа извѣстно није могло доказати, и тако је остао од власти сигуран. У тим безбожјама био је кнезу десна рука дворник његов Грдомиљ, кои је све налоге с толиком вѣштином с толиком безобзирности извршавао. Стара је Грдомила познавала, јер је он заједно са своим господаром нѣколико пута под видом пријатељства њеног својака походио.

Digitized by Google

Како је стара Грдомиља познала, таки јој се цѣло дѣло у пуној свѣтлости представи. Неговодовање, које јој се у највећем степену у грудима пробуди, учини те изговори оно, што је ствар морало само покварити. „Бадава је све ваше преоблаченѣ;“ повиче она с презрѣњем на Грдомиља гледећи, „ја вас добро познајем, и паклено ваше дѣло стои преда мном наго. Чујте, слуге кнеза Бероја! ви ћете силом и оружјем кћер кнеза Гугура одвести, али ће мач краља Стефана, под којега обраном град овај стои, вас наћи и наказати. Ја вас позивам, да се свега безакоња оканете, и на поље из града излазите, или“ —

„Нај поздрав пријатељски, кад ме познајеш,“ повиче на то Грдомиљ не дајући старој да сврши, и у тај пар стропошта се она с разцѣпљеном главом на земљу. Катарина, која је добро видила, како обли крв њену као матер љубљену тетку и како се свали мртва на земљу, викне и обамре.

Дворник кнеза Бероја узме обамрлу дѣвојку на руке, спусти визир на лице, повиче момцима да ватру на све стране подметну, и изиђе на поље. На авлији стајали су његови људи, имајући пред собом свезане гратске војнике, кои у малом числу и без оружја будући нису се ни мало противити могли.

Стари Бранко изишо је био на поље, да види, како стоје звѣзде, трѣбали се дома вратити. Он погледи на град и нимало му се недопадне, кад опази над њим нѣку јасност као од многих свѣћа. Он стане и прислу-

Digitized by Google

шкује: ништа се нечује. Слутећи да није добро, и мислећи, да се морало нѣшто изванредно догодити, похити у собу, узме свој огртач сабљу и шешир, и повиче своје момке да се спреме, и таки за њим у град похитају, и потрчи сам, ни наког нечекајући, у град. Град од села истина да није био далеко удаљен, али по мраку и уз брдо није се дало тако ићи. Јошт није Бранко на пол пута био, кад у граду пламен букне, и он се увѣри да град гори. Срдце у старом јунаку мал што не пуче. Он се даде у трчање, и зажели себи крила, да буде само прије на свом мѣсту, које је на тако велику несрѣћу оставио. Најпослѣ му се жеља изпуни, и он се пред градском капијом нађе. Прво, што угледа, био је дворник кнеза Бероја са дѣвојком на рукама. Ова је јошт лежала у несвѣсти: али је свѣжи зрак учинио, да јој се душа почела разабирати. Кад је Грдомиљ видио, да пламен на све стране пробија, заповѣди да повезане људе у једну собу затворе, пак онда даде знак к повратку. На градских врать нађе на старог градског управитеља, кои заборавивши или непазећи на то, што без оклопа пред непријатељем сасвим у гвожђе окованим стои, но само опасност дѣтета свога господара у памети имајући, сабљу потргне и на грабитеља нападне. Али је старцу несрѣћа и у том на путу стајала: најопасније ударце морао је изоставити, јер би пали на дѣвојку. Два три прва ударца дочека Грдомиљ на свој мач: па кад чује у даљини вику сељана, кои су се на опажени у граду пожар уз-

Digitized by Google

бунили и граду кренули били, бојећи се напасти, науми старца себи с врата скинути, пак навали нагло на њега, и док је сирома Бранко да дѣвојци нешкоди, сабљу своју натраг повлачио, сјури му Грдомиљ свој мач у неокопљене прси, и свали га на земљу. Бѣдна Катарина морала се на звеку мачева пробудити, да види послѣдњег свога пријатеља гдѣ паде: при себи је само толико била, колико је времена на то трѣбало, да Бранка у крви падајућег види; послѣ овог тренутка пређе једна несвѣстица у другу дужу и опаснију.

За старим Бранком похитали су таки момци, и цѣло се друштво узбуни. Сваки је питао, шта је, али нико није знао одговорити. Заповѣст поглавара упути момке таки граду: и тек што су ови нѣколико стотина корачаи учинили, кад и њима и цѣлом другом људству букнувши у граду пламен несрѣћу обнажи. Дигне се таки хука и буна: људи поврве своим кућама да се наоружа ко чим има и граду у помоћ притрчи. Момци градски поваде мачеве и удвоје хитање. На врати града нађу свога поглавицу у крви лежећег без душе; у цѣлом пак двору нигдѣ никог осим своих повезаних другова, кои се у диму гушише, али ни једном на памет нападе да за помоћ виче, јер је сваки у тој бѣди каштигу за своју небригу сматрао.

Бранков нећак прими таки у мѣсто свога ујака заповѣст у граду, и саслушавши од своих у граду бившиих другова, шта је и како је било, с помоћу дошавших сељана стане град гасити, а друге разашље на све стране, не би ли стигли грабитеље, или им ушли у траг.

Digitized by Google

Дворанин кнеза Бероја, кад је Бранка убио, заповѣди да лучеве побацају, и с највећом у колико је могућно било тишином похитају у гору. Ту усѣдне он с дѣвојком у наручјима на чекајућег коња, заповѣди своим момцима да се на све стране разпрште, по ободе коња и пусти се познатим себи путем дубље у гору. Мого је тако добар један сат јашити, кад се заустави и звиждне. На његово звиждање појави се један човѣк, кои је лежао у кршу сакривен. Овом преда коња, а сам са несвѣстном јошт једнако дѣвојком у наручјима пође горе уз брдо, и дође до једне страховите пећине. На знак од њега дани одваља се грдни камен пред коим је стајао на страну, и он се са грабежом своим спусти у землу. Над главом му се камен опет превали на своје мѣсто и уклони и саму мисао на какву празнину.

Момци кнеза Гргура за грабитељима разслани врате се сутра око подне са спуштеним главама жалостни с извѣшћем, да нигдѣ ни трага ни гласа о уграбљеној госпођици и њеним грабитељима наћи немогоше. Сајединњеним пак силама и ревности сељака било је за руком пошло, те су пожар на брзо погасили и град спасли.

4.

Више је недѣља од овог случаја прошло; Катарина се од своје несвѣсти и слѣдујуће за њом слабости ослободила помоћу једне старе жене, која ју је дворила, и сѣдила је са спуштеном главом и скрштеним рукама

Digitized by Google

на столици код астала на кои је жижак горѣо. На лицу њеном видила се туга и брига тако да се ова послѣдња више издавала. Страшни догађаи несрѣћне оне ноћи, кои су у прво врѣме прѣтили памети њеној поремећењем а животу разорењем, уступили су мало натраг пред бригом о томе, шта ће јошт да је снађе. Досад је нико није узнемиравао: а стара, која ју је у болести нѣговала, показивала се спрам ње у ревности као мати у послушности као робиња. Од сваке рѣчи која би дѣвојку ма у најмањи немир могла довести, чувала се она као од живе жеравице, и само је о том говорила што би могло болестницу утѣшити и надом изпунити.

Катарина је сѣдила, као што смо горѣ казали, код астала, а код дувара спрам врата чучила је с подавијеним ногама стара њена дворкиња на ћилиму по споду простртом. И она је у мисли била погружена. Наједанпут се прене, и скочи: необични немир покаже јој се на лицу. Она је Катарину обљубила, као да ју је родила, и њена опасност у срдце јој задираше. Сузе јој ударе на очи. Катарина у своим мислима изгубљена није ништа од свега овога примѣтила. Исто тако није примѣтила, како се врата од собе отворише, и један човѣк унутра уђе. Овај застане на врати, погледи најпре на госпођицу, па онда на стару, и даде овој знак да изиђе напоље. Ова се покорно погне и пође к вратима. али се није могла задржати да с врата јошт једанпут на сироту Катарину непогледи, која се о предстојећој опасностини шта неслутећи мирно забављала

Digitized by Google

са својим туробним али нежестоким мислима. Стара подигне к небу очи и изиђе на поље.

Човѣк што уђе у собу био је у богатом властеоском одѣлу. Око 40 година стар, имао је у стасу и лицу милост природе богато изливену. Ко би то глатко умиљато лѣпо лице гледао, тај би држао за немогуће, да је то наличје безаконог и безбожног духа и воље: и тек сѣвајући поглед, растеће гуке на образима и отичуће чело, кад је у јарост долазио, могло је показати оном, кои се у његовој власти налазио, да није ни од чега сигуран. Они, које није његово наличје обмануло, или су подлегли или пропали пред његовим овим правим лицем. То је био сластољубиви, бездушни и безбожни кнез Беројe Кипиловић. Он је стојао пред слабомоћном, малоизкусном. од свега свѣта остављеном кћерју кнева Гргура.

Подуго је стојао кнез мирно, и гледао са очевидном милином на ту красну дѣвојку, коју је небо створило за вѣнац најплеменитијој глави. Она се сад тргне, и кад изненада пред собом опази мужку особу, тргне се и скочи.

Он јој лагано приступи и тихим што је мого слађим гласом проговори јој: „Моја лѣпа гостиња нетрѣба да се трза од свог пријатељског домаћина. Што је он толико времена на својy дужност заборавио, и њу без службе своје оставио, показује у толико недостатак пристојности у колико жељу да јој ни у чему досадан небуде“ ...

Digitized by Google

Овдѣ се Катарина брзо уклони на страну даље од приступајућег кнеза. Ласкајући кнез учини јој се као змија глатка и хладна лагано пузећи али љути отров сакривајући, и она се повуче на страну не по вољи, јер је ту са свим у овом тренутку била изгубила, него по наравном нагону.

„А зашто моја најмилија пријатељица бѣжи од онога, кои јо дошо, да јој каже, како ју обожава, како је готов жртвовати живот свој за њу, и еве благо своје за њену радост.“ ...

Лик тетке с разцѣпљеном главом и старог Бранка с пробијеним грудима дигне се уз говорећег кнеза, и учине га за сироту Катарину страшнијим од самога сатане. Она је морала затворити очи пред тим страшним позорјем.

Кнез није ово био примѣтио, или се чинио, као да га није примѣтио, и говорио је даље: „У овима наручјима лежи сила и слава за ону која се у њима одмара на најватреније и највѣрније љубећем срдцу, а чест и дика за све, које она назива своима.

К лику тетке и Бранка дође сад образ кнеза Гргура кои за своим уграбљеним и несрѣћним дѣтетом посипа пепео на главу; а острат за свима стојала је слика горећег града. И зато, кад јој кнез приступи и рекне: „Ходи мила моја на ове прси, и буди госпођа мога срдца и силе, и слави се како се може славити само једна краљица,“ изправи се она мужевно као да дух отца њеног у њу улети; изпред њених мисли нестане

Digitized by Google

све опасности и страха, и само жеља да тога убоицу и безбожника громовитим рѣчма порази управљала је њеном вољом и рѣчма.

„Даље од мене безбожниче, и подли недостојни властелине!“ повиче она, и кнез Беројe нимало неочекивајући оваки одговор корачи натраг „Кћи кнеза Гргура Хранића, борца за гроб спаситељев, зна осѣћати само једно, а то је презирати таког безбожника и безаконика, какав је кнез Берoје Кипиловић, и гадити се од њега. Ја знам да ме можеш убити, и знаћу ' умрѣ ти али до тога се нећу никада понизити, да равнодушним само погледом погледим такову нељуду кои ми је пустајинским начином опустошио имање, потуко сродне и пријатеље, и задао отцу незаљѣчиву рану. Ја сам јошт дѣте, али ћеш видити, да надамном живом немаш друге силе осим убити ме: од глади скапати, главу о дувар разбити, језик прогутати, стои увѣк у мојој власти, и ја ти се заклињем, да ћу учинити како добијем и најмање повода на то.“ . . .

Кнез Берoје стисне вилице, и загризе устну. Кипило је у њему то се видило: али се опет надвладао, и почне не онако сладким али тихим озбиљским гласом: „Чуј ме Катарино. Ја те љубим; то ти се кунем свим што ми може бити најсветијим. Ти си сасвим у мојој власти. Нико на свѣту незна нити може помислити, да си код мене; сви држе да си од крстоносаца пропала. Можеш знати да је с тим власт моја над тобом безгранична. Ти нећеш више слободна бити. Про-

Digitized by Google

тивиш ли ми се: мораш бирати између својевољне смрти или вѣковѣчне мрачне тамнице. Убити те нећу, јер би ме то окаљало. А вѣруј, није тако лако умрѣти као то рећи: ма шта урадила, толико ми времена остаје увѣк да неоставиш свѣт таква каква си сад. Разуми ме. Са мном се није шалити. Оставићу ти мало времена да се сама предомислиш. Видићемо се скоро, и то на лѣпшем мѣсту. С Богом, и буди паметна па ће бити боље по тебе.“

Са овим рѣчма изиђе кнез Беројe на поље, и остави Катарину саму. Какво је било њено стање, може сваки лако разумѣти. Дух кои се је у њу уселио више ју неостави: она види да нема помоћи људске за њу од свију остављену, пак без сваког колебања закључи одмах умрѣти, и узме с астала нож што је кнез кад је ушо тамо метнуо а при одлазку ондѣ заборавио. Улазак старе задржи ју од намѣре. Ова унесе тако страдајуће лице, да се дѣвојци ражжали: ово је било једно лице, које га јој је жао било оставити, и она одложи намѣру смрти док се опрости са старом којој је за толико благодарити имала. Стара чујући намѣру дѣвојке стане је одговарати говорећи јој: „Ја ти сасвим за право дајем, дѣте моје; ти мораш умрѣти. Али“, дода она отежући „само онда, кад узмораш. Сад јошт немораш: кнез је отишо и заповѣдио, да те одведу из ове пештере у један од његових замака. Бог никад неспава: чудни су путови његови. То је сигурно да се на путу кнеза немаш бојати; и то је сигурно да

ћеш одавдѣ јошт данас поћи: хоћеш ли у нарођени замак доћи, то је несигурно. Ако дођеш има и тамо доста мѣста за гроб једној дѣвојци: и ја ћу ти сама срѣдство спасења у руке дати. Ево узми ово стакленце у малој мѣри узимана дала ти је живот течност која је у њему: у већој мѣри попијена, узеће га натраг. С Богом душо; моли се Богу за моју душу. Ја се морам с тобом разстати." То рекне па загрли из срдца дѣвојку, која је њу опет са своје стране тѣсно загрлила. Сад се чује ход пред врати: стара се брже одтргне и оде. Таки за њом уђе Грдомил. Он метне на столицу мушке хаљине какве служчад у властеоским дворовима носе, и рекне Катарини да се у њих обуче и до пол сата за путовање преправи.

5.

Да би своју намѣру сакрио, и себе против сваке тужбе обезбѣдио, употрѣбио је кнез Беројe наличје и име нѣмачких крстоносаца. Док су они јошт у Србији били, није се смѣо усудити да то чини, јер би учињени испит лако показао шта је; али кад су ови прешли у Бугарску, употрѣби он прилику, па обуче своје људе у одѣло крстоносаца и учини оно, што смо горѣ видили. Ово му је сасвим за руком испало, јер сви су држали да је једна заоставша чета крстоносаца град кнеза Гргура оплѣнила и убиство учинила. Да би траг свој и даље сакрио, заповѣдио је кнез Беројe те су

уграбљену дѣвојку држали више недѣља у подземној пештери, да би тако себе изван домашаја поставио ако би коим начином краљ Стефан, кои је град кнеза Гргура под своју обрану узео, на ту мисао наведен заповѣдио да замкове његове протраже. А кад се увѣрио, да и сам краљ о несрѣћи извѣштен и сви други држе, да је дѣвојка од правих крстоносаца или убијена или одведена, да је краљ Стефан о томе тако увѣрен да је и самом цару Фридриху овај догађај јавио и случај позорности и правици његовој препоручио, закључи он дѣвојку из пештере извести и у удаљени један свој замак одвести дати. Одлазећи к њеном отцу имао је прилику преимућства и душе и тѣла Катарине добро познати, и први пут појавила се права љубав у његовом срдцу. За жену искати ју није мого, јер је био ожењен: морао је дакле опет путем обичним поћи и њу уграбити. Али и спрам голубице, коју је сасвим у своим ноктима имао, научила га је права љубав имати много више поштовања и стрпљивости, него што је обично имао: он видећи њену раздраженост, и приписујући ту претрпљеној бѣди, пак рачунећи на врѣме и познавајући утисак свога лица и начина кои је обично оправдавао његово очекивање, закључи мало почекати и оно добити од милости, што би му сад само насиље могло придобити, Од њене прѣтње да ће се убити није се нимало страшио, јер дух њен није познавао, а слабост таквих увѣравања искусити имао је већ више пута прилику. Заповѣди дакле Грдомиљу, да обуче Ка-

Digitized by Google

тарину као младо властеоско служче, и са два момка да се множином позорност непобуђује, на сигурном путу одведе у одређени замак куда је он сам таки отишо.

Катарина је послѣ оне страшне ноћи у отчином граду дуго била у смртној опасности: али младост и лѣкарна помоћ оне старе жене изтргну ју из чељусти смрти. Кад је почела оздрављати, извођена је сваки дан на сунце, али је најпрѣ стражу чувајући момак позорно промотрио сваки шушањ да кога несакрива. Кнеза Бероја није до тог часа никад пред очи добила; и премда је чула у чијим се рукама налази, није опет управо знала, шта да држи о свом стању. Рѣчи кнеза изтргну је из те неизвѣстности. Ми смо имали прилику сакривену силу духа њеног већ више пута премда у малом познати: кад је без сваког страшења на своје зло тетку намолила да хацију у град прими, и кад су непријатељи на врати од њене собе лупали у кои час она ни за један тренутак присуство духа није изгубила док стара тетка од страха није знала шта ради. Та сила духа развије се напрасно до цѣле величине у тренутку кад је морала кнезу Бероју на његове рѣчи одговарати: мисао на све зло, које јој је учинио и које јој намѣрава учинити, и помисао на отца учине те се стрѣсе, кад на то помисли да би ћутањем или неодсѣчним рѣчма кнезу основа дала, да се о њој и најмање посумња. Час овај учини из дѣтета зрѣлу дѣвојку, која снагу добродѣтељи и цѣну чистоте

Digitized by Google

у пуној мѣри осѣти, и по том стане говорити. Одважење да умре и увѣрење да је смрт у овом случају оно што јој једно желити остаје узвиси одважност њену до смѣлости а противљење до пркосења. Ко зна, да му само смрт желити ваља и да умрѣти мора, за тог нема страха, тај се неплаши ни лава раздражити. — Рѣчи старе и са уклоњеном опасношћу наново дижућа се љубав к животу, учине те се сила духа стиша, и женска нарав у право своје ступи: рѣка сува потече низ пламтеће јој јоште образе, за коима се узколебаним јој грудма поврати тише осѣћање, и нада, да ју Бог није сасвим оставио, да ће на путу на избитеља може намѣрити, засвити јој као бѣла при чистом небу зора. Сама бојећи се да је као дѣвојку међу мушкима непознаду употрѣби све, да се служчету равном учини. Богате власи своје разчешља у богате вулове, и пусти их да јој се по раменима таласају. Донесене јој хаљине стојале су на њој као да су за њу мѣрене, и неки вид радости чинила јој је висећа о боку сабља. Кад се Грдомиљ врати чисто се сам неможе да увѣри да је то заиста Катарина што пред њим стои. Насмѣши се и рекне јој да иде за њим. Прекрасни лѣтњи дан пресие прси сироте дѣвојке оживотварајућим жаром и осѣћањем. Они се сиђу са брда у долину гдѣ их дочекају два слуге на коњма под огртачима мира пуно оружани. Ту Грдомиљ рекне Карини да усѣдне на коња за њу приправљеног; па кад она то учини, скочи он на свога бѣсног вранца и

држећи на кајасу дѣвојчиног коња, крену се најпрѣ кораком а послѣ малим касом кроз дражестну долину у напрѣд.

Катарина је по обичају оног времена знала јахати, и ово садање путовање на коњу не само да јој није чинило никакву незгоду него јој је служило на добро. Пред подне је било, кад су се на пут кренули, и непазећи на препеку лѣтног дана јашили су лаким али непрекинутим касом све даље, како би исти дан ако и доцне ноћу стигнули у одређени замак кнеза Бероја. Грдомиљ је једва чекао, да вече буде: јер му је сигурније ноћу путовати; Катарина је жељним оком погледала наоколо, неће ли се одкуд указати анђео избавитељ, па кад није ни сѣнке од човѣка видила, подигнула је очи своје на небо у пола тужећи се у пола молећи.

Већ су више сати путовали, кад наједанпут, пошто су око једног брда обишли и на лѣво иза њега окренули, једну чету од четир коњаника по изгледу нѣмачких крстоносаца опазе. Ови су лежали у хладу од дрвета, а како опазе долазеће поскачу и похитају на коње. Грдомиљ таки стане и узду Катариног коња на краће узме. Он се мислио шта да ради, то се јасно видило: једанпут је из за себе погледао, као да види, хоће ли бити добро натраг вратити се. Јошт он небијаше на чисто дошо шта да ради, кад се Нѣмци крену и за тили час пред њим буду!

У исти мах закључи Грдомиљ да ће најбоље бити

Digitized by Google

ударати. Он повиче на своја два слуге: „Ударајте!“ па у исти мах потегне мачем и нападне као бѣсан на крстоносце, кои сад опет са своје стране грунуше што боље могоше. Грдомиљ је био јунак, кои је пара тражио, то му се допустити морало: његовом мачу нађе за добро уклонити се сваки од крстоносаца; два слуге били су изабрани момци на које се мого ослонити, и тако је бој био истина жесток али се за дуго одсудити недаде. Србљима је то на путу стојало, што су свагда не само имали мислити на то, како ће ударити најбоље, него како ће сачувати дѣвојку да међу сабље недође а заједно пут јој држати затворен да̄ им неутече. Нѣмци, момци поуздани, нису са своје стране ни на што има л и пазити, него само како ће сабљама бољи правац дати. Већ је почела и Грдомиљу и обоици од момака крв из добијене ране потицати: али су заједно и два Нѣмца на земљи лежала. Она два друга била су истина без ране али јако уморени. Грдомиљу би срѣћа послужила, он би и она два или потуко или разтѣрао, да му небуде случај с неруке.

У онај мах, у кои рањени Грдомиљ примѣти, да му ваља удвоити силе, ако жели Нѣмце пре надвладати него што га силе оставе, у кои му вѣрне слуге кажу да почињу своје ране јако осѣћати: укаже се иза споменутог већ брда један витез на коњу са крстоносним огрталом. Кад Грдомиљ опази овога, изгуби сву наду да ће моћи силом што свршити, особито незнајући има л' их и више за њим, и науми

у бѣгству потражити спас. Мислећи силе непријатеља раздѣлити, и судећи да ће се, ако се мора крити, сам лакше сакрити него са слугама у скупи, повиче слугама да се за њега небрину, него да се потруде спасти. Ови то недаше себи двапут рећи, него ободу један на десно други на лѣво у крш. У тај пар онај што надолаваше, видећи да осташе два нѣмачка војника на једног србског, јер Катарину је држао за дѣте које отац брани, повиче србски: „Држ'се брате, ево помоћи!“ Ове рѣчи поплаше крстоносце, кои сад са своје стране за добро нађу у крш обости: али ни Грдомиљу нису ове рѣчи ни мало по вољи биле. Он се од њих поплаши јошт више него нѣмачки крстоносци. Прѣ у ма чије руке волѣо је он пасти него у руке србског властелина, и то с правдом. Закони против грабљења дѣвојака били су ужасни: а србски властелин рѣдак се нашо кои је са кнезом Беројем једнако о тој ствари мислио. Само једној Катарини зазвоне рѣчи ове као глас спасења. Србски властелин кои је крст на себе узео не другчије него је са неба послат да ју избави од несрѣће.

Мисли њене погодио је Грдомиљ, и зато опомене свога коња бакрачлиом а њенога сабљом пљоскимице да сву снагу управи у ноге. И заиста коњи нагну бѣгати колико им силе допустише: али наскоро узда Катаринина учини те јој коњ заборави на ударац први и стане. Сад се појави чудна борба: Грдомиљ бије дѣвојачког коња да трчи, а она га уздом стеже

Digitized by Google

да стои. Страни коњаник примѣти да се овдѣ двѣ желье сударају, и похити к њима. Што је он ближе долазио, то је Грдомиль у гору незгоду падао. То је знао, да се у ранама и уморан неможе мѣрити са одморним противником. Да се даде сам ухватити или убити, то је толико колико дати најјаснији доказ на свог господара у руке душманима; да остави дѣвојку то је опет незгодно јер би она све изказала. Шта да се ради: остати несмѣ, а бѣгати неможе; науми дакле Катарину убити. Мртва уста неговоре, а изгубити се мора и тако и тако. Измахне дакле ножем, и стане на дрманој од скачућег коња тамо амо дѣвојци најзгодније мѣсто гражити. Страни примѣти његову намѣру и управи на њега копље. Сад је Грдомиль нашо најзгодније мѣсто, и потегне ножем да дѣвојку једним ударцем умртви: но у тај пар груне странога копље у његова леђа. Тврди оклоп недопусти да му ударац смртно шкоди: али се од силе његове Грдомиль зальуља, и намишьени у дѣвојчине прси ударац промаши своју цѣл. Потрѣшен да не сѣдла испадне Грдомиль морао је употрѣбити све силе и срѣдства да се на коњу одржи у том напињању изпусти из руку и нож и узду од другога коња. Међутим се и страни коњаник у толико приближио, да је Грдомилу већ било крајње врѣме бѣгати. Видећи да му ништа друго неостаје, ободе добра коња и одлети као муња кроз долину. Страни полети за њим, али видећи да је у онога коњ што може бити застане и врати се натраг. Кад се Грдомиль мало си-

Digitized by Google

гурнијим види, закључи натраг крадом вратити се и дати позор куда ће страни с дѣвојком отићи: али га слабост за проливеном крвљу опомене, да ће, ако се непожури, на мѣсто помоћи само извѣстној смрти без ичије користи на сусрѣт отићи. Окане се дакле враћања, и похити к првом себи познатом мѣсту, надајући се још и томе, да ће каквог човѣка свога господара наћи ког ће моћи послати да на странога позор даде.

Катарина је, кад се од Грдомиља спасла, с коња сишла, на колѣна пала, и Богу као да се на ново родила за живот благодарила. У првом тренутку учинило јој се као да је сва бѣда крају дошла: али таки за тим представи јој се да није од опасности слободна. Страни је за Грдомиљем отишо у потѣру, и она је сама остала: немогу ли или слуге кнеза Бероја или она крстоносна два нѣмачка војника бити у кршу у засѣди и на њу саму напасти? Ова је брига била заиста њој најближа премда неоснована; јер слуге Грдомимиљеве збиљу његове заповѣсти разумѣвајући а и своје због рана опасно стање познавајући нимало се нису натраг освртали; него увѣрени да ће у таковим околностима памет њиховог начелника више помоћи него сва њихова снага, само су гледали да могу што брже ране своје завити. Исто тако имали су и нѣмачки војници узрока гледати, да се што брже на даље уклоне: јер не само што су у долазећем као Србину наравног савезника своим противницима видили, него су знали шта их од цара Фридриха на тужбу крсто-

Digitized by Google

носног витеза чека, што су против његове најстрожије заповѣсти сагрѣшили.

Страх овај дѣвојчин умали се, кад опази да се страни коњаник Грдомиља окануо, и награг долази. Али сад се нова већма основана брига појави: шта ће страном да каже. Да је дѣвојка, то је морала сакрити које због тога што се затекла у таквом положају кои ни једној дѣвојци на част неможе служити, а које с тога што и страном ког познавала није повѣрити се ни каквог основа имала није. — Име отца казати толико је колико и пол: јер као што се мислити дало сваки је властелин србски знао да у кнеза Гргура Хранића само једна кћи има. Каква је свеза између ње и побѣгнувшег човѣка била, казати није могла: јер која би њеног осѣћања дѣвојка казати могла да је била у власти кнеза Бероја.

Ове су се мисли крстиле по глави сироте Катарине, и јошт није ништа бистро смислила, кад страни к њој дође. Како дође сјаши с коња и приступи дѣвојци. Она нипошто није могла очи са земље подигнути, што је он сматрао као знак да га се плаши, и зато милујући ју руком по образу проговори јој благим гласом:

„Немој се ништа од мене плашити, дѣте моје; по томе што сам видио судећи дошо сам ја у најбољи час по тебе, да те избавим из руку убица. Ако је тако, то захвали Богу, а од мене се немој ништа плашити. Ја сам твој земљак, и посветио сам руку моју служби Божијој; а и то се зове служити Богу, кад слабе и

Digitized by Google

немоћне из руку безбожника и убијца избављамо. Кажи ми ако за добро налазиш, ко си и каква ти је невоља, да ти знам помоћи.“

Она је све једнако држала главу приклоњену, и незнајући шта да одговори долазила је све у већу забуну. Опет оним истим благим гласом проговори он:

„Ако ти није можно, немој ништа говорити: видим и сам, да ту нѣшто има што се казати неда; знам да се у наше дане много којешта догађа, што сваком знати није слободно. У твоју тајну ја се нећу утискивати: али има нѣшто, што морам знати тебе самог ради“. . . .

Кад је Катарина рѣч ову с а м о г чула, чудно је осѣћање прође; она добије мало више повѣрења у своју срѣћу, и подигне лѣпо своје око к страном кои је у говору поглед пун сажаљевања и благости на њу управљен држао, али га таки спусти бојећи се да ју оно неизда.

Страни примѣти овај њен поглед, и држећи га за поглед повѣрења и благодарности, продужи овако: „да, дѣте моје, тебе самог ради ,трѣба ми нѣшто да знадем а то је то, куда да те одведем: јер овдѣ те немогу оставити; сигурности ради и моје и твоје морамо се одавдѣ кренути што скорије, ако је могућно таки. Кажи ми, куда да те одведем?“

Сирота Катарина удари на ово питање у плач. На питање куда да ју одведе? отвори се пред мислима ње-

нима помоћи и подпоре лишено њено стање. Град разрушен, тетка и стари Бранко убијени, отац у Палестини, нигдѣ ни кога свога, сама самцита дѣвојка у свѣту овом окорѣлог срдца. Нигдѣ човѣка кои да оде; нигдѣ мѣста куда да се склони; изложена отровном зубу опадања ако се дозна ко је; изложена плеткама кнеза Бероја ако се дозна гдѣ је: је ли могуће, да дѣвојче младо као капља у оваким околностима на питање куда ће? чим другим одговори осим рѣком најгорчих суза.

Премда страни није мого плач дѣвојке сасвим разумѣти, опет је толико схватио, да боља дѣтета, које је само данашњу опасност издржало, у сузама пута тражити мора, зато ју остави нека мало срдцу одлакша, и оде међутим к оној на трави лежећој двоици од нѣмачких крстоносаца. Он их нађе већ сасвим без-душне. Коњи њини пасоше мирно траву и неслутећи случај господара. Страни уздахне над судбином ових несрѣтних људи кои су сасвим с другим надама од своих домова пошли, и врати се к свом младом новом познанику. Катарина што је више плакала све јој се срдце више стезало, и она буде приморана спустити се на траву, сакрити образ у руке, и тако заустежући се од гласног јецања исплакати се.

Најпослѣ приступи страни к њој, узме ју тѣшити и дизати, и рекне јој: „Мени је врло жао дѣте моје, што си тако млад тако несрѣћан, али ја ти само толико могу помоћи, ако ми кажеш куда да те одведем.

Digitized by Google

Ја идем у Ниш крстоносној војсци, па с њом у Палестину, да се за гроб спаситеља борим; моју ти помоћ дакле немогу на дуго обећати. Ако није другчије а оно хајде самном до Ниша, па ћу гледати да те одандѣ пошаљем куд за најбоље нађемо. Сад се с тобом разговарати није: бољa ти изкључава сваку мисао. Кад се мало умириш, да ће се што паметно смислити. Одавдѣ морамо ако нећемо да нам непријатељи с новим силама на врат дођу. Од мене се неплаши ништа. Гледај у мени свог старијег брата, кои ће се што боље о том постарати, да будеш сигуран и у добру. Сад ајде на коња: вече је ту а ноћи су без мѣсечине.“

На ове рѣчи приступи Катарина к страном, и погледавши му своим голубијим очима у благости и величине пуно лице, узме обадвѣ његове руке, ороси их врућим благодарности сузама, и пољуби их топло. Он пак привучен њеним незлобним погледом, у ком је читао повѣрење и благодарност, пригне се к њој и пољуби ју у теме. Пак онда усѣдне сваки на свога коња.

„Како се зовеш?“ запита сад страни; „то ми барем можеш казати! Ти мене зови братом Андријом!“

„Зови ме Константином, брате Андрија!“ одговори она и слабо смѣшење развуче јој устне.

Де у велики кас Константине!“ рекне на ово Андрија и ободе коња. Константин је његовом примѣру слѣдовао, и они одјезде кроз долину.

Digitized by Google

6.

Два нова пријатеља јашили су ништа неговорећи док су само иоле могли видити. Најпослѣ се мрак тако сгустне, да немогоше даље. Андрија заустави свога коња и скочи долѣ. И његов пратиоц стане. Сад онај први проговори: „Није хасне, даље неможемо. Колико ја мислим, траг смо заметнули доста: ако баш и пођу за нама, до зоре нас тежко могу наћи. Али нашли нас или ненашли, даље неможемо. Мрак је велики, коњи су уморни: ваља мислити и на сутра. Сиђи с коња Константине; овдѣ морамо преноћити.“

То изговори па се стане справљати, да наложи ватру. Мало времена прође и прекрасан пламен позове Константина да с коња сиђе и к њему приступи. Андрија се мало удали, да скупи дрва, и мѣсто гдѣ су разгледи: док се он вратио, дотлѣ је Константин к ватри приступио, и од лежећег на земљи сувог грања овој нову храну дао, те се пламен јошт веселије подигне. Кад се Анрија врати, насмѣши се послености свог младог друга, и проговори му: „Ти мени вѣрно помажеш. Ајде сад и други посао да подѣлимо.“ То рекне па приступивши к свом коњу извади хлѣба и другога што је са собом за јело на пут понео, и понуди свога друга вечером.

При свем том што је другу Андријином брига о стању и будућности тежко на срдцу лежала, проста ова вечера врло му је добро пала, јер читав дан ништа

Digitized by Google

нејести, и тако дуго и оштро јахати, значи толико колико имати најбољег кувара код огњишта.

Кад су били са својом мршавом вечером готови почне Андрија говорити: „Ја знам да оном кои се опасности једва опростио најбољу услугу чинимо, ако му дамо право познати ново стање у које је доспѣо. Знам да без бриге неможеш бити, доклѣ год незнаш на чему си самном. Чуј дакле: ја ћу ти на кратко казати, шта о мени да мислиш."

„Ја се зовем Андрија, као што сам ти већ казао; отац мој био је Мирослав, брат краља нашег Стевана Немање. Отац мој помагао је вѣрно и послѣшно брату свом у свима војнама, коима је дом Немањин своју срећу основао. Зато је Стеван краљ преселивши се у нови престолни град Приштину оставио Захлумску државу мом отцу и другом мом стрицу. Кад овај умре, остане мом отцу самом сва држава Захлумска. Мало за тим умре и он, и остави мене од 12 година за собом. Властели Захлумски побуне се, изгоне мене из земље, и учине Петра кнеза, кои и сад тамо влада, своим великим кнезом. Ја прибѣгнем к мом стрицу краљу Стевану, али он у војни са Владимиром заплетен неможе ми дати помоћи. У његовом двору одрастем; у војнама које је он непрестано водио будем одхрањен. Опасности чине помоћ нужном; ова прави пријатеље. Тако је моја вѣштина и рука учинила мени многе пријатеље у војски краља Стевана. Он се валда плашио, да ја те неупотребим на зло, и закључи ме удалити од војске.

Пошље ме дакле најпре у Угарску, па послѣ у Нѣмачку цару Фридриху са незнатнім нѣким поруками. Ја сам провидио, шта мој стриц жели; на такове што чега се он плашио ни на крај памети неимајући радо сам дочекао прилику да уклоним и само његово празно плашење. Цар Фридрих дочека ме љубезно; а кад се мало боље познамо обљуби ме тако да ме своме сину Фридриху за друга препоручи. Ово није било нуждно: јер смо ми већ и прије тога били пријатељи: препорука отчина учинила је наше пријатељство тешњим. Кад су цар Фридрих и мој пријатељ Фридрих крст на себе узели, нисам се ни ја могао задржати да с њима у Палестину неодем, те и ја примим крст на себе."

„Кад сам то јавио мом стрицу, одобри моје дѣло, и јави ми да ће ме у томе помоћи, али кроз Србију морам потајно проћи, да се људи око мене некупе и он потрѣбне за своје ратове војнике не губи. Зато сам дакле ја за главном крстоносном војском заостао, и сад сам кроз Србију идем. У Угарској сам се код моих тамошњих пријатеља мало дуже задржао него што ми је спрва воља и жеља била. Али ни цар јако не нагли, и тако надам се да ћу га застати у Нишу, куда ћемо сутра приспѣти ако буде божја воља."

„Сад знаш ко сам: како спрам тебе мислим, боље ћу ти даље показати. Ја знам чему су изложени млади људи богатих породица кад имају безаконе сроднике; знам шта ће то рећи трѣбати помоћи: и радујем се, што те је срећа дала у руке мени, да могу вратити

нѣшто од друга, и за будуће тражење прибавити нѣшто заслуге. — Сад се ти спусти на траву, али зави се у моје огртало да ти ненахуди роса, пак спавај безбрижно: ја ћу чувати стражу.“

Ово изговори Андрија пак огрне дѣте своим огрталом и покаже му мѣсто гдѣ да легне. Константин ћутајући устане од ватре, и спусти се на мѣсто означено. Међутим је Андрија отишо био коњма, да њих за ноћ намири; кад се врати сѣдне к ватри и проговори:

„Жао ми је коња, што немају воде, а мора да су мртви жедни. Али шта ћемо им; нека се помогну росом у колико могу.“

Катарина је управила изпод огртала поглед на свога друга, најслободнији од свију досадашњих. Пламен је лице овог осијавао. Правилне црте облика изражавале су постојанство значаја; а прострта прѣко свију блага збиља јављала се као мати промишљености и пород обичаја владати самим собом. Израз ока обични био је безгранична благост, и кадкад као свѣтлост за громом засијнула је у њему послѣ побуђујуће какве мисли луча одважности и крѣпости. Од нѣжне младости сам себи остављен, неимајући се ни на кога својски и без сваке бриге наслонити, већ морајући сам себи све бити, све сам придобити, и свему сам противстати, три је главне црте на лику свом изражене имао: црту тихе туге, што ни једнога свога срдца нема на ком би се без свакоѓ обзира моѓо чуству часа пре-

Digitized by Google

дати; тежње за нѣдрима на коима би осѣћао радост своју јаче а тугу слабије; и поуздања, које је готово на свашта одважити се и сваку препону или прекршити или прескочити. Богата смеђа коса спуштала му се на рамена; а начин живота прости и крѣпителни, напрезање и упражњавање војне, учинили су мишце тѣла његовог, које средњи узраст прелазило није, гвозденима жиле челичнима. Снага ова изгледала је из сваког његовог покрета стојања и сѣдења, а покрај ње блистало се цвѣтање и раскош прве мужевске зрѣлости. Он је мого имати до 28 година.

Андрија је сѣдио покрај ватре у мисли погружен, кадкад по које дрво даље у ватру турајући. Чинило се као да је сасвим заборавио на свога друга, јер га никад није ни погледао. С тим више бавио се поглед овога с њим. Од свега свѣта остављена и бѣдом својом у то стањо постављена да мора у сваком пређе непријатеља него пријатеља да тражи, пазила је сирота дѣвојка с најоштријим погледом душе своје на сваку црту лица, на свако кретање странога витеза, еда ли се неће што указати, што је у стању побудити сумњу или подозрѣвање. Али праве црте тога мужевног лица јасно су викале, да душа која их оживљава хоће само оно што је право, и остаје при том што је изказала; благост ока убијала је сваку мисо на злољно хотење; црте тихе туге и тежења чиниле су да му се њено срдце већма приближи, топлије га се прими и пријатељски за њега заузме; а тихост одмѣ-

Digitized by Google

реност снага и поузданост учине, те се нисо у њој породи, да ће помоћ којој се надати може у пуној мјери и наћи. Блага струја прође јој груди, кад дође до тог увѣрења да се може благости и племенитости тога мужа сасвим повѣрити, и да ће јој мишца и сабља тога витеза заиста моћи помоћи. Она послѣ овог увѣрења осѣти, да није тако сасвим од свег свѣта оставлѣна; страни витез стојао је пред њом као какав познати бранитељ на кога се може ослонити; лик његов приступи лику њенога отца с којим је обрану њену дѣлио, и учини јој се као лик кога свога. У колико је арење већма затворено спрама свѣта било њено срдце у толико се радије и више отвори сада спрама овог новог предмета свога повѣрења; што се већма пре тога од непознатих морало узтезати, то силније полети овом на сусрѣт, кои јој се појави као незнани пре тога какав сродник. Благо осѣћање напуни јој груди: она уздахне и уздисај овај био је најгласнија благодарност Богу, што јој је у највећој нужди послао најблагороднијег избавитеља; она погледи на новога пријатеља и овај му је поглед носио пријатно чувство искреног повѣрења, какво живи у прсима дѣтета спрама добротворног отца.

Сад се Андрија окрене свом младом пријатељу и проговори: „Ватру ћу ја сад угасити, да нас како не-изда гонећем непријатељу." Ово рекне па ватру угаси: рѣчи његове друг му није чуо, јер је био тихо заспао.

Кад се Катарина тргне, нађе да је сунце у велико одскочило. Андрија је обадва коња био уредио, па је само чеко да му се друг пробуди па да иду даље. Он те ноћи небијаше ока затворио; чим се зора забѣли потражи има ли гдѣ на близу потока или извора, да напои коње у коима је лежао сав спас. Срѣћа га је послужила, и добри коњици стојали су лѣпо од њега оправљени чили и весели, и сами жељни под добри господари витке ноге мало опружити.

Дѣвојка скочи са своје рајске постеље. Андрија ју поздрави с веселим „добро јутро“, пак онда јој проговори: „Ајде Константине, да похитамо. Гонитељи истина да немогу тако спокојно спавати, као ти што си спавао, али ко неспава тај брже путује. Док непређемо границу, неможемо мислити на одмарање својско. Ја те нисам мого од жалости да пробудим, знајући како ти мора сан сладко падати послѣ претрпљене опасности. Ако се пожуримо, стигнућемо данас са заходом сунца у Ниш. Хајде у име Бога, сѣдај на коња.“ То рекне на се свои великои вранцу баци на рамена и одкаса са своим другом пут Ниша.

Околности су учиниле, да је из Катарине на нѣко врѣме, а можда и на свагда постао Константин! И ми ћемо дакле одсад о Константину говорити; само се пак по себи разуме да се о Константину само оно може говорити, што ће се о Катарини имати да каже; и да се оно о Катарини има разумѣти, што се о Константину буде говорило.

Digitized by Google

7.

Два пријатеља прешли су исти дан србску границу срећно, и заилазеће сунце нашло их је већ у Нишу. Тек што су тамо нашли конак и мало сѣли да се од уморљивог јахања одморе, кад један човѣк у собу уђе, и за кнеза Андрију запита.

„Ја сам,“ одговори Андрија, и изиђе пред њега. „Шта желиш?“ запита даље кнез.

„Ја ти имам нѣшто важнога да кажем, али између четир ока“, рекне ушавши и погледи не Константина. Овај таки изиђе на поље.

„Сад смо сами, говори!“ рекне Андрија кад Константин изиђе.

„Наш краљ Стеван жели с тобом састати се,“ почне онај други, „зато је мене овамо оправио, да те овдѣ дочекам, и к њему одведем. Он се налази код кнеза Вукца Озреновића на граници, и тамо ће те дочекати. Сутра ако ти је повољно, одвешћу те њему.“

„Мени није ни мало до одлагања,“ одговори Андрија, ком је ово позивање краља Стевана било неповољно. „Цар је с војском из Ниша одавно отишо; ја сам се већ и онако дуже задржао него што сам желио. — Али кад мора бити, а оно нека буде таки: ја ћу се одмах оправити да пођемо.“

„Тим боље,“ одговори онај, „ја сам готов кои час хоћеш.“

„А ти дођи таки овамо, па ћемо одмах на пут,“

Digitized by Google

рекне Андрија гласнику краља Стевана и одпусти га, а он се стане на пут опремати. У љутини заборави звати унутра Константина, а овај сам недрзне уђи. Тако остану раздѣљени док краљев гласоноша кнезу недође.

Кад кнез чује бат гласниковог коња изиђе на поље, и тек сад кад Константина опази сѣти се да није сам. Он узове дѣте унутра.

„Ја одлазим Константине," проговори он и неповољност коју му је чувени глас узроковао јошт му је на лицу и у гласу лежала: „Ја одлазим!"

Рѣч ова и непријатност у гласу и на лицу кнеза учине да Константин преблѣди, као на смртну пресуду чекао је он на рѣчи које ће му друг даље изговорити. Овај забављен своим неповољним мислима, није примѣтио како су му рѣчи дѣјствовале, и настави истим гласом и образом даље: „Ја морам одлазити и тебе овдѣ оставити." Константин мало што није јаукнуо, тако га је срдце заболѣло. Боља ова мало се утиша кад Андрија даље проговори: „Али ја ћу се до кои дан вратити. Ти се међутим промисли шта с тобом да уредимо, па ћеш ми кад се вратим то казати, да се и с тим послѣ задржавати неморам. Овдѣ ти ништа неће недостајати: само неиди никуд из конака да на кога ненаиђеш пред коим мораш остати сакривен. Ево узми ову кесу с новци да ниси без прѣке помоћи. Ја ћу најдаље за три дана доћи; ја ћу сигурно доћи." Ово рекне па узме Константинову руку, коју топло

Digitized by Google

стисне, изиђе са „с Богом остај!“ на поље, баци се на коња, и оде.

Послѣдње рѣчи Андријине поврате душу Константину, кои са другом на поље изиђе, њему „с Богом пошо и срећан пут“ повиче, и дотлѣ га из ока непусти док га је само мого видити. Кад се врати у собу сѣдне на столицу, прекрсти руке и даде се у мисли. Опет нигдѣ никог крај њега. Кад друга изгуби осѣти управо шта му је у присутству био. Премда је држао, да је Андрију одзвао какав посао непријатан за врѣме, али се нипошто није мого опростити несносне нѣке око срдца празнине и хладноће и сињег нѣког на срдцу камена. Најпослѣ му ударе сузе, и то му одлакша срдцу. Послѣ суза појави се дуга наде, да ће му друг кои дан доћи и извѣстну помоћ прибавити. На ово се мало разведри.

Прође први и други дан послѣ одлазка Андријиног и Константин је више с тугом на досадашње своје стање мислио него с бригом на будуће. Да је стање његово особито тужно, то га је печаљу пунило: али брига, шта ће јошт из њега да буде држала се јошт у даљини. Та сутра ће брат Андрија доћи и свој бѣди крај донети. Кад трећи дан дође, уступи и туга натраг пред очекивањем. Највише живота скупило му се тај дан у очи и уши: хоће ли свога пријатеља чути, хоће ли му лик угледати. С прозора на поље, с поља на прозор — тако је ишло цѣо дан. Дуги лѣтњи дан у два се реко би претворио. Од Андрије ни трага ни

Digitized by Google

гласа. И ноћ у очекивању прође; и зора га недонесе. Сад ступе брига и страх у своје право. Да није Андрија тај начин употрѣбио, да се незаходног госта опрости? Зашто није таки казао, да ће одлазити, него кад је сасвим готов био? Зашто у говору није на њега пазио, као други пут? Зашто му је толико новаца дао кад се мислио на скоро вратити? Човѣк је најоштроумнији, кад стане сам себе мучити: онда и оно види, што се неда видити, и оно му је јасно што се неда ни помислити. И Константин је тако изцрпио све слогове рѣчи и све знакове лица Андријиног и све најмање маленкости, само да се што више измучи. С друге стране то му је тежко било, што је с другом тако лѣпо, тако пријатно увѣрење изгубио, што га је онај преварио ком би живот свој без сваке бриге и страха повѣрио био, ког је као свога приснога у нѣдра своја примио. С једне стране дакле брига, с друге жалост, с једне очајање, а с друге јошт сасвим оборити се недајуће надање борили су се у срдцу и за њега у младом овом створењу и учинили су да је као образ од камена немичући се у собици сѣдио, час сузу низ образ пустио, час уздисај к небу послао, час руке кршио, а час особити поглед на врата управио, како је које чуство већу силу над другима задобило. „Он ће доћи!“ шапутнуло је нѣшто у зебећим прсима, и поглед, гробове отварајућег тежења пун поглед полети к вратима, и небесно усхићење поструји к срдцу. „Неће доћи! оставио те је! Шта си му да ти се врати?“

Digitized by Google

загрми му нѣшто у уши, и сузе отештају трепавици и полете низ образ, и горчина прелије му срдце и свѣт му помркне пред очима. „Није могуће, да те је преварио; она благост, оно добро срдце, онај племенити дух, онај властеоски значај: није могуће, да те је преварио!“ шапуташе опет нѣшто к срдцу, и из уздисаја створе се рѣчи: „Ах, како бих несрѣћна била, да недође!“ и „ах! каква срѣћа да дође.“

И четврти и пети дан прође и Андрије нема да долази; и шести дан се појави, па и тај Константина у једнаком положају нађе, само што је у његовом стању било много више туге и бриге, много мање наде него онда кад смо га описали.

Андрија се међутим с краљем Стеваном састао. Краљ је љубовно дочекао свога синовца ког од више година видио небјеше. Кнез захвали краљу за милост којом га је опасипао док је у Нѣмачкој био, те се мого владати и држати, како је за гранчицу краљевога дома пристојно; захвали му за подпору, којом га је у стање поставио, да се може ни од ког независећи за Христов гроб борити.

„Ја сам с твоим владањем сасвим задовољан, драги синовче!“ одговори му на то краљ благо и искрено. „Твој ми је отац помагао вѣрно и братски, и све што сам ти чинио, и што ћу ти још чинити, заслужено је у напред. Ја те увѣравам, да ти у твом предузећу неће бити нуждно ни на што друго мислити, него на то како ћеш твој обѣт што боље изпунити. Препоручујем

ти пак и налажем, да живот лакоумно опасности неналажеш, него да га по могућству чуваш. Ко свој живот нечува, тај ће за једнога борца имати да одговара. — Међутим док се ти за гроб спаситеља бориш, гледаћу ја да ти твоју отчевину повратим и њом труде твоје наградим."

Андрији је било врло мило стрица свога слушати, јер је видио да му свака рѣч од срдца иде. Он се све једнако око краља налазио ком је морао приповѣдати о свему што је гдѣ видио и познао. Тако протеку четир дана да и сам неосѣти како. Пети дан падне му на ум Константин, и сневесели се кад помисли како мора бити дѣтету, кад се по даној рѣчи трећи дан вратио није. Бистар његов разум обнажи му таки какво стање бити мора тога остављеног створења, које се види од човѣка на кога је наду своју поставило превареним у туђем свѣту остављеним. Шта ће урадити, куда ли ће се окренути? Ако куд тумари, у опасност доспе, и пропадне, — ко је свему томе крив?

Оваковe мисли учине у њему жељу у Ниш вратити се тако живом, да је с највећим нестрпљењем чекао, да се са стрицем састане, и за повратак с њиме говори. Немогући миран на једном мѣсту сѣдити, ходао је горѣ долѣ по соби. Жеља с краљем говорити буде му раније него што је мислио изпуњена, јер га слуга краљу одзове.

Краљ је говорио дуго са своим синовцем. Предмет њиног разговора тицао се срдца краљевог у великом

Digitized by Google

степену. Он је мислио за милог свог сина Стевана искати кћер Алексија брата цара грчког Исака Ангела, и повѣрио је то дѣло свом синовцу којега је вѣштину у договорима више пута био изкусио. Андрија је имао дѣвојку видити, и ако му се та за краљицу србску достојна свиди дѣло уговорити. Условља са своје стране краљ му је изјавио и да што повољнија од стране цара изради препоручио. Бесѣду своју свршио је овим рѣчма: „Ово је, чега сам се ради с тобом желио састати. Данас ће се све справити, што је за мога вѣстника нуждно, па сутра можеш поћи. Ти се мораш у Цариграду јавити како краљу србском одговара. А да ниси сам без сваког свога и кад у Азију пређеш, дајем ти петдесет оружаних људи, кои ће твоје заповѣсти слушати, и с тобом за гроб свети борити се.“

Андрија пољуби краља у руку, и одговори му: „За војнике ти благодарим, јер у толико више могу принети помоћи гробу спаситељевом: друге оправе, које си ми као твом вѣстнику за Цариград намислио дати, боље ће како ја мислим бити, да се другим мирнијим путем управо у Цариград пошљу, па нека тамо на мене чекају.“ Краљ одобри овај предлог и разиђу се. Једно што Андрији није било повољно послѣ овог разговора, било је то, што се јошт један дан морао забавити. Судба сиротог Константина лежала му је тешко на срдцу, и то је живо осѣћао, да сам себи никад неби мого опростити, ако би дѣте то с њега пропало.

Сутра дан опрости се краљ са своим синовцем и одпусти га са 50 избраних и добро наоружаних војника Нишу. Сузе ударе добром краљу, кад помисли каквима се опасностима јединац његовога брата излаже, и да га можда више нигда видити неће. Андрија загрли топло 70-годишњег старца, кои је истина јошт крѣпак и здрав био, али је по самој нарави мого сваки дан жртвом гроба постати.

Андрија се са своим друштвом крене. Срдце му је у нѣдрима играло кад је погледао на лѣпу јуначку чету за собом, која је весело за своим вођом јездила. Кад дођу Нишу, заповѣди те му се чета устани пред градом, а он сам похити у град. Што се ближе приближавао конаку, гдѣ је Константина оставио, то му је чудније у прсима бивало, све хладније и тешње, све му се чешће срдце стезало у страху и нади, да ли ће тамо дѣте јошт наћи, или не. Бојао се од овога другог као од највећег страшила; желио је оно прво као што давно ништа желио није.

Константин је тако сѣдио као што смо га оставили. Што је више од шестога дана пролазило, то је бивало тамније у његовој глави и хладније у прсима. „Неће доћи!" шаптао је неки глас све једнако и све јасније код његових ушију. У највећој нужди, кад очајање све луче наде хтѣде да угаси, представи се његовом оку стас и лик кнеза, и без воље унутрашњим нагоном проговори: „Та није могуће, да ме је он преварио: доћи ће он за цѣло; доћи ће!" У овај мах

чује топот на авлији од конака; срдце му задрхће, и дисање на тренутак престане. То је он, повиче му нѣшто у прсима; жеља и срдце повуче га вратима, али се дигнути нипошто немогаше: страх да лѣпу ову наду као толико већ пути до сада разорену не види, задржи га на столици; само око са жељом управи се к вратма. Сад се зачује лагано куцање: „Он је!“ загрми сад онај прије шаптајући глас у прсима сиротога дѣтета, мрак у ком се досад налазио разспе се, и полдневно сунце пресие га своим свѣтлим струјама. Он се дигне са столице да изиђе пред улазећега. На то се врата отворе, и Андрија стојао је пред дѣтетом које од радости није за себе знало. Радост је с обѣ стране била велика: Андрија загрли дѣте и тогло га у чело пољуби; Константин склопи руке кнезу око врата и лежао је на прсима друга дуго, тако дуго док се није уклонила неизвѣстност да је заиста дошо, док није нестало сумње страха и бојања да га каква машта не-вара.

Као два вѣрна пријатеља стојали су они ту загрљени. Најпослѣ се Константин извије из наручја Андријиних, и као да је што учинио што му непристои уклони се на страну. Андрија то примѣти, и приступи му ближе, па му проговори: „Ти се немаш уклањати на страну. Ја теби нисам ни мање ни више, него пријатељ, старији брат. По твом изгледу судећи родом нисмо на далеко: а што сам ја старији, у много старији, то нека ти само улије веће повѣрење к мени.“

Digitized by Google

Сад му стане говорити, како је за њега зебо, како му је тежко било, како је једва чеко да га види. Константин пак њему опише краснорѣчјем, које пуно срдце даје, своје стање очајања бриге и страха, како није мого вѣровати да ће га онај преварити кои му се види најплеменитији и највиши од свију људи. Како га је изгледао као озебо сунце, како му се обрадовао као душа рају, како је сад миран и срѣћан кад њега код себе види. Слово своје, које је Андрији било сладко слушати као најлѣпшу музику, закључи склопивши руке и подигнувши очи своје у коима му се срдце огледало к пријатељу овим рѣчма: „Молим те, неодреци ме се; ако ме ти оставиш, неостаје ми ништа друго, него да умрѣм.“

Андрија узме склопљене дѣтета руке, пољуби их, и одговори му овако: „Драги Константине! Ти незнаш, како су твоје рѣчи моме срдцу сладке. Од како ми је отац умро, нестало ми је срдца које је било половина мога. Брата и сестре нисам имао; мајка ми је прије урлам. Стриц се од мене удаљавао, а синови његови нису ме разумѣли. Тежење за срдцем братским све се већма и већма силило у мени, и често ми је нагонило сузу на трѣпавице. Твоја благообразност, твоје дѣтињско к мени повѣрење, које ми је јасним знаком било да ме разумѣш ако и незнаш, учинило је да ми се видило, како сам те први дан познао, као да сам у теби нашо брата. Љубезност мога стрица, код кога сам ово дана био, само ми је срдце већма разнѣжила; брига и

страх да ниси мојом кривицом пропао само те је већма мом срдцу приближио. Рѣчи твоје које су тако чисте из незамућеног извора изтицале, и које ми јасно свѣдоче да си и ти у мени нашо оно што ја у теби, чине да ми игра срдце у нѣдрима: и ја ти се заклињем, да ћу те само онда оставити, кад ни сѣнке од опасности над твојом главом небуде, и да ћеш у мени свагда, док будем живио, имати приснога свога, кои ће све своје за то дати, да теби добро буде. Незаборави ове рѣчи; сѣти се на њих кад ти буде потрѣбно, и опомени ме само на овај дан кад ти моја помоћ узваља.

Чуство особите милине и ведрине, које му је док је ово говорио у прсима живило, сијало се на његовом лицу, и учинило је ово за сиромаха Константина лицем небесног анђела. Увѣрење имајући да само крај њега миран и безопасан може бити, и знајући да га у отачбини чека опасност бѣда и невоља: видио је пред собом дизати се румену наду, да ће свога отца наћи ако у Палестину оде; осѣтио је, како му блага струја срдце прође, кад помисли да се на тај начин немора од тако доброг тако племенитог пријатеља разставити. И зато Андрији, кои га је погледом безграничне милости гледао, проговори тихо, скоро шаптајући: „Води ме с тобом! води ме у Палестину!"

„Ти незнаш, шта говориш Константине!" одговори Андрија; „то би ми било најмилије, што би само мого желити; али није могућно. Ти незнаш опасности које на нас тамо чекају. Најмању чини оружје; нарав сама

тамо је против нас справљена: глад, жеђ, бољуштина. Како би мени било тежко, кад би морао гледати. гдѣ од глади умиреш, или од жеђи скапаваш, или ти бољуштина сваку жилицу цѣпа и кида. Ја тө неби мого издржати: то би била највећа каштига за мене."

Константин одговори сталним гласом: „Немој ми говорити за опасности: опасности ме чекају и у домовини. Твоје опасности дѣлићу с тобом, с моим најплеменитијим пријатељем: ако ме оставиш, све ће се само на мене срушити. Твоје опасности доносе смрт: нека, ја се те смрти небоим: живот је, од кога се ја плашим, и смрт али безбожна. Ако с тобом пођем, страдаћу, трпићу, могу и умрѣти: али ће то страдање бити лакше, јер ће пријатељ код мене бити; то ће трплѣње бити лакше, јер ће ме пријатељ тѣшити; та смрт неће ми бити тежка, јер ће доћи од Бога. А кад јошт помислим, да могу теби у страдању на руци бити, да могу тебе у трплѣњу тѣшити, у болести дворити, да могу теби, кои си мени толико учинио, ма у најмањем чему послужити; кад на нѣштө помислим, које сам Бог зна: онда једина жеља моја у том стои, да ме поведеш у Палестину; онда ми је најтоплија молба то: поведи ме у Палестину! Ја ти нећу бити на великом терету; ја ти нећу ни у чему сметати: пусти ме само да држим да сам под твојом руком и обраном, а ти се на мене ни у чему нимало неосврћи, ради и предузимај све, као да сам цѣлим свѣтом од тебе надалеко. Ако ти се састав мога тѣла слаб и види, нарав је моја

Digitized by Google

јака; ја сам издржао болести, коима би најјачи човѣк морао подлећи: мене је одхранио отац, кои је пун милости био, али мазити није знао; у јелу, у одѣлу могу ја с оним обстати што би другом било неподносно."

Овдѣ ућути и чекајући рѣшење гледао је на Андрију погледом у ком се борио страх, да му жеља неостане неиспуњена, са надом, да ће му се ова изпунити.

Андрија поћути па онда запита: „И нема заиста у цѣлом твом оташтву ни једног мѣста, гдѣ би био без опасности? нема ни једног лица, које би ти могло дати обрану барем мојој равну?"

„Гдѣ ће наћи мѣсто безопасности лице које је принудило безаконье да му за главом стане? ком ли ће прибѣћи дѣте, које мора желити да се што већма сакрије од свакога кои му је познат!" Овдѣ надвлада туга Костантина, и грозне сузе ударе му низ образе.

Андрија приступи к младом свом пријатељу, узме га за руку, и проговори му: „Немој плакати брате мој, кад је тако као што кажеш, онда ми сама дужност налаже, да те овдѣ неоставим, Ти ћеш ићи са мном па што Бог да. Ми ћемо своје чинити, а његова света воља нека буде!"

Константин га погледи кроз сузе, и видило му се да му на срдцу особити нѣки терет лежи. Андрија се на ово није особито обзирао, он се спреми и оде с дѣтетом своим момцима пред град.

Digitized by Google

Између ових био је стар један муж, именом Радивој, кога је краљ Стеван на особиту молбу, да се гробу Спаситељевом поклонити може, пустио и осталима више као хаџију него као борца придружио. И то је краља побудило да старца Радивоја пусти, што је на лѣп начин у њему мого дати младом кнезу савѣтника. кои ће његову ватру утишати.

Овога дозове кнез Андрија, и проговори му овако: „Ево сам ти старче Радивоје довео ученика. Ти ћеш му бити друг, ти учитељ; ćматрај га као мога брата, и знај да мени чиниш што њему учиниш.“

Старац је мѣрио Константина од главе до пете. Није знао управо шта да мисли. Лѣпо блѣдо лице дѣтета, које се бјаше за то нѣколико дана туге јако изгубило дирне срдце поштеног старине, а племенито држање тѣла улије му поштовање спрама видног вишег подрекла свога ученика. Он приступи к њему ближе, пак му рекне: „Ја ћу се старати, да све извршим што ће младом господару бити повољно, а његова ће брига бити мене тим да награди, што моју службу угодно прими.“

За овим отиде у свој шатор да учини нуждне уредбе за новога друга.

Константин је имао право, што је желио на сваки начин изван србског краљевства остати и што на даље уклонити се. Јер кнез Бероје, чувши што се с Ката-

Digitized by Google

рином стало, уплаши се да га рука правде, којој је толико пута избѣго, сад тим теже несграби, оправи на све стране своје вѣрне људе да ју траже и убију, па ма била и у самом двору краљевом. Ови се дакле таки на све стране разспу. Незнајући на коју се страну крстоносни витез с ослобођеном дѣвојком окренуо, проведу оне дане које се Андрија у Нишу задржавао у тражењу по оној околини гдѣ су је били изгубили, и у Приштини гдѣ је краљ Стеван столовао, јер је кнез Бероје држао, да ће се дѣвојка најпре и најпре обратити краљу ком је од отца препоручена била. Она пак помисливши како ће с њом бити кад се разгласи, да је била од кнеза Бероја уграбљена, од крстоносног страног себи витеза избављена, и размисливши да би за њу најбоље било ако би свога отца у Палестини нашла, дрхтала је и кад је само помислила, да би у двору краља Стевана предметом свију очију и језика била, и желила је оамо то једно, да што брже у Палестину оде и у наручја свога отца падне. И тако је замкама кнеза Бероја у прво ово врѣме срѣћно избѣгла. Тек доцније, кад је Андрија дубоко у Бугарској био и у грчко царство ушо, даде кнез Бероје заповѣст своим људма да изгубљену дѣвојку у сусѣдним државама потраже, бојећи се да се није ова тамо дала одвести, да би могла тако послѣ то сигурнија против њега појавити се. Особито је пак у очима имао њен град, кои се на ново оправљен подигнуо, и двор краљев, преправан свагда и на своју жртву напасти, и изненадном ударцу ускочити.

Digitized by Google

8.

Андрија је јошт три дана пробавио у Нишу тога ради што га је властољубиви Асѣн силом задржавао. Овај намисливши цѣли противну политику Исака Ангела употрѣбити на своју корист, дочеко је цара Фридриха гостољубиво и пуно пријатељски. Исто тако није сад пропустио да кнеза Андрију себи наклоњеним учини. Ништа пак мање није Асѣн намѣравао него помоћу крстоносне цара Фридриха војске попети се на престо Византијски. Он са својом жељом истина да није ни пред царем ни пред кнезом на поље изишо; пре него што то учини, чеко је да непријатељевање и погрѣшке Исакове цара у јарост доведу: али је кнез Андрија намѣру његову добро проникнуо. Горећи жељом да крстоносну војску већ једаред стигне отргне се силом частењу и пријатељству поглавице бугарског, и похити да се што пре с царем састане. Пут је овај кроз кршовите камените горе, необрађене долове, без утрвеног пута, да и без путањице, преко дрвља и камења што но наши кажу, био одвећ трудан. Истина да их нису нападали људски непријатељи, али су се много пута имали са љутитом природом борити. На овом је путу имао прилику Андрија да покаже све богатство и сву дубљину чуства најбрижнијег старања и најдобротворније љубави спрама свога новодобивеног брата. Је ли пут био бољи и угоднији, врѣме лѣпо и мирно, то га је оставио нѣко врѣме старцу Радивоју,

Digitized by Google

да може дѣте у своје собствено нѣдро загледати, и мисли самостално разабрати, а он је јашио напред, и налазио се у мислима у Цариграду, код цара Исака и његовог брата Алексија, или код будуће ако Бог даде своје снаје Јевдоксије, смишљајући како згодне одговоре на свако питање и запињање, тако и удесна питања, коима би до своје цѣли лакше дођи мого; други пут је мислио на Палестину и витежке са Сараценима игре о живот и смрт, па му се срдце у нѣдрима надимало, и жеља га палила, да се већ једанпут нађе тамо на мѣсту славе; опет други пут био је у мислима пред гробом Бого-човѣка, пред коим су хиљадама људи у праху лежали, пред коим су се до земље спуштале главе непазећи на то или носе златну круну или биле голе сунчаном врѣлом зраку и леденом снѣгу изложене. — А кад је неправи корак мого бацити коња и коњаника у пропаст, извѣстној смрти најбѣднију жртву; кад се небо намрштило, и рѣкама кишу просипати стало; или кад је Јулијско и Августско сунце зраке своје тако ватрене шиљало, да је сињи камен пуцао а човѣка мука препадала: онда је он поред коња свога друга пешачио, и овога као анђео хранитељ прѣко пропасти проводио; онда га је као мајка своје јединче утушкавао, да му влага до нѣжнога тѣла непробије; онда га је својом собственом сѣнком заклањао, да му несносну препеку ублажи. Па кад их је умор и загушујуће подне преморало, да се склоне под сѣнку храстова, онда је заборављајући иа умор и зној кад

Digitized by Google

су други сви на траву клонули и само оданути жельни на све друго заборављали, ишо тражити поток, да жеђ свога друга свѣжом водицом угаси, и врућину му разгали. Често их је у пространим пустошцима остављала храна; онда су истина сви од своих собствених уста одкидали, али зато да и за други пут имају; а он је дане проводио без залогаја, само да му млађани друг нетрпи уштрба.

А Константин је примао све ове услуге преко братске љубави ć благодарним и особито блаженство осѣћајућим срдцем. Је ли га старији друг преводио прѣко пропасти, то му се он повѣрио обрани свом душом и свим срдцем; је ли га увијао од дажди, то се осмѣвао на њега као мило дѣте на сладку мајку; је ли га заклањао од сунчаних стрѣла, то је он на њега као на своје сунце погледао најслађим погледом. Кад је Андрија бистри и разхладителни извор нашо, и Константина свог тамо одвео, то је овај завати0 струје у древени суд, и с погледом којега нудењу противстати могућно није, пружио га Андрији, да се он најпре и најпре напије; а кад су у вече, при вечерњем хладу, за худну своју вечеру сѣли, и старији је пријатељ пред Константина од своих уста заштеђено обиље изнео, онда овај није хтѣо јести док му није пријатељ и добротвор, немогући противстати његовом дѣтињском умиљавању, залогај по залогај из његове руке узимајући овим мало околишним али безконачно пријатним путем до свога дѣла дошао.

Премда се Константин чинио врло млад и јошт дѣте, опет није на њему било видити ништа дѣтињскога, ма да му је свака рѣч, свако дѣло дисало најобајателнијим, најчистијим дѣтињством. Сваки дан видио је Андрија црту нове какве милине на свом младом пријатељу, или му се позната милина указала у лѣпшем виду. Да је дѣте све терете и неугодности пута сносило без једне рѣчи без знака досаде и нестрпљења, томе се старији пријатељ дивио, и знајући да му оно тим гледи наградити његове труде око себе, удвоио је ове.

Константин је све дубље и дубље загледао у срдце свога пријатеља, и при сваком новом познатом преимућству бивао је по ново усхићен. Је ли дѣте стојало пред Андријом као какав анђелак, ког нељубити човѣку се неможе, — то се он блистао пред очима овога у чара пуној свѣтлости мужа, ком се мора сваки дивити, ком свако срдце мора на сусрѣт полетити.

Око срѣде Августа приспѣ кнез Андрија са својом малом дружином к великој крстоносној војски. Ова је стајала на граници Бугарских земаља, које је дѣлио од Романије велики ланац најстрменитијих гора Балканских, прѣко којих је нарав само један прелаз, Трајанова врата, отворила. Ту је војска лежала немогући прѣко прећи, јер је пролазак био обсѣднут од Исаковиx војника тако, да би цар Фридрих људе своје само на клање водио, кад би силом пролазак себи прибавити хтѣо. Овдѣ се први пут јавно показало непријатељство цара грчког, кои је у писаном на цара

Фридриха писму јављао: да неће војску крстоносну у своје земље пропустити, и њој срѣдства за препитаванье давати, ако му цар свога сина Фридриха и шест других свештеника и мирјана кнезова као таоце не преда. Узроке свога непријатељства наводио је цар грчки: што је цар Фридрих са Бугарским поглавицом учинио савез на штету његову; што су Нѣмци без допуштења његова прешли границу његове државе; и што је од краља француског и енглеског извѣштен, да цар Фридрих намѣрава свога сина Фридриха, херцега Швабског, поставити на свети прѣстол Константина великог. Зато је дакле посланике цара нѣмачког, епископа Минстерског, грофа Роберта Насавског, Хајнриха од Диец, Маркварда коморника и друге задржао као јемце, којих ће судба зависити од владања цара Фридриха. Ово писмо увредди све великаше у војсци, и сви повичу да ваља Цариград освоити. Али их цар Фридрих умири представљајући им да је цѣљ њиног похода сасвим друга, и да Богу нимало неће бити угодно, кад би они с оним оружјем ударили на хришћане, које су препасали против непријатеља имена Христовог. На ово буде одписано цару Исаку, да никакви договори немогу имати мѣста, док царски посланици небуду пуштени. Поред тога пак и то буде закључено, да се на војску цара грчког удара, будући да је он нарушио учињени у Нирнбергу уговор, по којем их је морао кроз своју земљу без сваких прѣпона пропустити и допустити да рану могу куповати.

Војска се справљала за бој, кад је кнез Андрија к њој приспѣо. Он је својим људма прибавио бѣле кабанице, и дао је на њих крст свога оташтва, бѣо, пришити. Цар је нѣмачки свог љубимца пријатељски примио; поздрав између херцега Фридриха и његовог пријатеља био је управо братски.

„Баш си у најбоље врѣме дошо“, рекне цар, „да у предстојећој битки неизгубиш дѣла!“

Константину је било чудно, кад се нађе у толикој множини дивљих и необузданих војака. У толико тешње приљуби се к свом пријатељу; у толико већма скочи цѣна овога, кад се укаже између толико хиљада и таквих људи као један од најзнаменитијих и највећих.

У спремању за ударање на непријатеље пређу нѣколико дана. За то врѣме скупили су се сви Срби и Бугари, кои су појединце с крстоносном војском били пристали, око кнеза Андрије, и молили су га, да им буде глава. Андрија јави то цару, и овај му то с драге воље допусти, видећи да ће тим само сила ове чете бити већа, кад се под таковим вођом уједине. Овим начином развије се барјак кнеза Андрије пред знаменитом четом од 500 храбрих јунака, кои су сви готови били с радошћу крв пролити и погинути за ослобођење спасоносног гроба Христова. Између овихбило је људи, кои су добро познавали предѣл, гдѣ се крстоносна војска налазила, кои дакле свом новом вођи докажу, да ће цар, ако на Грке удари, морати зло проћи, већ да би боље било непријатеље заварати,

Digitized by Google

и другим путем, кои је слободан од обсѣде, к Филипопољу похитати. Увѣривши се Андрија сам о околностима и искрености своихъ људи предложи у војеном савѣту, кои је цар исти дан држао, да се овакву ударања, и потріже други пут прѣко гора. Његови разлози буду одобрени, и крстоносци на највећу радост цареву имали су утѣху да за кратко врѣме Балкан прођу и Филипопољ угледају. Ту су мислили Нѣмци штеђ за битком намирити, коју су за Балканом ненамирену оставили: али им се и сад жеља неиспуни; јер кад угледају амфитеатрално подижућу се варош са градом на срѣдини на највишој точки, опазе и то да је нѣка част града порушена, и да су Грци то мѣсто оставили. Они дакле уђу у варош без прѣпоне, поправе град и нађу се и сами незнајући како господарима престолне вароши богате једне провинције, а тим истим и цѣле околине.

Из Филопопоља пођу многе крстоносне чете по провинцији да себи храну прибављају. На ове чете пође сам протостратор Мануил Камецес пред знаменитом једном четом коњаника да их нехвата или поубија. Намѣра његова буде од Јермена издана херцегу Фридриху, и овај на дѣло готов оправи се таки да пође пред њега. Нехтѣде му се пак искључити свог пријатеља Андрију из овако славног предузећа, и зато му јави за све позивајући га у друштво. Кнез Андрија то једва дочека и стане се оружати. Константин је за то врѣме научио оружјем владати, и одправљао је службу

оружјеносца код свога пријатеља. Он му је оружје додавао. Први пут остављао је Андрија пријатеља, да се баци у опасност битке. Досад се све он за свога друга бринути имао; сад дође ред на овога, бринути се за онога, да му се недогоди несрѣћа. Па каква је то за Константина брига била! Битка и смрт учини му се све једно: и зато је погледом најживље туге гледао на Андрију, кои се са своје стране весео оружао. Туга дѣтета била му је извор радости, јер је из тога видио, колико му мора бити мио. Тако га нико никада није оправљао у бој. Он се наоружа, пак онда пружи руку дѣтету, и рекне му: „С Богом Константине! Сутра ћемо се опет, ако Бог да, у здрављу видити. — Ти си пола умро мене ради; небој се; није то тако страшно ићи у бој. Трѣба да се на то привикаваш, јер на нас нечекају части, него битке.“ Смѣшећи се стисне дѣте за руку, и оде са нѣколико своих људи к Фридриху.

Кренувши се пред вече стигну око поноћи у једну долину којом ће протостратор проћи и прекрију се. Овај њихов поход тако је тајно учињен, да ни крстоносна војска није знала за њега. Пред зору јаве изстављене страже, да се Грци приближују. Крстоносци се таки уреде. Херцег Фридрих видећи да непријатеља много више има него њих, раздѣли своју чету у два дѣла, један задржи за себе, други преда кнезу Андрији. Фридрих ће управо на Грке ударити; кнез ће засѣсти у бусију, и по потрѣби или херцегу прискочити, или

намамљеним Грцима за леђа заћи. — Тек што се он са своима у ред постави, дође и протостратор са своима. Видећи Грци мало число Нѣмаца навале оштро на њих. Херцег издржи прву навалу, па онда стане корак по корак уступати. Примѣтивши то Грци навале оштрије: сад херцег стане брже узмицати; а кад види, да се кнез Андрија непријатељима за леђи већ показује заустави се и нападне сад са своје стране. Бојне трубе затрѣште, и Грци виде са ужасом, да су пали међу двѣ ватре. Препадну се сви, пак немислећи на борење стану само гледати, да се куд и како кои може спасу. Протостратор је таки провидио, колико је јачи од обадвѣ чете непријатеља, и старао се побудити своје на борбу: али су његове рѣчи бадава зујале: нико их није хтѣо слушати. Ни примѣр његов није имао бољег успѣха: бадава се он борио као лав. Навала око њега буде толика, да се нађе принуђеним и нехотећи уступати. Талас бѣгајућих сграби га у своју срѣду, и понесе га натраг. У јарости стане ударати на своје собствене људе кои су га навалом својом срамоти у наручја носили. Најпослѣ ослободи се те тиштие, и на радост види да стои пред непријатељма, кои су му чети с леђа ударили. Он повиче: „Хвала Богу, сад ћу барем као поштен војник умрѣти“, пак сграбивши у једну руку копље у другу мач ободе добра коња и груне у срѣд непријатеља. Али шта може један човѣк учинити спрам недољиве множине; он би можда више њих смлатио, али би га најпослѣ зацѣло на сабљама разнели. То је

Digitized by Google

и желио, и жеља би му се испунила наскоро, да Андрија својима неповиче, да поштеде витеза. Затим изиђе сам пред протостратора и грчким му језиком проговори: „Ти тражиш смрт, и желиш погинути да срамоту избѣгнеш. Је ли право, храбри витеже, да се неваљалство којекаквих људи плати тако драгоцѣним животом. Они су припали срамоти, и остаће у тој, ако ти и сто пути живот твој изгубиш; ти се немаш уклањати никаквој срамоти; дѣло твоје тебе прославља, као што њихово њих посрамљује. Прими дакле руку пријатељства, и живи: на животу твом више је стало држави, него на одкупи срамоте ових страшљиваца, кои нису врѣдни да их човѣк погледи, а камо ли за њих живот свој изгуби.“

Протостратор стане, и мѣрећи кнеза погледом запита га: „Ко си ти, незнани пријатељу, кои у том одѣлу тај језик говориш? Ваљда си и ти какав недостојни Грк, кои је заборавио на дужност своју, и свом оташтву исто тако на срамоту служи против њега војујући као оне жукавице за њега неборећи се.“ Кнез Андрија одговори му: „Ја нисам Грк, ако грчки и говорим; а нисам ни Нѣмац, ако ме међ Нѣмци и видиш. У непријатељу тако цѣним дух витежки, као и у пријатељу: и милије ми је кад могу јунака сачувати него убити. Иди, храбри протостраторе, слободно у Цариград; непријатељи твои даће најбољу свѣдочбу о твојој вѣрности и љубави к оташтву и дужности.“ На ово заповѣди своим људма да стану у ред, и учине

војничку почаст, и даде протостратору знак да покити за свезна.

„Племенити страние!“ повиче протостратор, приступи њевоу, и пружи му руку: „Ти си себе узвисио а мене непонизио. Буди увѣрен, да ће ово твоје великодушје донети крстоносцима више користи, него да сте све моје војнике са мном заједно до једног побили.“ Ово изговори пак онда благодаривши војницима на почасти, ободе коња и оде.

Тек што је кнез Андрија протостратора из очију изгубио, ето му херцега Фридриха. Овом небуде сасвим право, што му је пријатељ изпустио из руку такво знатно лице. „Ми би имали у њему јемца за наше посланике, кои су у Цариграду затворени, рекне он.

„Ми ћемо у њему имати заступника“ кои ће наше посланике из затвора ослободити, и к нама повратити“, одговори кнез.

„Види-ћемо“, примѣти херцег, и заповѣди, да се уреде за повратак. —

Послѣ одлазка Андрије чудно се чуство усели у срдце Константиново. Кад је помислио, да му пријатељ може погинути, увѣк је осѣтио стрѣлу кроз срдце пролазећу. Мисо, да би послѣ смрти пријатеља остао без обране није му ни на крај памети долазила: боља та била је мање себична, боља срдца, које се цѣпа на двоје. За то врѣме, што су били заједно, задобио је Андрија особито мѣсто у мислима и осѣћању, у животу Константина, и да је то било главно, осѣтило је

дѣте сада, кад му се при мисли на губитак пријатеља разваљивала празнина пропасти у животу његовоме. Најтање жилице мисли и осѣћања, живце његовог живота предере та црна мисао, и бол је био неописан. Живот му се без пријатеља учини празан; губитак му се укаже ненакнадним. На што му и живот, кад нема њега; учини му се, као да неможе ни сам живити, кад њега нема у животу.

Стари Радивој примѣти тугу дѣтета, али јој непозна мѣру: дубока рѣка тихо тече; мали поточић разлива жубор на даље. Он га стане тѣшити, да кнезу негрози никаква опасност, и рекне му: „Поглéдај мене, синко; би л' мого помислити, да сам ја прошо кроз 70 битака, па до мале које мазнице није ми ништа. Неће ни кнезу ништа бити. За друго се ја плашим. Он ће се сад борити против Грка, па ће послѣ отићи у Цариград као пријатељ. То му може у дѣлу много сметати. Али таква је младеж; неда си рећи рѣчи. Кад чује за битку, заборави на све друго. Види ћемо. Ја нисам крив. Како ко дроби, онако ће кусати.“

Константин једва дочека, да старац оде из собе: онда падне на колѣна, и тако топла, тако срдачна молитва, да му пријатеља сачува, подигне се из његовог срдца к Богу, каква дотлѣ никада. Он ово осѣти и сам, и к имену пријатеља, сам пред собом застиђен, дода и име отца. Ударе му сузе и одлакшају срдцу, али се бол и тежина иселе само онда из њега, кад сутра дан види пријатеља пред собом здрава и весела.

Digitized by Google

Као што је пређе бол срца био неописан, тако се сад сласт његова није дала изрећи. Као од Бога измољен дар неба и сунце живота стајао је пријатељ пред очима срѣћног Константина, кои је сасвим заборавио на себе, и само живио у поклоњеном пријатељу. Он се осѣти узвишеним и независним: јер брига за себе изчезне, и свако пожртвовање учини му се лаким. И ово осѣћање даде поступању дѣтета одважност и високост нѣку, која је све около њега бавеће се доводила у удивљење и обајавала. И на саму спољашност његову имало је ово изнутрашње преображавање велико дѣјство. На лице, које је, премда сунцем опаљено и тим нежности пређашње лишено, племенитим своим цртама и неизречено милим цртежом гледајуће око испунило милином, излије се висока збиља одушевљења, у држању тѣла показивао се понос узвишености, а из свѣтлих очију, из дубљине безконачне, сијао се зрак рајске зоре, кои се кадкад сгуснуо до чезнеће свѣтлости вечера. Он је чешће сѣдио сам у себе изгубљен, погружен у осѣћања. која и сам није мого разабрати; и ко га је у том часу мотрио, видио је лице погруженог у молитви анђела. Најживља сила дѣлатности и претишавање живота до самог осѣћања сачињавали су душевно стање овог дѣтета.

9.

Послѣ кратког времена дође кнезу Андрији глас, да су људи краља Стефана са стварма у Цариград послани близу престолнога грчког града, и зато и он закључи што брже кренути се, да би могао жељу стрица свога што пре извршити. Оправи се дакле и опрости с царом Фридрихом, кои му од своје стране налог даде, да се постара израдити код цара Исака да се пусте господа нѣмачка, и кретоносној војсци даде обѣћана подпора.

Радост Константинова, кад му Андрија каже, да се сутра дан на пут морају кренути, била је врло велика. Живот табора није му био ни по себи самом пријатан, а тим му се баш прѣко непријатним учинио, што му је пријатеља тако заузимао, да му га је само на кратке часове остављао. Он је у све врѣме, кад је морао бити сам, с неописаном сладошћу мислио на оне дане путовања крозъ Бугарску, кад је цѣло врѣме његовог пријатеља њему било посвећено, кад се чинило да су само један другом живили. Послови, друштво и мисли табора чинили су, да је Андрија чисто заборавио на свога младог пријатеља, кои је то врло тешко било, за кои су му бол срдца мало оно часова, кад се пријатељ њему сасвим предавао, давали непретежну накнаду. Зато је дѣте једва чекало, да чује пријатан глас да се полази. Оно је себи представљало пријатности пута, кад ће опет једно другом живити, у живим бојама, и скочило

је од радости, кад му Андрија рекне, да ће се сутра из табора кренути.

То бављење у табору Константин је употрѣбио на то, да се са оружјем добро позна. Стари Радивој, ком је равним начином у табору врѣме дуго било, био му је учитељ, и наставьао га је, како валя држати оружје у добром реду и како валя њим владати. Читаву радост имао је старац, кад је видио, како му наука прија, и како му ученику иде све од руке. Није прошло дуго врѣме, и кнеза Андрије оружје било је најсвѣтлије у цѣлом табору; Константин је знао копљем, стрѣлом и мачем тако владати да се мого на себе ослонити. Стари учитељ поносио се, кад му је млади голобради ученик у гађању копљем добио обкладу од људи који су у оружју живот свој провели; он се задовољно смѣшио, кад је његов питомац вѣштим каквим хитцем стрѣле принудио кнеза Андрију да се диви; а смѣшење његово прешло је у грохотно смѣјање, кад је кои од бркатих јунака, кои су бојеве стотинама видили, у борби са овим новајлијом поштено грунут био.

Кнез Андрија дође с почетком октобра у Цариград. Цару Исаку било је пријатно сродство са краљем србским, које због тога, што се од јуначког напрѣдовања Србаља имао плашити не без основа за крание своје, које пак због тога, што је силан сродник и пријатељ за њега донета прѣко нуждан био у опасној неизвѣстности тога, што га може постићи, и у оно врѣме, кад је рѣдко императора било, кои је наравном смрћу умро;

Digitized by Google

а најпослѣ и сбог тога, што му се Асѣн Бугарски био попео на душу, против овога пак нико му тако није био на сгоди као краљ србски. Да ће дакле цар Исак синовицу своју за наслѣдника Стефановог дати, о том Андрија није ни сумњао, и то му је био најлакши посо; како ће побудити императора на мир и пријатељство са крстоносци, то га је коштало разбијања главе. А ово му није била мања жеља од онога; јер ако је и љубио своје сроднике и оташтво из свега срдца, али и то је желио да толике силе нележе безпослене на штету хришћанске ствари у Палестини.

Као што је предвидио. тако је и било. Као србског посланика прими га цар одлично, и дѣло буде, на највеће кнеза задовољство, брзо и срѣћно окончано. — Кад је кнез Андрија био први пут цару свечано представљен, видио је и познао у многобројном кругу најсвѣтлијих царства великаша протостратора Камецеса с коим се познао у најнеповољнијој за овога прилики. Пре него што цар одпусти кнеза, приступи му протостратор, и проговори:

„Дозволи прејасни цесаре, да великаш твога неизмѣрног царства пред тобом захвали оном мужу кои је твом оружју као побѣдитељ славну част указао.“

Цар на ове рѣчи прене. Он одговори: „Коме част, част; а гдѣ је боље мѣсто дати заслуги захвалност, и прославити славно дѣло, него пред лицем императора, којега је прѣстол сакровиште награде и море славе.“

Digitized by Google

На овај одговор цара приступи протостратор кнезу Андрији и пружи му руку ово говорећи:

„Достојни муже, прими најсвечанију захвалност за племенити поступак спрама несрећног али неокаљаног оружја. — Ово је, прејасни цесаре, онај храбри војвода, који је у оно време, кад је срећа од твога оружја ка једно тренуће одступила, твога протостратора предусрео као побдитеља, и пуну част указао овом мачу, кои си ми ти припасао. Допусти, да му дам руку, и да га уведем у круг наш, кои је тако достојан, да буде један од првих у њему.

Император устане, одпаше свој мач и припаше га кнезу, овако говорећи; „Твоја је жеља испуњена; царство наше, лице свете правде, припасује овај мач величине и части деспоту царства нашег, Андрији, и поставља га у круг наших дворана и сродника, и чини га равнородним онима, кои су рођени у порфири.“ На ово загрли цар кнеза, а сви великаши похите к њему те се сњим рукују.

Тек што се кнез мало одморио од теретног церимонијела дворског, јави му се протостратор. Овај сад изјави за себе великодушном свом побдитељу захвалност, и кнез Андрија није мого љубезној молби новог пријатеља противстати већ се моро у његову палату као гост дома његовог преселити. Друштво своје остави у старом свом конаку, а он са Константином и старим Радивојем пређе к протостратору, где му се одреди дугачак ред прекрасно намештених соба.

Digitized by Google

Са своим првим налогом буде, као што смо рекли, кнез Андрија брзо готов: али му други непође тако за руком. Истина да је имао на руци и протостратора Каменеса, и доместика запада Алексија Гида; но увѣрење императора, и подговор патријарха Доситеја били су јачи. Овај је имао неограничено повѣрење царево, које се оснивало на сили пророштва патријарху својственог. Доситеј је као монах предсказао Исаку још онда, кад на то ни помислити није мого, да ће се попети на прѣстол Византијски; а кад се то сбуде, подигне цар Исак монаха Доситеја на прѣстол патријархов, и није ништа предузимао, што му је пророшко одушевљење смиреног свештеника предлагало да га непредузме.

Патријарх је предказао цару, да ће Нѣмци на Цариград ударити, и показао му је страну, са које ће доћи. Градску капију, која на ону страну води, и која се у сусѣдству Влахерниске палате налазила, даде цар зазидати, и свакојако се старао Нѣмце у напрѣдовању к Цариграду зауставити, Међутим је баш тим своим непријатељством Нѣмце то већма разпаљивао, и на то побуђивао, да му државу непријатељски пљачкају и робе. Но то му није велику бригу задавало, јер му је патријарх предсказао да ће цар Фридрих до ускрса умрѣти. Уздајући се дакле у зимње наступајуће врѣме, и држећи да ће Нѣмци кад цара изгубе што брже кући похитити, најволѣо је цар крстоносце ма и са штетом провинција на даље од Цариграда држати док долазећи ускрс срѣћни излазак недоведе.

Digitized by Google

Што се првог пророштва тиче, оно мало што није само себе испунило, јер Нѣмци разјарени навале на цара Фридриха да их на Цариград води, да тако себи сами прелазак преко мора преправе, кад им га цар Исак неће да приреди. Али цар је био далеко од те мисли, него поручи свом посланику, да свакојаким начином гледа да цара на мир проволи.

Кнез Андрија намисли цару својски ствар представити, Каже му дакле, да му он за то добар стои, да Нѣмци искрено само на прелазак у Азију мисле; да их може дати превести код Калиполиса, а не код Цариграда, гдѣ су други прелазили; да ће се Пѣмци у два одѣљења подѣлити, и тако број мање сумњивим учинити; да ће иначе провинције своје упропастити јер херцег Фридрих узима све градове један за другим, и најпослѣ ће морати, хтѣло им се или нехтѣло, и Цариград узети; да ће се грчки поданици Нѣмцима придружити и од њега одустати, кад виде, да их без основа несрѣћи излаже. Но све ово јошт није било у стању цара на друге мисли довести. Онда кнез повиче:

„Знаш ли прејасни императоре, шта људи мисле и говоре? Твојој царској порфири прѣти страшна љага, јер ако ти и даље крстоносце у Палестину непустиш, сви ће људи вѣровати, што се сад говори, да си са Турцима учинио уговор, да Нѣмце у Палестину непустиш. То говоре људи о императору најблистателнијем с достојанства и части, о глави хришћанства на цѣлој земљи. Те су мисли на далеко разнете; и мој госпо-

подар и краљ сам чуо је то, и изражава своју тугу о том, што се о православном цесару и његовом сроднику разносе такови гласови, кои су најнедостојнији, и чине, да се сваки незаслуженим начином од најбољег цесара одвраћа, и изван сваког савеза с њим у мисли поставља, будући да та црна мисао, и онда, кад је сасвим правна, чини сваку свезу немогућном. — И то ти морам, прејасни императоре, казати, да те мисли Асѣн на своју корист употрѣбљује, Нѣмци ће га као пријатеља помагати, а Грци као поборнику хришћанства неће му се противити!“

Ове рѣчи учине, што су имале учинити. Император се склони, јемце нѣмачке отпусти, и канцлера Јована Дуку и Андроника Кантакузена пошље у табор к Филиппопољу, да уговор Нирнбержки] понове. Ово је било у другој поли октобра, и тек у срѣди фебруара 1190 године учини се прави уговор, у слѣдству кога се крстоносци испод Једрене гдѣ су зимовали крену и с концем марта код Калипола у Азију превезу.

Док је кнез Андрија ове важне послове свршивао, гледао је Константин са удивљењем и срдачном радошћу, како се његовом пријатељу сви диве, и о његово пријатељство отимају. То му је био највећи понос. Он је проводио врѣме своје које у упражњавању у оружју, које пак у том, да је све, што се пријатеља му тицало, са особитом пажњом нѣжношћу и брижљивошћу у реду држао. У оружју је налазило дѣте велику радост, а јошт му је већом та постала,

Digitized by Google

од како је кнез Андрија у обичај узео, да врѣме, које су му послови празно оставилй, у том проводи, да свом пријатељу и сам од свога у борењу искуства штогод саобшти У таково врѣме борила су се ова два пријатеља, један најбољи учитељ, други најпослушнији ученик, да их је радост била гледати. За кратко врѣме осѣти Андрија, да му ученик јако напрѣдује; већ његови најсигурнији ударци започну рѣдко цѣл своју постизавати, већ његов оклоп стане чешће осѣћати јуначке ударце од младе руке ученика.

Такова тренућа била су за Константина тренућа правог живота. Све мисли, цѣо живот био је у пажењу на пријатеља, и свако његово и најманѣ мицање управљен; а исто тако био је он једини предмет цѣлог живота пријатеља свога у том часу. Кад су се уморили, онда је Константин сѣо до Андрије, кои га је братски за руку узео, зној му с чела отрео, и гледећи му у голубије, пуне небесне ведрине очи, оно од своих дѣла преповѣдао, што је за казивање, и што је овај, по његовој мисли, разумѣти мого. Но шта није овај узвишени дух мого разумѣти! Руку у руци пријатеља имајући, у јуначко му лице неодвратно гледећи, и цѣо у сматрање и слушање погружен, слушао е Константин рѣчи пријатеља, разумѣвајући све, ако и јест тек једну и другу рѣч разборито чуо, постизавајући и оно, што му је пријатељ прећутио, јер му је све читао изражено у души, у коју се душа његова сливала. Кадкад је синула у очима дѣтета нѣка особито јасна, осо-

Digitized by Google

бито сладка свѣтлост; онда је оно очи своје оборило, а старији пријатель морао је бесѣду прекинути, јер му је нѣчега нестало, без чега није мого бити, и само је онда рѣчи своје продужио, кад је дѣте очи своје к њему опет подигло. Ако дѣте није то за дуже учинило, онда су оба сѣдили нѣми, али су у тој тишини особити нѣки разговор слушали, кога разумѣвали нису, али кои им је особити ужитак причињавао. Често је Константин напрасно устао, и тишину своим одлазком прекинуо; па за кратко врѣме дошо је опет раскалашно весео и разговоран, и два пријатеља веселили су се и шалили, као да их ни година дана у времену живота неразстављаа.

Фамилија протостратора дѣлила је накловост кнеза к дѣтету. Протостратор и његова супруга сматрали су га с справим отчинским осѣћањем. Двѣ њине кћери, Теодора и Анна, радо су се с њим, као с братом дружиле. Највећма од свију приклањало се срдце дѣтета к шестнајестолѣтној Анни, може бити с тога, што је и ова к њему најљубовније срдце отворено показивала. Њих двоје највише су се скупа забављали, разговори њихови били су весели, у рѣчма богати, дѣтињског повѣрења пуни, пријатељски. Анна је показивала очевидно у Константину свога пријатеља, док је Андрију само као великог мужа поштовала. — Теодора пак, која је у нѣколико од сестре своје била старија, гледала је Константина с милостивим оком сестре; пред Андријом је њено око у толико чешће к земљи падало, у колико

је више облик његов у њеном срдцу јеснији постајао. Чуство ово кћери своје није протостратор са негодовањем примѣтио, од кад му се врућа жеља родила, да предзредног овога Србљина у крило своје обитељи прими. Теодорина лѣпота душе и тѣла, и његово достојанство и богатство нису му дали нимало сумњати; он је био сигуран, да у кнезу неће никакве противности искусити.

Што је више времена пролазило, то је односај између Константина и Анне постајао тешњим. У друштву с Анном чинило се, да Константин постаје сасвим дѣвојком; весела, нѣжна, незлобна Анна имала је у Константину несравњену другарицу. У овом друштву није ни осѣћало дѣте, како му дани протичу.

Андрија је нарeдну ову обитељ особито поштовао. Он се радовао дѣтињској љубави Константина и Анне: Теодорин високи дух нашо је у њему човѣка, кои га зна цѣнити. Непримѣтно роди се између њега и Теодоре пріятељство, тако нѣжно и чисто, али тако високо и силно као што су њихови духови у својој узвишености на то способни били. У њеном друштву осѣћао је он, да му је живот од особите чистоте и узвишености; нанутрашња нѣка сила вукла га је к њој. Свршивши своје послове, имао је више времена за себе живити; и тако је више времена у њеном друштву проводио. Чешће се тако догодило, да је Константин на свога пріятеља и разговор с њиме узалуд чекао. Знајући, да тај од њега уграбљени час његов пріятељ

даје лѣпој Теодори, њега тако достојној Теодори, осѣћало је дѣте ватрену стрѣлу у срдцу. Нехотице му ударе сузе из очију; без сваке воље спусти се на столицу,васлони главу у руку, и утоне у мисли, које у једно сабрати и разабрати у стању био није. Особито чуство прелије му груди, чуство безконачне празнине и мртве тишине, у ком му се сва сила живота разтопљавала. Кад се мало опоравио, питао је сам себе, шта му је? Први и наравни туге узрок види у том, што му пријатеља нема, што се чинило, као да га је овај заборавио. Па онда је сам себи и у себи одговарао: зашто да те то печали? Он налази у том задовољство па зар то теби да чини тугу? Зар то о теби заслужује, да му и то невино задовољство за зло примиш? А може ли гдѣ веће и чистије задовољство наћи, него код Теодоре? — Овдѣ му у срдцу штрецне, и уздисај, за крај незнајући уздисај извије му се из стѣшњених прсију. — Живи његов дух није мого ово стање дуго трпити; он оде и потражи своју веселу другарицу. Из шупљег униваља пређе му дух к разпуштеној живости; равно као да је сам себе хтѣо забунити, разсипао је на све стране искре шаљиве, оштроумне, кадкад и мало пакостне. И опет у срѣд овог весеља није му било у срдцу нимало весеља. Уморен најпослѣ једва је чекао, да дође ноћ, да га са својом тугом самог оставе; онда му је најпре сува ватра мозак мождила, послѣ се благодатна оживљавајућа кишица у виду грозних суза на тај жар спустила, главу разхла-

Digitized by Google

дила, прси оживила, и тако сну, добротворном сну пут преправила. И опет, колико је год пута сам себе запитао: шта ми је? ништа није знао одговорити.

Андрија је проводио поред Теодоре највердије часове свога живота; он се у толико радије у њеном друштву налазио, у колико се већма увѣравао. да се у њеном, за претварање незнајућем суштанству љубав, најчистија љубав к њему оснажава. Није много времена прошло, и он, видећи да ова високости пуна дѣвојка само у њему живи, почне њу као чест себе самог сматрати. Константин, кои је пређе неограничени господар његовог срдца и мисли био, почне стопу по стопу своје области губити, и власт са дражестном овом царицом дѣлити. И опет је нѣшто било, што је Андрију непостижививм начином Константину привлачило. Он је истина чешће дѣте само остављао, кад је могo код њега бити, него пријe; али је и чешће, кад је цѣлом душом Теодору гледао, Константина пред очи добио, и кад је све своје мисли Теодори посветио, на Константина на једанпут помислио. Онда је таки отишо, да види шта дѣте ради и да му учињену штету накнади, и зачудио се, кад није дѣте на мѣсту, као обично, са свим нестрпљења знацима нашо; нити му је баш најпријатније било, кад је видио ону разкалашност, с којом му млади пријатељ те обично њему посвећене часове у друштву младе Анне проводи. Сад је било на њему ред да се замисли, а незна шта му

Digitized by Google

је. А кад су се као обично састали, онда су опет тако сладак тако блажен час имали, као увѣк.

Андрија је кадкад о том мислио; он је налазио, да му је чуство спрам Константина слађе, чуство спрам Теодоре узвишеније; оно чуство отца к дѣтету, ово чуство поштоватеља к предмету узвишености.

Покрај свег усиљавања Константиновог примѣтити је било, да га обична његова веселост оставља; туга нѣка, то се видило, лежала му је на срдцу и изражавала се у цртама страдања на лицу му. Он је чешће замишљен био, али му није душа као пређе очевидно у усхићењу била, него се у бољи томила. Кадкад је пријатеља свога, кад је овај на другој страни забављен био, дуго укочено сматрао, и онда му је тако тежко на срдцу, тако жалостно у души било, да му је суза трѣпавице оросила.

Један дан био је као обично Андрија у друштву Теодоре, и није, као што се чинило, ни зашто друго чуства имао. Константин га остави и удали се у другу оближњу собу. Таки затим дође и Анна, и почне с њим свој весели разговор водити. Али јој пријатељу данас није било до разговора, и она га послѣ кратког времена остави. Константин оде на прозор, и пусти очи по људству на пољу да прелазе: а мисли су му по непознатом сасвим предѣлу себи остављене без правца и закона блудиле. На шум долазећих у собу људи окрене се, и види Андрију, гдѣ са Теодором у собу уђе. Ноге под њим поклецну, и наслони се на зид, без

Digitized by Google

кога подпоре био би се срушио. Двоје ушавших нису дѣте примѣтили, и тако без воље морао је овај бити свѣдок слѣдујуће оцене.

„Зашто, љубљена Теодоро“, проговори Андрија и узме обадвѣ руке дѣвојчине у своје, „зашто и даље да ћутимо? Ја кроз чисто огледало срдца твога, кроз твоје рајске дражести пуно око видим, да срдце твоје мени припадлежи, да душа твоја к мојој тежи: је л' да се неварам, драга Теодоро?“

Дѣвојка је ћутила, и само му је неописано милим погледом одговорила.

„Говори, мила“, проговори даље кнез, „изговори ми оно, што тврдо вѣрујем; ја кои тебе једну на цѣлом овом свѣту љубим, кои те више љубим од самога себе, ево ти то јасно кажем; кажи и ти мени рѣчи, које ће ми бити најлѣпша небесна музика.“

Она му приступи ближе, наслони му главу на прси, и тихим, једва чујним гласом проговори му: „ах! ја само у теби живим!“ Даље није могла ни рѣчи проговорити.

Кнез Андрија пригрли ју к своим пуним сласти прсима, и први пољубац најчистије љубави скопча њине устне.

Константин које због станя своје душе, које што језик грчки тако точно знао није, да му рѣчи и у шапутању подпуно разбере и разуме, није све разумео, али је опет толико разабрао, колико му је доста било, да му хтѣде пући срдце. Нечујући више ништа, и за

Digitized by Google

слободним зраком дахћући, крене се с мѣста да пође на поље, али први корак обори га натраг, јер с првим кораком види пријатеља са љубљеном дѣвојком у наручима у изумљењу усхићења. Непримѣћен од њих остане и он нѣм, као и они: али каква је разлика између њине и његове нѣмости!

10.

Најпослѣ почне опед кнез Андрија говорити, и говорио је о оном, о чему срѣћна љубав зна без краја и конца говорити.

Сад уђе Анна, и јави се као избавитељ свога пријатеља из овога најнесноснијега положаја.

„Ту сте ви“, повиче она с врата кнезу и сестри, па се онда стане по соби окретати, као да кога тражи.

„Кога тражиш?“ запита је сестра гласом тихим и сладким, као што су јој била осѣћања.

„Мога пријатеља“, одговори Анна; „овдѣ сам га оставила за каштигу, што ми није ни једне веселе рѣчи дао; али сам се сад смиловала, и жао ми га је, Мора да му није добро, јер му није обичај у дугу ми заостати. — Аха! ту си“, повиче сад, кад опази Константина уз зид као други зид наслоњена непокретна. „Је ли то пристојно“, настави даље приступајући к њему и хотећи му предику држати, „да се сакријеш, и разговор кнеза са Теодором прислушкујеш?“ Кад му

приступи и примѣти, да му у лицу капље крви нема, него је само укоченим стакленим оком гледа, уплаши се и остави свој задиркивајући глас, па уплашено повиче: „Шта ти је, Константине? та ти си у полу мртав! Кнеже, Теодоро, ходите за Бога, Константину није добро!“

Андрија притрчи, и сав претрне кад стање свога пріјатеља опази. Овај је, прави образ мртваца, стојао нуз зид прислоњен и само га је то сачувало да се несруши, што су му се ноге као мртве укочиле. „Шта ти је Константине?“ повиче он гласом, у ком се безгранична бољ одзивала. Глас овај био је мелем за болну душу дѣтета. Он управи изумрле своје очи на пријатеља, и хтѣде му нѣшто да проговори, али му језик одкаже услугу.

„Шта је за Бога дѣтету?“ повиче Андрија на ново, и окрене се к Анни, као да њу пита. Ова и сама уплашена одговори: „Ја сам вам казала, да му немора бити добро, јер ми није ни једне веселе рѣчи проговорио. Идем ја да пошљем по лѣкара, а ви гледајте, да дотлѣ неумре.“ Ово рекне, па брже боље отрчи на поље.

Андрија заборави на своју Теодору, и само је за болестног пријатеља ту био, незнајући шта да почне, бојећи се, да душа љубљеног дѣтета неодлети из тога тѣла на вѣки.

Константину се најпослѣ поврати чуство, и он се заошија да падне. Андрија га дочека у своја наручја. На његовом срдцу лежало је дѣте нѣколико тренућа

Digitized by Google

на ново безчуствено, пак онда дигне лагано главу, и извије се из руку пријатеља. „Немој се плашити", проговори тихим гласом, „мени није ништа. Води ме у моју собу, нуждно ми је да мало прилегнем. Немој се плашити, ја осећам, да ће ово стање таки прећи."

Сад дође и протостратор са својом супругом, које је Анна са гласом о смрти Константиновој у највећи страх довела, и цела се фамилија узбуни. Добри домувладика чисто се поврати, кад види, да је детету мало боље. Одведу га у његову собу, и онде се спусти дете, сасвим малаксало, на постељу.

Дозвани лекар махне главом, и замоли, те се сви из собе удале.

„Тебе је морало особито страшно чуство прећи?" запита он болесника.

Овај му главом одобри.

„Небој се, дете моје", рекне му на ово човекољубиви лекар; „опастност је велика, али се можемо свему надати. Кад си први потрес издржао, друго ће лакше бити. У теби истина има врло мало живота, али спокојство и тишина учиниће своје. Лекарија ће помоћи, колико може. Пре свега и над свим покој!"

На ово му даде лекарију, и седне крај њега. Болестник се мало претишна и засни. У тај пар уђе Андрија у собу. Лекар му да знак, да полако приступи.

„Спава?" запита Андрија, и ледена брига бијаше му на лицу.

„Заспао је!" одговори лагано лекар.

Digitized by Google

„Шта ће за Бога бити?“ запита опет Андрија, и видило му се с каквим трепетом на одговор чека.

„Све ће добро бити!“ одговори лѣкар. „Овај је сан за њега здравље!“

„Али шта је за бога наједанпут?“

„Ту је сама душа болестна“, примѣти лѣкар; „тѣлу није вишта!“

Андрија се даде у мисли, шта би то његовом љубимцу могло бити. Но бадава је мислио; прави узрок ни на крај памети није му био. Најпослѣ помисли, да се није љубав к Теодори у срдцу дѣтета појавила. Поступање дѣтета од како се он к Теодори већма приближио, напрасна љута болест у оно тренуће, кад је, сигурно околностима принуђен, морао бити свѣдоком његовог разговора са дѣвојком учини му мисао ову вѣроватном; И сад осѣти да му је ово умируће створење срдцу ближе, него и сама љубљена Теодора, јер осѣти, да би му је с болом ал и пак мого уступити.

Дуго је трајао сан дѣтета; а два ова мужа сѣдили су крај постеље као да своје јединче чувају. Најпослѣ, послѣ полноћи, пробуди се Константин, и кад види свога пријатеља, дигне главу и насмѣје се.

„Хвала Богу!“ рекне лѣкар, „добили смо! Болестник се смѣши; добар знак.“

„Хвала Богу!“ рекне за њим Андрија, и од милине није знао шта да ради. Узме руку дѣтета, и није остало на њој мѣста, које пољубцима није пресуо.

Лѣкар даде опет болестнику лѣкарију; и кнез се није од кревета читаву ноћ одмакнуо, премда га је дѣте

увѣравало, да му није ништа. Пред зору, кад га Константин стане са сузом у очима молити, да иде мало одпочинути, кад већ и лѣкар рекне, да ће најбоље бити да болестника самог оставе, оду, и оставе га самом себи.

Кад дѣте остане само, обрати мисли на стање своје. Срдце му је стајало отворено пред њим; чувена рѣч скинула је завѣсу с њега, и сунце љубави сијало је у највећем свом блиску.

„То је љубав!" повиче, и притисне рукама надимајуће се прси. „Ах ја га љубим без границе, из цѣле душе и срдца: али он љуби другу!" Терет груди разлије се у сузе, и ове груну потоком. Кад срдцу олакша, настави мисли своје даље: „а како не би љубио најлѣпшу, нејдостојнију дѣвојку! како би ја могла искати, да предпостави мене њој, мене — њој!" — На ово обрати мисли на све, што је од њега искусио, и рекне: „Она њега неможе већма љубити, него ја, неможе, неможе! — Он ће њу узети, па бити срѣћан; а ја ћу код мог отца бити, на њега мислити, њега љубити, па бити срѣћна. — О отче мој!" При овим мислима пробуди се успавана жеља за отцем своим у дѣтету, и на крилима мисли похити јој душа у Палестину у наручја најбољег родитеља, да се на његовим најчистије отчинске љубави пуним грудма од ових потрѣсајућих мисли и осѣћања опорави.

Са зором рано дође цѣла кућа, да се о стању болестника извѣсти; свима спадне камен с груди, кад

Digitized by Google

чују, да је све добро. Лѣкар заповѣди болеснику, да нѣколико дана чува постељу и собу. За то је врѣме Андрија скоро непрестано око њега био; долазила је и Теодора, и болестник је видио срѣћно ово двоје заједно, примѣтио је љубави пуне погледе Теодорине, и осѣћао је и тугу и радост. Он се на њу смѣшио анђелски, и у оку му је изражен био позив на пријатеља, да тако високо и благородно створење усрѣћи најтоплијом љубављу.

Послѣ нѣколико дана поврати се Константиново здравље у толико, да је мого из собе излазити и у друштву бити. Мало по мало добије стари изглед; али му бијаше једна цртица на лицу као спомен остала на дуго врѣме а можда и за цѣо живот: та је црта била црта бола у срѣдини душе. Напрема свом пријатељу показивао се истина повѣрљивим и у друштву његовом срѣћним: али га је више избѣгавао, и нѣка хладноћа могла се на њему примѣтити. Видило се да се хотимице натраг повлачи. Видило се, да му је пријатељ и сад све, али на мѣсто пређашње дѣтске преданости ступи узвишено поштовање.

Мало по мало дође опет све на старо. Андрија, кои се из познатог нам узрока испрва према Теодори хладнијим кокаѕивао, није мого на дуже њеној близини одољети, и предавао се, кад дѣтета није ту било, сасвим свом усрѣћавајућем чуству.

Један дан понуди га протостратор к себи у собу, и ту му зачне говорити: Драги пријате... ...ам

примѣтио, да моје дѣте тебе неби несрѣћним учинило, кад би свој живот с твоим скопчало. О том, шта си ти њој, неће ништа ни да говорим. Ја мислим дакле, да ћу само твојој жељи на сусрѣт доћи, ако ти моју жељу одкривено изјавим. Ово нека буде знак, колико те поштујем и љубим. Хоћеш ли ти моје дѣте за владичицу твога дома: ја тебе свесрдно примам за мога сина!"

Овај предлог, премда небијаше кнезу са свим изненада дошо, будући да је и сам већ за дужност држао, отцу дѣвојчином своју жељу изјавити, доведе га опет у малу неприлику. Послѣ изјаве, која је између њега и Теодоре била, није му част други корак остављала. Али мисо на Константина падне му тежко на срдце. Размисливши, да Теодора баш и у оном случају, ако је страст срдцем дѣтета и овладала, ту с њим не дѣли, и надајући се да ће врѣме изцѣлити дѣте, при том пак живо осѣћајући, да у том случају, кад Теодора сама неби одступила, њему као човѣку од карактера из тога узрока на траг повући се слободно није, одговори овако на срдачне рѣчи протостратора: „Твоје племенито поступање знам цѣнити. Неби прошло много дана, и ја бих ти сам моје срдце одкрио. Племенитим даром само си тога цѣну узвисио: и ја ћу се срѣћним држати да у круг тако благородне, тако високе фамилије ступим."

Протостратор загрли љубовно младића и пољуби се с њиме. Кад је мало поћутио, продужи Андрија:

Digitized by Google

„Али жеља моја тек ће се моћи послѣ дужег времена испунити. Ја сам се заклео за врѣме овог похода Спаситељу живити и умрѣти, и тек кад се војна сврши, онда могу мислити на то, како ћу за себе живити."

Протостратор одговори: „Ја немам ништа против тога; што више, поштујем твоју сталност у датом обѣћању. Задржати те овдѣ од војне, неможе ми пасти ни на памет; дати Теодору с тобом, то би се звало све твоје муке удвостручити; оставити овдѣ младу невѣсту без мужа, то би одвећ било немилостиво: најбоље је дакле, да одложимо ма и на неизвѣстно врѣме. Ти познајеш нас, а ми тебе: на карактер свој можемо се ослонити. Пољубац, знак љубави, саставио је ваша срдца; прстен знак вѣрности нека састави ваше руке." На ове рѣчи отвори врата од друге собе и уведе своју супругу, срѣћну Теодору, и младу Анну. Андрија и Теодора промену прстенове, и постану заручницима.

Тек што је кнез у своју собу ушо, и о свом стању размишљавати стао, донесу му једно писмо.

То је било од цара Фридриха, кои му јавља, да је дошо у Калипол, и да хоће да прелази у Азију па га зове да му дође и да му при премѣштању војске буде на руци. Времена за одлагање било није, и кнез закључи сутра или прекосутра одлазити. Обративши мисли на Константина, смисли дѣте опасностима уклонити, и под обраном протостратора оставити. Оде дакле к њему, да му своје мисли саобшти.

Кад уђе у собу дѣтета нађе га гдѣ код стола сѣди,

Digitized by Google

главу у руци држи и кроз прозор у плаво небо празним погледом гледи. Блѣдост му бијаше образе пресула; на лицу му се неизказана али тиха бољетица разстрла; час по час уздахнуо је из дубљине прсију. И при свем том уста су му се смѣшила, и образи су му се небесном нѣком јасношћу сијали, видило се да му се дух у вишем каквом предѣлу бави. Како је ту сѣдио, представљао се као анђео страдајући, али у страдању небесно усхићење осѣћајући. Око цѣлог његовог и онако чудно љубког стаса, учинило се као да је разсута јасна нѣка бистрина.

Андрија га је подуже гледао, пак онда му приступи и узме га за десну на крило спуштену руку. Дѣте се тргне, и кад пријатеља опази, пређе му образе румен зоре.

„Ти си опет имао тренуће, какво од нѣког времена чешће на теби примѣчавам.

Константин га само своим безконачно јасним и љубким очима погледи.

„Али шта ти је? кажи ми;“ продужи кнез. „Ја мислим да сам твоје повѣрење заслужио: савѣтом или дѣлом, хоћу ти помоћи, то ти обѣћавам, само ми кажи.“

Дѣте је само главом „не“ махало, и очи к земљи спустило.

Андрија се остави питања, и почне му говорити: „Цар Фридрих мисли с војском преко мора прелазити, и зове ме, ево, к себи. Мора се дакле одлазити: и тако ја сутра полазим.“ —

Digitized by Google

„Сутра!“ повиче Константин радостно, и Андрија примѣти, да му је казао најмилију новину. Како се та радост слаже са љубави к Теодори? мислио је он, и сам је себи одговорио: То је наравно, да му у овим околностима мора бити најпријатније удалити се. Ово је у мислима свршио, пак је онда Константину говорити наставио:

„Сутра! тако је, или преко сутра. И зато сам те потражио да ти то кажем, и да се с тобом договорим. Сѣди овдѣ; тако, ја ћу до тебе. Па ме сад добро саслушај.“ Ово говорећи посади дѣте на првашње мѣсто, па приближи другу столицу и сѣдне до њега. На ово му узме руку у своју, и као обично, управи му свој поглед у очи, и преправи се говорити. Али обично није задрхтала рука дѣтета у његовој као сад, обично није Константин очи своје од његових тако чувао, као сад; чинило се да их ни пошто неможе подићи. Лака сѣнка прелети преко лица Андрије; јер је држао ово за знак, да се срдце дѣтета од њега удаљује, али му се таки пријатељска ведрина поврати и он почне:

„Љубезни Константине, добро ме послушај! Досадашња твоја судбина слабо ми је позната; садашњу могу себи представити.“ Овдѣ се дѣте цѣло стрѣсе, као да га зима прође. „Нас чекају бѣде и невоље; ја, кои тебе као рођеног брата у срдцу носим, немогу допустити, да се без нужде њима изложиш. У Србији и близу ње ниси био сигуран; добро, али си сад далеко од ње. Тамо ниси имао нигдѣ никог свога, кои би те

Digitized by Google

бранио; овдѣ имаш. Протостратор ће те као своје дѣте сматрати. Али одтуда неслѣдује, да ти мораш у његовом дому бити. Ти си у оружју толико успѣо, да с похвалом у број дворских племенитих младића можеш стати. Протостратор ће ти мѣсто прибавити. Ако ја погинем у овој војни, боље ти је, да будеш овдѣ, него ма гдѣ; ако се ја вратим жив и здрав, онда се можемо о тем разговарати, како да се у Србију вратиш. Тако дакле ако хоћеш, ја ћу с протостратором данас свршити, па сутра одлазити!“

Константин подигне сад очи к пријатељу, погледи га подуже, па га онда лагано, развлачећи запита: „Зар би ти мого мене овдѣ оставити!“

„Да ће ми тешко бити тебе оставити, то можеш мислити; али то захтѣва памет, то иште сама љубав моја к теби, и срдце мора да ћути.“ Док је он ово говорио, пао је Константинов поглед на прстен Теодорин на руци кнеза. Кад га смотри крв му полети к срдцу, мала га блѣдост прође, али таки се опет поврати, дигне очи к пријатељу, и с непромѣњеним гласом и лицем запита га: „Дакле је Теодора твоја заручница!“

„Од југрос“ одговори кнез.

„И она ће с тобом ићи?“

„Она ће овдѣ остати!“

„И може те самог пустити?“ —

„Она ће овдѣ остати, кажем ти!“

Константин poћути; видило се да се у мислима бори. Али послѣ проговори: „Ја немогу!“

„Шта неможеш?“ запита кнез, кои мисли дѣтета непогађаше.

„Овдѣ — остати!“ одговори дѣте, али запињући, као да је друго што најпре хотѣо рећи. На ово се дигне, узме кнеза за обадвѣ руке, погледи на небо, па на пријатеља, пак онда свечаним гласом проговори: „Ја морам у Палестину!“

„Дакле те ни бѣда ни опасност ни смрт задржати неможе?“ запита Андрија, кои се срдце цѣпало, кад је помислио на то, шта сирото ово дѣте очекује.

„Несмѣ!“ одговори Константин.

„Али те ја несмѣм водити!“ примѣти кнез. „То би толико значило, колико да те ја сам свему излажем!“

„Ти ме се нећеш одрећи!“ проговори дѣте, и погледи на пријатеља оком, у кои је његова остављеност тако изражена била, да се том изразу противстати није могло.

Како можеш то и помислити!“ повиче кнез, па пригрли дѣте на своје прси, и пољуби му лѣпу главу. „Али је Цариград једно мѣсто твоје среће“ придода кнез.

11.

Растанак кнеза Андрије од протостратора и тога фамилије није нуждно описивати. — Априлија 21. била је крстоносна војска у Азији под Филаделфијом, с њом кнез Андрија и његов млади пријатељ. Одавдѣ се за-

почне бѣда и страдање крстоносаца: путовање кроз камените горе и пешчане пустиње, борење са непријатељским људма и стихијама, са глађу и жеђу. Множина људи скапа; други пређу к Турцима и приме закон мохамедански. Често није било за јело ни корења, и морали су пити крв убијених коња и магараца, и опет се сваки скоро дан са непријатељима бити.

У таквом су стању били крстоносци, кад један дан повичу: Ево Турака. Многима прође нож кроз срдце, а многи се обрадују, желећи под мачем непријатељским живот изгубити. Многи од ненаоружаних хаџија легну на земљу, и раздшире руке на начин крста, чекајући, да их у том положају мач турски прободе.

На вику ево Турака! пређе Андрија Константину и проговори му: „Ти ћеш се Константине држати срѣде. Премда ја знам, да се други пут у твоју руку могу поуздати, али си јако од глади ослабио, нећеш моћи противстати нападању одморног непријатеља.“

Константин је сѣдио на коњу поред Андрије немичући се. У њему није било познати оно дѣте здравља, које је пређе било. Блѣд и мршав, стојао је ту, и гледао угашеним погледом на свога пријатеља и поглавицу. Толике борбе са непријатељима видећи, и сам из њих неостајући, научио се сматрати битке као обично дѣло, нити му је више срдце штрецало, кад је чуо викање: ево Турака! Он је тихо на Андрију гледао, и поћутио, па онда шупљим гласом проговори му: „Ја мислим, брате Андрија, да ће боље бити, да гледимо,

Digitized by Google

како ћемо данас погинути; јер ако данас од сабље не-умремо, а ми ћемо сутра од глади скапати. Мени се чини, да је она прва смрт лакша.“

„Ослони се на Бога!“ одговори Андрија: „а за сад ме послушај!“

Константин оћути. — У тај пар насрну непријатељи. Од 500 људи, кои су к Андријном барјаку били приступили, живило је јошт 300; али су ови били страх непријатеља. Гдѣ су се бѣла огртала показала, тамо је страх и трепет на непријатеља нападао, и они су се на све стране разпрштили. Знак к боју буде дат, и битка се разпламти љута. Кнез Андрија навали са своима гдѣ највећу гомилу непријатеља опази, и разпуди све. Али таки дођу нови противници, и нов се бој започне. Тако се већ више пута бој понављао.

Константин се заиста држао острагу. Видећи с каквим жаром непријатељи нападају, и с каквом рекао би жељом за срећу Андрија у њих улеће, помисли да га пријатељ хоће из љубави да превари, чувајући њега од смрти, а сам ту тражећи. Ова мисао узбуди цѣлу његову силу. Он се узправи на коњу, тргне мач, сѣвне очима, и повиче оној нѣколицини момака, кои су с њим били остали: „Момци, наши ће изгинути, то видите; зар на нама да остане срамота, да смо смрт њину с прекрштеним рукама гледали. У ред момци! Удрите!“

То рекне, па ободе коња, и полети на непријатеље. Послѣдња снага ударила је у руке младића, и ударци његови разстирали су смрт на све стране. Сад

Digitized by Google

застане, и узправи се на коњу, да види, гдѣ му се бори пријатељ. Овога опази далеко пред собом, гдѣ се у срѣди непријатеља са нѣколико своих отчајано сѣче. То видити, коња притиснути, и кроз непријатеље полетити — било је једно. Непријатељи, тим очајним нападајем ужаснути уступе на стране, али таки дођу к себи, захалакају, и са свију страна стану ударци, као киша, на Константина падати. Али је дѣте вѣшто, а коњ добар: па се брани и у напрѣд лети. Кад су Турци вику дигли, осврне се Андрија, и таки види шта је; остави дакле непријатеље, и пође дѣтету на сусрѣт. Али су Турци примѣтили, да су то вође, па нагрнуше као скакавци. Да се само погазе, трѣба труда и времена, а камо ли кад се као лавови боре. Кнез у бриги за дѣте, запара свог виловитог вранца у бокове, и овај скочи у пропинице. Тако узвишен види кнез, како коњ под Константином паде, и коњаника на земљу свали. Турци се на то опет продеру, и таки за тим видио је Андрија, како једна чета Турака дѣте заробљено одводи. Сад је трѣбало таки помоћи, иначе је дѣте на вѣки изгубљено. Ова мисао улије му два срдца, он повиче на своје, размахне обѣма рукама, и прокрчи себи пут. Видећи Турци, да вођа християна битку оставља и њиховом робу у помоћ хити, увѣре се, да је тај роб од велике важности, и похитају с њим у гору. За мало часа нестане их кнезу испрѣд очију. Али је овај у горама домовине изгубљену звѣр нашо, како неби овдѣ људе. Окрене се дакле своима, даде

им заповѣсти, па са једно 25 добрих момака похити за непријатељима, кои му друга одведоше. Дуго је трајало тѣрање, најпослѣ стигну Турке, потуче их и разтѣра, и на велику своју радост ослободи свога драгог Константина. Овај падне пријатељу на прси, па онда падне на сињи камен. „Воде!“ прошапће он, и очи му се стану гасити.

„Воде хоћеш, мили брате!“ проговори му Андрија са сузама у очима. „Моје крви могу ти дати, али воде нисам од два дана ни видио. — Он умире, о Боже, дај помоћи! та грѣхота је да овако младо погине, кад га можеш једном кишицом спасти.“

Ово говорећи спусти се на колѣна поред Константина, гледећи му у гасеће се очи. Овај се осмѣне, и пружи руку Андрији као за вѣчни опроштај. Десет дана није дѣте ништа друго јело ван жилавог корѣња, а пило је усмрађену воду, од два дана није загризло ни корѣна, није гутнуло ни капи воде; послѣдње напрезање у битки, и ужас, кад се видило заробљеним, учинили су, те је сасвим малаксало, и у несвѣстицу пало, која се малим чим од смрти разликовала.

Кад Андрија види, да дѣте умире, неузмогне то гледати, већ оде од њега и као бѣсомучан пође по гори. На једанпут стане из све снаге трчати, јер је пред собом опазио велику бару, које мутна вода тако га је обрадовала, као да је нашо источник живота. Он захити у своју гвоздену капу воде, и пође натраг, што је брже могo. Дѣте је лежало у несвѣсти. Андрија га

Digitized by Google

таки умије и заложи, на које оно очи отвори, и поврати се. Сад радост буде обшта. Момци похите к бари, и по нѣколико гутљаја воде учини их као новорођене. Са тим веселим гласом похите они к осталој војсци, бележећи пут к том мѣсту живота. Тамо застану своје са богатим плѣном. Крстоносна је војска побѣду одржала, и нѣшто хране у стану турском нашла. Вѣст о води прође као ватра кроз цѣо табор, и сви потегну на ону страну.

Кад се прво гибање мало стиша, приступи Константин к Андрији, узме га за руку и дрхћућим гласом проговори му: „Ти си анђео хранитељ, мени од благога бога дани. Већ по други пут данас више си ми од живота сачувао. Али јошт те за нѣшто имам молити: ако нађеш за добро погинути, немој то од мене таити; јер за тобом и без тебе остати, то је горе него смрт за мене!"

Андрија пригрли пријатеља и рекне му: „Ко ће мислити на сутра, кад му послѣ толике бѣде добар час дође! Сад, кад сам тебе од смрти одчупао, немогу на њу ни помислити. Ослонимо се на Бога; данас смо видили, да и бѣде могу на добро бити: да нису тебе Турци заробили, ми би и обоица можда до сутра од жеђи скапали: твоја несрећа спасла је живот толиким људма. — Сад да се мало наслонимо, док глад, која спавати неда, мало прећуткује."

Сутра дан крену се крстоносци к Иконијуму.

Петак, 18-ог маја, био је срећан дан за крстоносце,

Digitized by Google

премда га иначе за несрѣћан држе: тај су дан они Иконијум, престолни град султана Иконијског освоили, и велику силу турску пред истим градом сатрли. Послѣ 7 дана крене се крстоносна војска весела у напрѣд: весела, јер није знала, на што иде, није знала, да ће до 14 дана највеће своје добро изгубити. Премудра је и преблагодѣтна уредба Божија, која нам неда знати, шта ће сутра бити.

С почетком јунија уђу крстоносци у државе јерменских хришћанских кнезова. Маја 7-ог стигну на рѣку Каликаднус. Пророштво патријарха Доситеја имало се испунити: случајем се сбило, али се испунило. Велики Барбароса утопи се у рѣки Каликаднусу!

Син његов Фридрих бијаше са предњом војском преко рѣке прешо, и к вароши Селевкији пошо; цар је стражњу војску сам управљао. Ова је преко каменитог моста прелазила; на оној страни и на самом мосту родио се неред. Цар науми прѣко рѣке прѣћи, да тамо ред поврати; ободе доброг коња, и скочи у рѣку, да је преплива. Али је вода била врло јака, сграби коња и коњаника, и однесе их собом. У тежком оклопу није се цар слободно могао владати; коњ неуѕмогне сили одолѣти: и они утону. Крик се дигне до неба од ужаснутих гледаоца; више ритера запливају у рѣку, међу њима и кнез Андрија: и њему срѣћа да, те великог цара изнесе на суво. Жалост је била велика; ужас још већи. Многи навале, да се враћају кући, али најпослѣ испадне поглавицама за руком, те буде закључено да се напрѣд даље креће.

Digitized by Google

За вођу буде избран херцег Фридрих. Јунија 19. буду већ у Антиохији, гдѣ се бѣда за сад сврши. Ту нађу пријатеља, хране, пића, угодности и мира: али је многи лакомост своју платио животом.

12.

У Антиохију дође к херцегу Фридриху посланик Конрада, маркграфа од Монтферата, господара града Тира. Посланство ово побуди херцега, да поузданог једног човѣка у табор хришћански под Птоломенду пошље који ће му донети вѣрне гласове о стању тамошњих ствари. На то буде одабран кнез Андрија као разборит непристрастан и херцегу пријатељски одан. Он се оправи и оде, предавши заповѣст над својим људма за врѣме свога одласка Константину. Млади поглавица једва се мого задржати, да пред цѣлом четом непролије лице сузама, кад се са кнезом опраштао; а кад се сам у шатору нађе, преда се сасвим свом горком чувству. Кроз земљу, пуну непријатељских људи и мачева жив проћи учини му се немогућним, и он је оплакивао пријатеља као изгубљеног. По читаве ноћи предавао се тузи; а дане је своје проводио у савѣту, у лову, у оружју: као поглавица мале, али знатне чете, имао је столицу у савету кнезова. Тако су прошла два мѣсеца, за која се није чуло ни гласа о кнезу Андрији. Слутња Константинова стане прелазити у увѣрење, и

рађати омразу живота у њему, кад га једно вече вика његових људи из тамни мисли пробуди. Он изиђе пред шатор, и види на велику своју радост кнеза, гдѣ се здраво вратио, и са своим вѣрним људма радује се. Два се пријатеља срдачно загрле. Врѣме растанка служило је на то, да обојица познаду, шта један у другом има. Андрија се није мого доста нагледати свога младог пријатеља, ком је одмор и мир табора сву снагу и здравље повратио, па се сад као разцвѣтан струк цвѣта пред њим сијао. Зрака туге, кои је за то врѣме лице Константиново застирао, нестало је било, и радост, срдачна права радост свѣтлила му се из очију, и дисала са цѣлога лица. Андрија јо био јако опаљен од сунца; али је Константину милије било гледати у то изгорѣло лице, него у свѣтло чисто сунце.

Андрија оде таки херцегу и остане код њега до поноћи, казујући и разлажући му стање ствари хришћанске и све планове, од којих је тамо више било. С тугом је слушао млади херцег раздор између хришћанских поглавица, и што је више кнез Андрија говорио, то му је све јасније постајало, да овај поход ни нашто друго неће служити, него да толико хиљада и хиљада људи изгину. Он пролије горку сузу за своим великим отцем, кои је свој скупоцѣни живот дао за ствар, која ће морати пропасти.

Кад се кнез Андрија врати, нађе свога младога друга гдѣ на њега чека

„Поноћ је преварила, а ти јошт неспаваш!“ проговори к млађем пријатељу, љубавно га гледећи.

„А могу ли?“ одговори овај. Једва је дочекао, да му се пријатељ врати, да чује, није ли што о отцу му дознао. Већ га је сто пута за то хотѣо запитати, али му није нипошто мого имо прѣко устне пренети, бојећи се да се неизда.

„Ти си рад о гласовима код Птоломеиде чути: То ти видим у очима“, рекне Андрија; а Константин таки очи спусти. — „Хајде дакле“ настави кнез, „да ти нѣшто кажем, да можеш барем заспати. — Али пре свега, да незаборавим, нашо сам тамо и једног нашег Србљина из Србије.“ —

Овдѣ стане у Константину срдце јаче куцати, и дисање му постане тежим.

„За кнеза Гргура Хранића можда си чуо.“ —

Константину уздигне тежак уздисај прси; погледати кнезу у очи за главу није мого, него, да се у послу нађе, сиграо се са балчаком од кнежеве сабље, која је на столу пред њима лежала.

Кнез Андрија продужи даље: „Тог сам кнеза тамо нашо; он је са Италијанцима прошасте године у Палестину дошо, и већ се нѣколико пута са Сараценима крвавио. Добро су га запантили. Ја сам њега и пређе из ратова мога стрица знао, и храброст му познавао: али на Сарацене има особиту вољу; њих не другчије, него риба. Тако су ми други говорили. Ми смо се сад

боље познали, и ја се радо хвалим његовим пријатељством. Познајеш ли га ти, Константине?“

Ово питање доведе Константина у забуну. Рѣчи кнеза Андрије о кнезу Гргуру Хранићу, најмилијем њему човѣку под сунцем, чиниле су, да му је играло срдце у прсима. Са зрачним оком погледао је он на кнеза, кои му је незнајући толику радост чинио. Али га ово питање доведе у неприлику.

„Ја? — њета? — познајем ли? — мало — онако познајем га!“ Ово су биле рѣчи, које је развлачећи са обореним очима говорио. Да ово поправи, додa мало поћутивши: „Он је к мом отцу, пре што ће у Палестину поћи, долазио, и молио га, да му пријатељ буде, и у случају нужде на обрану његовог града притече.“

„Сиромах кнез Гргур“, настави Андрија, „баш канда је слутио несрѣћу, тако се за њу преправљао!“ Овдѣ уђути кнез, и Константин отаре сузу крадом. „И опет јој није мого избѣћи!“ продужи кнез. „Но да ти редом казујем. Кад га познајеш, хоћеш радо слушати. Ја се ту с њим боље познам, и могу ти казати, да ми је било мило. Он је био добре воље и весео, и често је о свом оташтву и својој Катарини, — то му је кћи — говорио, и радовао се, да ће их скоро видити. Мислио је скоро вратити се; јер видећи, да хришћани, као што су несложни, неће освоити Јерусалима, намислио је молити Саладина, да му допусти да се Христовом гробу поклони, па да се дома врати. — Један дан одем к њему, и нађем га као убијена. — Шта је? запитам

га поражен и сам, знајући да велика само несрећа може дух такав згњечити. Њему на ово моје питање ударе сузе; он покрије образе рукама, и дуго је јецао, да сам мислио, да ће му срдце пући.“ —

Константин је главу преклонио, и суза сузу стизала му је уз образе. Андрија то види, и настави:

„И мени је било, да се заплачем. Најпослѣ дигне главу, устане, и стане као проштац укочен пред мене. Страховитим очајања гласом рекне ми: „Дѣте моје, моја јединица, мој анђео — пропала је . . . убили су је безбожни крстоносци!“

Константин се није мого више задржати; тихо сузење пређе у гласно јецање. И Андрија убрише сузу из ока и проговори:

„И мени је било, као да се шатор око мене окрену. Сиромашни пријатељу — рекнем му, и загрлим га; ја могу твоју бољу разумѣти. — Он ме загрли, и исплаче се на моим прсима, пак онда стане тише јадиковати: Моја мила, лѣпа, красна, анђелска дѣвојчица морала је чисту своју душу под гроеним мачем или у огњу издати. Ту зашкрипи зубма. Град су ми запалили, својаку и кћер убили. — На ове рѣчи стане се као узверен обзирати, и ја сам видио, како му риска јарост у прсима ври. Хотећи га утѣшити, рекнем му, да му дѣте можда живи, да се могло бѣгством спасти да и сами варвари спрам анђела милост осѣћају, и тим подобна. Ове моје рѣчи наведу га на другу јошт ужаснију мисао. Јест, проговори он, и глас му је сам отров

Digitized by Google

био, — јест, имају милости, али милост сатане. Боже, хвала ти, ако је код тебе; волим сто пути, да је умрла, да је заклана, сасѣчена, спаљена, угушена, свакојако да је умрла, али да је мртва, да само жива није оним псима у руке пала. Боже, ако си милостив, ако знаш што срдце боли, ако си праведан и чистоту чуваш, пошљи гром, пуштај ватрене стрѣле, не на оне грѣшнике, не на стране главе, него у срдце мога дѣтета, на главу моје кћери, ако је жива и у рукама безбожника: чуј молитву, коју никад ниси чуо, саслушај молитву, какву никад ниси саслушао: отац моли, да му кћер, невину, добру, анђелску кћер громом поразиш, утрѣскаш. — О Боже! — Овдѣ већ даље није могo говорити; у души му се смркло, и он клоне на столицу као безчуствен. — Но шта да ти то приповѣдам — на кратко, он се опреми и навезе се на море да се о несрѣћи својој подпуно извѣсти."

Ах! — гласно, несвојевољно излети из Константинових уста; звѣзда, која га је водила, падне му с неба, и он изгуби сваки изглед к пристаништу мира тако жељно изгледаном.

Андрија прими то као знак саучешћа о несрѣћи изредног кнеза Гргура, и продужи бесѣду: „Али са тим страшним ударом није судба задовољна била; она је намислила ишчупати дрво с корѣном."

Сирома Константин дигне главу, и погледи на Андрију чекајући удар кои ће му срдце разцѣпити.

Андрија се није на то освртао, него је говорио:

„Галију, на којој се кнез Гргур навезо, ухвате Египћани на мору, и пред очима хришћанске војске повѣшају све оне несрѣћне, које су тамо нашли.“ —

Константин цикне, пак онда скочи и оде у свој шатор. Адрија је држао да је ужас догађаја дѣте потрѣсо, и пусти га, да иде да се умири.

Константин дође као бездушан какав створ у свој шатор и падне на постељу. Дуго је тако у незнани лежао, и тек око поноћи дође к себи. Кад дође к себи, кад му се мисли стану разбирати, сѣти се мало по мало несрѣћног гласа, кои му је пријатељ о отцу донео. Ужас први уступи мѣсто жалости, и ова се проспе у рѣци топлих суза. Куда сад? кад и та једина нада помоћи изчезе; коме сад? кад и то послѣдње пријатељско лице паде! Стање Константиново сад је било заиста чудно, и само та мисо, да може пријатеља још нѣко врѣме крај себе имати, сачува га од грозне мисли на самоубијство. Колико му бијаше жалост главу заузела, опет му се наметне мисо, да му сад ваља већма него икад род и пол затајати; и зато, да се неби у првој туги прѣварио, под изговором слабости и одмора, непусти тај дан никога к себи, ни самога пријатеља, кои је толико пути преко дан к шатору долазио, и момка чувајућег стражу питао, како је болестнику. Најпослѣ се усили, и даде се видити. Мир, кои је на лице силом узео, прѣвари Андрију, и овај се умири; али се чувао споменути што о кнезу Гргуру или његовој судби, бојећи се, да се дѣте неразжали. Како је

Digitized by Google

несрћћа реченог кнеза била њега самог потрѣсла, природно му се учинило, да му је млади пријатељ и горе прошо.

Од овог времена обузме нѣка потмула збиља цѣлу природу дѣтета. Живот изгуби сву цѣну и забаву за њега, и само је у друштву свога пријатеља јошт осѣћао да живи. Али баш због тога, што му се цѣо свѣт на тога ограничио, постао му је пријатељ свѣтом, те је тако живио само у њему и за њега.

13.

У Октобру приспѣ херцег Фридрих у табор хришћански под Птоломеиду. Он нађе ту ствари тако, као што му је кнез Андрија јавио, само јошт у већој ватри. Двѣ војске, хришћанска и сараценска лежале су под градом, па се само гледале, и рѣдко се кад по која знатнија битка догодила. Крстоносци су се више политиком бавили, и борили у расприи, коју је краљ Вит са маркграфом Монтфератским Конрадом о краљевству имао. У Јануарију 1191. године нестане хране у табору, јер се није могла у зимње доба довозити; к томе дође и ужасна мора, која је људе хиљадама давила.

Та болест нападне и на херцега Фридриха, па и на кнеза Андрију. Лѣкари изјаве, да помоћи ни једном ни другом нема. Може се мислити, како је било Константину. Дан и ноћ лебдио је над милим пријатељем.

Digitized by Google

Ни брига, да се и сам од толиког труда неразболе, ни страх, да прилѣпчиву болест и сам недобије, није га мого од кревета отиснути. Ако би жеља, ако нѣга, ако послуга и усрдство кога могло здравим учинити, то би кнез Андрија морао оздравити; али све бадава. Лѣкари изрекну, да болестник неће дочекати идућу зору. Кад је то Константин чуо, није мого даље остати у шатору, тако га је нѣшто на поље гонило. Он изиђе, и онако збуњен, немислећи ни на што, ишо је кроз табор, прошо кроз крајње обкопе, и упутио се на једну од околних висина, коју нити су хришћани, ни Сарацени били посѣли. Ту се баци на земљу, и сад тек види, да није у шатору код пријатеља. Сѣдајуће сунце шиљало је земљи послѣдње своје зраке: „Тебе дакле мој пријатељ, моје све, неће више никада видити!“ помисли Константин, и није мого од туге дуже у сунце гледати, него окрене од њега тешку главу и са сузама на трепавицама спусти поглед свој на земљу. „Шта ми сад јошт остаје чинити!“ запита сам себе гласом, у ком се крајње очајање видило. „Њему нема лѣка, он ће до зоре умрѣти? Те проклете рѣчи јошт ми звоне у ушима, а колико су се пута већ као истина освѣдочиле! — Нашто да ја живим, кад он умире — могу л' ја без њега живити? — Немогу! а и нећу!“ рекне одважно, и дода: „И шта ми друго остаје, него пред њим отићи, и њега тамо дочекати. — Ах! тамо нема Теодоре“, уздахне тешко, „тамо нас нико неће растављати; тамо је и мој отац! О! како радо умирем. Боже,

Digitized by Google

опрости ми, ти видиш моје срдце; другчије неможе бити. Отче, прими своју кћер; Андрија, скоро ћемо се видити!“ То изговори, па скочи, изтргне нож, и управи га у срдце. На једанпут баци нож и протре очи; гледи у земљу, па опет протре очи. Гласно се, као у изумљењу насмѣје, пак се онда пригне земљи, и изчупа једну траву с корѣном. „Она је зайста, неварам се!“ повиче увѣравајући самог себе, и стане по земљи тражити. „Ево јошт једног!“ повиче радостно, и изчупа и други коричак. С највећим пазењем стане даље тражити, пак кад јошт један корѣн нађе, проговори: „Мајко Божија, и ти благи Спаситељу, помозите! Ваша је воља да мој пријатељ неумрѣ, јер ми иначе неби дали наћи ове коричке, кои су мени живот спасли. Помозите, молим вас; и ако вам живот трѣба, узмите мој: он ће вам бити драговољна и свесрдна жртва; само ми сачувајте пријатеља.“ На ове се рѣчи побожно прекрсти, и полети у табор. Кад дође у шатор, нађе лѣкара код болестника, гдѣ брои минуте, за које јошт живити има. Сунце сад сѣдне, а Константин са куваним лѣком болестнику приступи.

„Шта ћеш ти?“ запита га лѣкар, кад види, да нѣшто у кашики има.

„Да дам болестнику овај лѣк!“ одговори Константин, и приступи ближе.

„Нема тај више лѣка!“ придода лѣкар хладно. Пак онда брже запита: „Какав је то лѣк!“

„Ја незнам!“

Digitized by Google

„Па како ћеш га болестнику дати!“

„Мени је помого!“

„Јесам ли га ја преписао?“

„Не.“

„Па како би ти дао болестнику, што ја нисам преписао? Проспи то таки!“ С овим хтѣде да удари Константина по кашики, али му се овај брже уклони, и рекне: „Ја морам ово болестнику дати да попије!“

„Хоћеш да га отрујеш?“ повиче лѣкар разљућен.

Ове рѣчи учине, да се Константин замисли. Можда може бити за њега отров, што је за мене лѣк било, помисли и застане. У тај час зачује се звонце на измак душе, које је звонило, кад је ко од веће господе у табору умирао. На ово се чује жубор на пољу, и мало час уђе момак у шатор и лагано изручи вѣст, да је херцег Фридрих преминуо. Константину задрхће срдце и он брже приступи болестнику, да му лѣк у уста саспе; али лѣкар, кои се нашо у својој званичној части уврѣђен, стане му бранити да неда.

„Хоћеш ићи на страну, анатемниче!“ повиче на њега Константин, зграби га снажном десницом, и баци га к вратма.

Лѣкар погледи сѣвајућим од јарости оком на људе, кои су у шатору стојали, и повиче гушећи се: „То је отров! Ово дѣте хоће кнеза да отрује! Недајте, јер ћете сви под одговор доћи!“ —

„Ја да отрујем кнеза!“ повиче Константин, погледи презриво на лѣкара, и попије лѣкарију из кашике. Љу-

Digitized by Google

ди кнежеви, кои су љубав дѣтете к кнезу знали, немакну се с мѣста.

Док се лѣкар са Константином кошкао, дошо је кнез мало к себи, и видио и чуо све, што је било. Вѣрност пријатеља дирне га у срдце, и он проговори слабим гласом: „Дај ми лѣкарију, Константине! Лѣкару, заповѣдам ти, да будеш миран!“

Константин даде таки једну кашику болестнику. Послѣ једног сата, да му и другу, и сад тек уплаши се и сам, кад види, шта је слѣдовало.

„Живот његов имаш на твојој души“, проговори светећи се лѣкар, „он би тихо преминуо, као дан у вече, а сад ево руши се, као свѣт у бури!“ И заиста страшна је била борба живота и смрти. Све стихије тѣла и душе биле су узбуњене. Константин стане сам себе проклињати, и косе чупати. Најпослѣ му падне на памет, да је и он пŏслѣ друге кашике био најгоре, и зато, кад други сат прође, непослуша лѣкара, него даде болестнику и трѣћу кашику.

„Но сад ћемо тек видити, шта ће бити!“ рекне лѣкар и намѣсти се, да прави обсервације. „А тебе ћу ја сутра на суд, ма да ти је кнез допустио, да му лѣк дадеш!“

Константин је пола жив пола мртав чекао, како ће на ову трећу кашику бити. Лѣкар је то примѣтио; и светио му се. Али наскоро попусти и отобољи нос, кад види, да се болестник претишава, да болестно дисање престаје, а здрав сан наступи. Ћутећи стојали су људи

Digitized by Google

Андријини са лѣкаром и Константином. Болестник је спавао дуго; кад већ сасвим сване, пробуди се, прогледи и запита гдѣ је?

„Ви сте казали, да неће дочекати зору“, проговори стари Радивој к лѣкару; „ево сунце сија, а он још живи: неће ли га Бог сачувати?“

Лѣкар замаше главом, и промумла: „Чудо!“ Прегледи на то болестника, и запита Константина: „Од куд теби тај лѣк?“ Пак онда опет прегледи болестника и отвори уста да говори.

Сви, кои су ту били, гледали су му у уста, само да што пре разуму, како је. Он то опази, па мало застане. Најпослѣ узме свој шешир, пођe к вратма, и рекне: „Ја немам ту више посла!“

„Та стани’“ повичу људи и задрже га силом; „кажи нам, је ли на боље?“

„Тај ће живити сто година!“ повиче лѣкар, а сви људи од радости ударе у смѣј.

Лѣкар изиђе на поље, но таки се врати, и заиште од Константина, да му покаже ту траву, али је ова скувао све корички, и само му приповѣди повѣст лѣкарије.

„Овдѣ је сам бог послао лѣкара!“ рекне лѣкар и оде.

У овај пар чује се глас труба, које војску сазиваше. „Шта је то?“ запита кнез Андрија. Људи, кои су око њега били, оборе очи к земљи и ћутише.

„Шта је?“ запита Андрија опет, слутећи нѣшто.

Digitized by Google

„Несмѣм ти казати!“ одговори Константин, кои је на његовом кревету сѣдио.

„Говори, ма штà да је, да ме неизвѣстност горе не мучи!“ рекне му кнез.

„А ти ми обѣћај, да ћеш мужевно примити, ма шта било! — Ҳерцег Фридрих синоћ је преминуо, и сад се мѣња стража код његовог мртвог тѣла!“

Кнез Андрија спусти главу и сакрије образ у јастук. Дуго је врѣме тако био; пак онда подигне главу. и с тужним, цвилећим гласом проговори: „Дакле и он оде! — Сад знајте, да ће Турци задржати Јерусалим. — Дакле ни њему не би суђено вратити се у Нѣмачку! — Дуси отца и сина, примите моју искрену тугу, што вам се није ваша срдачна жеља испунила, неће испунити. Жалити вас немогу. Јер сте ви набољем, него ми. Спомен и име ваше живи ће, а душе ваше сигурно су већ у рају!“ Сви околостојећи били су у тугу погружени. Кнез опет проговори: „Камо срѣћа, да си мого помоћи њему, мој Константине! ја би радо на његовом мѣсту лежао. — Али шта ћемо против судбине. Њена је воља била да ја живим, а он да умре. Нека буде тако.“ Он опет поћути, пак онда проговори: „Да није било тебе, и ја не би зору дочекао! живот мој дар је твој, и зато ми је милији!“ Константин је плакао од радости.

За три дана устане Андрија, и мого је свом пријатељу послѣдњу част учинити. За херцегом је жалила

Digitized by Google

сва хришћанска војска; а Нѣмци су били сасвим духом клонули.

Кад се глас о чудноватој лѣкарији, која је кнезу Андрији помогла, по табору разнесе, поврве људи хиљадама к шатору Константиновом, да им даде тога лѣка. Он изиђе опет из табора, и обиђе од много стотина људи праћен све оне брѣгове! али нигдѣ ненађоше ни струка. Смућени и тужни врате се сви натраг, и множини се учини неправо, што се за кнеза лѣка нашло, а за друге неналази.

14.

Вѣст, да француски краљ Филип и енглески краљ Рихард иду у Палестину, држала је крстоносце под Птоломеидом, да се неразпрште. Краљеви ти заиста и дођу у лѣто 1191; али колико дође с њима помоћи, толико дође и раздора и неслоге. То је пак на сваки начин било добро, што се радило штогод, будући да се више пути ударало на град јуришом. Најпослѣ се град 13. јулија заиста и преда; и сад тек букне на ново распра и мрзост између хришћана. Краљ француски и херцег Леополд VI. од Аустрије и Штајера одѣле се од краља Рихарда, и оду дома; многи ритери, кои су се надали плѣну, а тога сад недобили, буду принуђени продати коње и оружје, и вратити се кући. На кратко рећи: и онај, кои није видио много даље од

Digitized by Google

носа, мого је познати да крстоносна војска неће Јерусалим ни видити, а камо ли га ослободити.

То је и кнез Андрија са жалошћу познао, и зато закључи крстоносце оставити, Јерусалим за себе походити, и дома се вратити. Измоли дакле од великодушног Саладина допуштење, и оде са своим људма као хаџије у свети град.

Сутра дан послѣ одлазка кнеза Андрије дођу два путника у хришћански табор: то су била два старца хаџије, Србљи. Они су сваки за себе марљиво разпитивали за кнеза Андрију, а кад су били заједно, нису никад о том говорили.

Пред вече се састану, и један од њих рекне другом: „Хоћеш ти у Јерусалим? пријатељу!"

Други мѣсто одговора аапита: „А хоћеш ли ти?"

„Ако ти хоћеш, и ја ћу!" рекне онај први мѣсто правог одговора.

А онај други дода: „Ако ти тамо пођеш, и ја ћу!"

Премда се овај договор мого сматрати као никакав, ништа мање нађу се оба старца сутра у јутру на путу у Јерусалим.

На путу пође онај, кои је изгледао старији, мало брже напрѣд, а овај други промумла кроз зубе: „Матора утворо, предњачи само; кад ми помогнеш наћи, што тражим, буди увѣрен, да нећеш више ни предњачити ни за мном се шуњати. Он мисли, да га ја непознајем; хо, хо, мој старче; једанпут си устао од мога мача, ал други пут нећеш зацѣло!"

Кад дођу у Јерусалим, и онај млађи хаџија на земљу падне као у молитву погружен, зашкрипи онај старији зубма, и лагано проговори: „Фарисеј проклети; у срдцу носи убијство, а клања се тобоже и молитве чита. Но нека, нека: само док мени вук прави траг покаже, изчупаћу ја њему курјачко оно срдце. Чекај само, ти мислиш, ја тебе под тим наличјем непознајем; али се вараш. До скора ћеш познати, да се послѣ мога ударца неможе оздравити!“

Кад у град уђу, сваки се чинио, да је сасвим заборавио за другога, али један другога није пуштао с ока. Дођу и к светом гробу. Ту је клечало више људи свакојакога рода и ношива. Између других молио се Богу један млад, као анђео лѣп, војник. Његова је молитва била тако искрена, тако чиста и дубока, да је изглед његов побожност и у најтврђе срдце морао улити. И то је баш обраћало на њега око свију, кои су долазили.

Млађи онај хаџија, лежећи простр на земљи, имао риски поглед крадом управљен то на свога друга, то на младог војника. Он промумла: „То је, то је! виш како се она матора утвора загледао. А она се моли, баш као да осѣћа, да се справља на пут, с ког се недолази!“ На ово опипа у нѣдрима нож, да ли га заиста са собом има, па се онда нагло дигне, и оде.

Старији хаџија примѣтио је равним начином младог војника, и таки му срдце стане ударати хитрије. Лице му се учинило познатим, али одѣло војничко, и

Digitized by Google

држање тѣла посве но војнички, смету га. Сад баци поглед на свога друга хаџију, кои је онда на земљи прострт лежао био, и помисли: ова звѣр ненамирисује ништа. — Опет обрати очи на младића, кои сад бијаше очи к небу диго: тај поглед увѣри старца, да се невара, и он вођен нагоном погледи брже на друга свога, али тога већ није ту било. „Вук је намирисао јагње, и сѣо у засѣду!“ промумла он „али ће му пресѣсти.“

Сад се дигне младић, и пође напоље. Кад изиђу из храма, слѣдовао је старији хаџија за младићем, мотрећи на све стране пазљиво, сам пак од младића непримѣћен. Овај је ишо задубљен у мисли, и чинило се, да му дух јошт није с неба сишо, куда се бијаше у молитви понео.

Док су тако ишли, мислио се старац, шта ће бити боље, или да се наједанпут изда, и до истине дође, или да си даде времена, те да се пре него што одкрије своју тајну увѣри, да је на правом путу. Ово му се друго депадне боље; јер ако се како прѣвари у лицу и изда тајну, каква слѣдства може та несмотреност за собом повући! Кад овако сам са собом сврши, приступи к младићу, и смирено као хаџија стојећи запита га: „Је си л' Србљин, млади јуначе; по изгледу судио бих, да јеси!“

Младић се тргне, погледи старог и одговори му: „Ниси се прѣварио старче, јесам Србљин, шта желиш?“

Хаџија му одговори тихо: „У табору хришћанском

Digitized by Google

чуо сам, да се кнез Андрија, синовац нашег краља налази овдѣ, па сам те зато питао, јеси ли Србљин, да ме одведеш к њему, да будем барем близу своих људи, док се находе овдѣ."

Младић му одговори: „Кнез ће те примити драговољно. Ја идем управо к њему; хајде са мном ако се желиш сад с њим састати."

Старији хаџија захвали младићу, и пођe с њим. Близу су били мѣста, гдѣ је кнез са своима обитавао, и тако наскоро приспѣду тамо. Кнез Андрија заиста радо прими хаџију међу своје људе, и обѣћа му, да ће га, ако му буде повољно, и у повратку у домовину у своју пратњу примити. Хаџија захвали, и оде да се са другим друштвом позна, а младић остане код кнеза.

„Дакле, јесмо ли готови, Константине?" запита кнез младића.

„Јесмо", одговори овај; „сутра јошт да се опростим са околним светим мѣстима, пак онда можемо натраг!" При овом уздахне младић, јер му падне на ум жалостна домовина, којој се мисли повратити.

Кад су хаџија и Константин у обиталиште кнежево ушли, покаже се онај млађи хаџија, кои је прекривен за њима све једнако ишо, и као тигар на лов на њих неодвратно мотрио. Кад они у обиталиште уђу, те га више немогоше спазити, протрѣсе се и проговори: „Дакле овдѣ је јагње: гдѣ ће бити клалиште? — незна се."

Сутра дан пође Константин да обиђе света мѣста,

која су около Јерусалима. Старији хаџија није примѣтио, да је младић отишо. Желећи доћи до увѣрења, пође к њему, да се пусти у разговор: али се уплаши, кад чује, да је младић сам изишо. Таки огрне своје огртало, препаше под њега мач, и скрије у нѣдра нож, на брже похити на ону страну, куда су му рекли, да је младић отишо. На путу к брду Тавору опази младића пред собом: али види, гдѣ се са стране, невиђен од њега, његов друг хаџија к истом, подозривим начином приближује. Овај је од јучер добро чувао стражу, и видио, кад је младић из обиталишта изишо. Да му позорност на себе необрати, а у случају испита себе прекрије, удари другом страном тако, да људи, кои су и једног и другог видили, нису ни помислили, да они једним путем иду. Али га је зато добро држао на оку; па кад су се нашли на пољу, онда савије к мѣсту, које је било мало заклоњено, и шукајући се, да га младић неосѣти, руку у нѣдри на ножу држећи, и очи неодвратно у младића упревши, приближавао се овом, кои је, неимајући ни на крај памети њега и његово намѣрење, ишо са спуштеном главом и погруженим у чисту побожност срцем, по оној земљи, по којој је нога Спаситељева ходила кад је ишо преобразити се.

Баш то особито пазење млађег хаџије учинило је, да није видио долазећег старијег хаџију. Овај познавајући намѣру онога, савије за један мали брежуљак, похити, и заиђе јошт у добар час оном за леђа. Млађи хаџија баш је хтѣо изскочити, и на младића напасти,

Digitized by Google

кад ход за собом чује, и хитро се окрене. Најпре се скуњи и узме изглед смиреног само у небу живећег хаџије, а кад позна свога друга, баци поглед по околини, пак кад нигдѣ никог на близу неспази, викне: „Кад те је ђаво довео, он нека те и носи: мени није могло бити ништа повољније. Најпре тебе да пошљем у пако, па послѣ ми она не гине.“ На ове рѣчи скочи као бѣсомучан, и нападне на старијега хаџију. Овај је био спреман на нападање, зато издржи жестоку навалу оног добро. И сад се укаже чудно позорје: два смирена хаџије боре се као најизкуснији ратоборци; два старца ударају се као највфстнији јунаци.

На звеку оружја прене Константин, и зачуди се, кад опази свога госта у тако неприличном послу. Он приступи ближе к њима, незнајући, шта је и како је, а премишљавајући, на чију страну да стане.

Сад повиче стари хаџија: „Удри, безбожниче, удри сада; — лако је неоружаном човѣку сјурити сабљу у прси кои несмѣ мач куд му је воља управљати. Сјури га сад, ако си јунак, кад стои челик пред челиком.“

Ове рѣчи побуде позорност Константинову. Он приступи ближе, и запита свога старца, шта је то, и зашто се боре.

Старац, свеједнако борећи се, одговори му: „Стој ту, па гледај, дијете. Видила си, кад је овај анатемник забо мач у моје груди, види, како ће стари Бранко њему сад да плати!“

Под Константином задркћу ноге; и да је убица

у тај мах навалио на њега, мого је свашта учинити. Кад се мало разбере, занита хитно и рука му сама к мачу пође: „Јели то Грдомиљ!“

„Ја сам“, дрекне млађи хаџија, и нападне на Константина, намисливши најпре опаснијег и безбрижнијег једним изненадним ударом смлатити, пак онда другог послужити.

„Кад си ти Грдомиљ, а ти прими њему долазећу плату!“ рекне Константин, и одбије снажним ударцем мач што на њега падаше. Пак онда са овоје стране на противника наваљујући настави: „Ти се вараш, ако мислиш, да имаш посла са безснажним дѣвојчетом: твоје је безаконо дѣло из дѣвојке на твоје зло начинило јунака, ког ћеш јаку десницу таки познати!“

Ове рѣчи нису биле нуждне, јер је Грдомиљ из удараца познао, с ким има посла. Он се сад нађе у највећој бѣди између двѣ ватре и науми бѣгати: али му је старац намѣру познао, и свагда му пут затворао, с друге пак стране Константин му није дао отворити ока.

„То није право, два на једног;“ повиче он напослѣ; „то је пустахијски!“

„А је ли право двадесет на двѣ слабе женске“, одговори му горко Константин; „и то није пустахијски напасти на путу из засѣде на безбрижног младића!“ И удвојени ударци буду знаком горчине његових рѣчи. На ово се обрати к старијем хаџији, и проговори му: „Остави га у миру, стари пријатељу, би ће њему и са мном једним сувише.“

Digitized by Google

Старац послуша дѣте, и престане од боја само настојећи на то, да противник неутече, или дѣте прѣваром необори.

По дуго су се ова два неједнака борца борили. Константин је истина био без оклопа, али му је вѣштина тај и одвише накнађала. Грдомиљ је све већма и већма осѣћао силу његових удараца, и најпослѣ намисли у пуној збиљи уклонити се, и у бѣгству спаса потражити. И зато се обазре на страну, да потражи згоду. То је Константин био предвидио, и употрѣби тај час на одсудни ударац. Мајсторским једним замашајем одбије мач Грдомиљев на страну, и непрекидајући замашаја окрзне га по глави, те му скреше лубању од врха главе до над лѣво око. Онај се зањуља и трѣсне о земљу.

„То је за моју тетку!“ повиче Константин, пак онда му сабљу сјури у трбух испод оклопа, кои му се у падању од тѣла био одљуснуо, и повиче: „Ово за старога Бранка! — А за мене ево ти оно, што си заслужио!“ и удари га ногом.

„Право Катарино, право дѣте моје!“ повиче на ово старији хаџија, и приступи Константину, да га загрли, говорећи: „Ти освети нас све, — посветила ти се рука и онај кои те је научио њом тако ударати.“

Константин се повуче мало на страну, и запита: „Је ли можно, да си ти стари Бранко! — По твоим рѣчма, морао би бити Бранко; али је Бранко пред моим

очима погинуо од мача овог нељуде, а из гроба сад се неустаје!“

„Ја сам стари несрѣћни Бранко“, проговори старац сбацајући огртало, лажну косу и браду, којом се био претворио, „кои је до овога часа жалио, што није онда црко, кад није био на свом мѣсту, да сачува дѣте свога господара; и кои сад неможе доста Богу да благодари, што га је до овога часа сачувао.“

Константин позна таки вѣрног старог слугу свога родитеља; радост, да је он жив, и жалост за отцем, кои му при том на памет падне, слију се у једно и појаве се у сузама горкосладким, које је о његовом врату висећи проливао. — Стари Бранко плакао је од радости као мало дѣте, и није остало мѣста на глави дѣтету, које није пољубио. Гледао је дѣте и гледао, и није га се мого нагледати; видило се, да сумња, да га како сан невара, и да ли је дѣте заиста живо. Најпослѣ изкључа радост у овим рѣчма: „То је, то је оно сладко дѣте, које сам ја носио на овим старим моим рукама, које се играло с овом мојом сѣдом брадом; то је она прекрасна дѣвојчица, коју су нам онако срамно уграбили, и за коју сам хтѣо толико пута сам ову луду сѣду главу разлупати. А хвала Богу кад нисам: како ће се мој добри господар радовати, кад види да му стари Бранко дѣте у наручја доводи; како ће се радовати, кад види пуну предивну дѣвојку, јуначку дѣвојку, коју је као дѣте, слабу и нејаку дѣвојчицу оставио.“ — Јошт неби старац скоро свршио, да није

Digitized by Google

опазио да сузе прѣко образа дѣтета лију. Зато прекине бесѣду и уħути на једанпут, као да га засуше водом.

Константин погоди његове мисли, и рекне му кроз плач: „Ти ваљда и незнаш, добри Бранко, каква је грозна несрѣħа постигла мог доброг родитеља!“

„Неговори дѣте!“ повиче старац ужаснут дрхħуħи као трска од страха, да несрѣħи господара није он узроком био.

Консгантин му у нѣколико рѣчи приповѣди, шта је дознао о судби свога отца, и то је било доста, да на срдце старца горка наиђе туга. Дуго врѣме стојали су нѣми и у жалост поражени док најпослѣ Константин, код кога је било врѣме жалости прву силу одузело, непроговори: „Хајде, стари пријатељу, није хасне плакати. Врѣме зове на дѣло. Овога ваља да сахранимо, јер је грѣхота, да пождеру птице хришħанина, макар и да није заслужио друго.“ На ове рѣчи баци Грдомиља у једну рупчагу, и набаца на њега земље и камења, па му метне и неки вид крста чело главе, на што се крену даље, да походе света мѣста. Пред ноħ буду обојица код кнеза Андрије.

Путем рекне Константин ставом Бранку: „Морам ти казати, премда се и само собом каже, да је Катарина овдѣ мртва, и само Константин живи; зато чувај се стари пријатељу, да се како неиздаш. У онај час, кад би се моја тајна сазнала, морао бих се ја од ових људи разстати, па шта би нас двоје чинили у овој непријатељској земљи!“

Digitized by Google

„Небој се, Константине“, одговори старац, „пре ћу одгристи језик, него да те по други пут бацим у зло. Ти си мени сасвим стран, док нестигнемо у лѣпо наше Грнчарево, и док се за даље договоримо. А сад ме пуштај да идем, да наше друштво непадне у очи.“

Константин се насмѣје овој ревности старчевој, и проговори му: „Разговарати се смѣмо, од тога се нетрѣба бојати. Сваки зна да ја слушам радо преповѣдање, а даје се мислити, да ти сила знаш казивати. Под тим твоим наличјем, небих те познао ни ја сам, а камо ли ко други. Говори ми сад, шта се случило пoслѣ мене; немогу те се нагледати, ни наслушати доста твога милога гласа, кои ме опомиње на моје срѣћно и и лѣпо дѣтињство.“

Старац се прокашље мало, па онда почне: „Како ме је тај проклетник пробо, то знаш; ја сам пао као мртав, као таквог су ме држали и спремили, недајући си нимало труда да ме у живот поврате, и мало што нису побѣгли из собе, кад сам паједанпут уздахнуо, и руком и ногом макнуо. Онда тек стану око мене гледати, и на њину радост, а моју онда највећу тугу, послѣ несвѣстице од више дана, повратим се у живот и мало по мало оздравим. Дуго времена нисам био у стању ни на што мислити, него сам сѣдио тако као дрво, гдѣ су ме метнули, и ходио, ако су ме водили. И то је било срѣћа за мене, како сад видим; јер у оно прво врѣме сам би себи одузео живот, како ми је било. Са здрављем поврати ми се и памет, и ја будем онај,

Digitized by Google

кои сам и био, вѣрни али луди Бранко, кои сам мого добро мога господара онако за љубав једних сватова опасности изложити.“ Овдѣ се старац подобро руком у чело груне, пак онда настави: „Кад се опаметим, кажу ми, да нису могли ући у траг убоицама. Слутење нѣко наведе ме на ту мисо, да није како ту кнез Бероје Кипиловић помѣшан. Прерушим се дакле, и помѣшам се међу његове људе, и ту из једне и друге рѣчи, из једне и друге дане им заповѣсти, дознам ја, да тај покор нико други није ни учинио, него он; дознам да је тебе један крстоносни витез из руку Грдомиљевих избавио; и дознам најпослѣ, да ће кнез Бероје Грдомиља у Палестину за крстоносци да пошље, да те изнађе и смакне; јер се страшно бојао, да се непојавиш, и да под руку правице непадне. — Како то чујем, скујем и ја мој план. Мислио сам: дѣте мораш наћи, јер како ћеш господара дочекати, како ли му пред очи стати; захвали Богу, што је у животу, да ју — — да га“ поправи се старац „можеш тражити; та ће крволочна звѣр дѣте сигурно наћи, држи се само њега, е и мораш га се држати, зашто како ћеш другчије дѣте од његових оштрих зуба сачувати. Тако ти ја бодро око на њега бацим, и нисам му се дао макнути без мене. Он на галију, да иде у Палестину, ја на исту: ја се њему приближим, он мени: баш канда га је Бог заслѣпио био, тако ме се држао на своју несрѣћу. Тако дођемо у стан хришћански, и он стане разпитивати за Србље; ја помислим: чекај, то мора да је био србски

какав витез, кад њему Срби на срдцу леже, па и ја станем за њих разпитивати. На путу у Јерусалим нисам га ни на час из очију изгубио, а видио сам, да ме се ратосиља. Кад дођемо пред Христов гроб, познам ја тебе таки на моју највећу радост, нити сам се хтѣо од тебе више растати. Мислио сам најпре и боље увѣрити се, јеси ли заиста, да како неиздам тајну у лудо, и зато сам молио кнеза, да ме прими међу своје људе. — Како сам видио, да се онај безбожник из храма крадом удалио, знао сам, да те је познао, и нисам те хтѣо пустити корака без мене: можеш мислити, како ми је било, кад сам чуо, да си без мене отишо. Летио сам, реко би, а не ишо, и данас ми је срѣћа боље послужила него пре двѣ године. Он лежи у земљи као што сам ја онда лежао на земљи: и нада је у Бога, да се неће више подигнути. Сад све знаш. Град су наши људи оправили, те је лѣпши него пре! само кад би Бог дао, да може доћи у њега и кнез Гргур!“ Овдѣ заћути старац, и пролије спомену свога господара нѣколико суза, пак онда рекне Константину: „Сад хајдемо у град; други пут ми ти мораш казати, како си прошл — прошо — проклети језик све на зло; ма ћу пред другима ћутити или га изкинути, кад лети пред памећу.“ С овим се врате у обиталиште кнеза Андрије и стану се за пут спремати.

Digitized by Google

15.

Сутра дан оде Константин духовнику и исповѣди му, шта је јучер учинио. Свештеник му из тога призрења, што је у обрани убио убицу и разбојника, отпусти грѣх и причести га, послѣ чега Константин лаким срдцем, давши на гроб Спаситељев богате жртве, и уредивши, да се за спасење душе његовог родитеља и старе тетке кроз годину дана сваки дан код гроба Христовог молитве читају, крене се са својим друштвом из светог града, и врати се к домовини.

Кад дођу у Птоломеиду навезу се на море за остров Кипар. Одавдѣ отиде кнез с нѣколико момака у Цариград, а Константина избаци код Калипола са другима на суво, и уреку, да се у Једрени састану. Кад кнез у Цариград оде, нађе дом протостраторов у великој тишини. Гдѣ је онај шум и оно весеље? помисли он сам у себи, које је одприје владало у овом дому? шта то мора бити? — Пријаве га домувладики, и овај га дочека с раширеним рукама.

„Гдѣ је Теодора?“ запита кнез таки послѣ првог поздрава.

„Теодора је сирота зло!“ одговори отац са тужним лицем.

„Шта се догодило?“ запита кнез живо и нестрпљиво, и крв му потече к срдцу.

„Ми смо добили глас“ проговори протостратор, „да сте и ви у оно врѣме умрли, кад је Фридриха херцега

Digitized by Google

швабског она љута мора са овог свѣта однела. Од тога доба тужила је она, и венула, и сад сам Бог зна, шта ће бити. Из кревета већ и неустаје!“

„Опрости ми, Боже!“ повиче кнез у великој туги сам себе корећи, „ја сам томе крив. Та ја сам мого мислити, да ће се тај глас овамо донети! Сирота моја Теодоро! Ти мене ради умиреш, а ја нисам имао срдца и мозга да те од тога сачувам!“ Овако је тужио кнез и крхао је руке од жалости. Најпослѣ стане и рекне: „Водите ме к њој, нека види својим очима ову печаљ, која ми раздире срдце, и која је достојна али недовољна каштига мога небрежења!“

Протостратор оде к својој кћери и мало по мало преправи је за састанак, јављајући јој вѣст, да је кнез жив, да се мисли вратити, да се већ навезо, да немора бити далеко од Цариграда, да је у граду, да је у дому.

„Гдѣ је, гдѣ је, да га само видим, па онда немарим умрѣти!“ повиче сирота Теодора у највећој радости, и усхићење јој изведе руже на блѣдом иначе образу.

На ово уведе протостратор кнеза у собу болестнице, кои к њеном кревету похита, поред њега клекне, и са највећом тугом проговори: „Можеш ли опростити твом убијци, сладка Теодоро, кои је нехотећи истина, али нечинећи оно, што је љубав твоја изискивала, тебе до гроба довео. Али неће то бити. Бог је добар, нећеш ти умрѣти. Ја сам сад овдѣ; ко смѣ сад тебе истрг-

Digitized by Google

нути из мојих наручја! Ти ћеш живити, ти ћеш оздравити и љубав, најсрдачнија љубав мораће ти накнадити оно, што си претрпила.“ На ове рѣчи уђути, погледи јој у оболѣло, али јошт једнако прекрасно лице, у анђелске очи, види страшно разорење, које је боља срдца учинила, и загуши се сузама.

Она га замоли да устане и код ње на столицу сѣдне, па га је онда дуго, дуго оком љубави и погледом безконачнѣ нѣжности и милости гледала. Најпослѣ проговори: „Ниси ти крив. Одкуд си ти знао, да ће ћудљиви глас оно донети, што није истина; и како би ја могла искати, да на то мислиш код толико бѣда и невоља! Хвала Богу, кад није истина!“ На ово поћути, па онда настави: „Нисам те више мислила видити!“ Боља срдца, коју је при овој мисли увѣк осѣћала, и сад јој на једно тренуће у очима сѣвне, и те овлажи: али таки за тим заступи луча блаженства нѣно мѣсто, и суза радости скотрља се преко смѣшећег се лица њеног. Она га је дуго гледала ћутећи, и видило се да га је сравњивала с оним образом, у ком га је себи представљала, док је у Палестини био. — „Ти си се доста промѣнио! та је света војна дала чудан израз твом лицу; ја бих пред тобом пала на колѣна, као пред каквим светитељем!

„На прси моје, мила Теодоро, тамо је твоје мѣсто! одговори Андрија. —

Она му недаде даље говорити, него запита: „Ти си био врло болестан?“

„Ја сам био на истом путу с херцегом Фридрихом,“ одговори кнез, „и само једно чудо повратило ми је живот, да га теби, најблагороднијем суһанству, посвѣтим“.

„А ја сам била од тебе тако далеко?“ уздахне Теодоре, „нисам те могла послужити: послуга љубеһег срдца много има у себи од лѣкарије“, дода она гледеһи га пуним неизречне љубави погледом.

Андрија сад све јој преповѣди.

„Драги Константин!“ примѣти она. „А како сам ја неблагодарна спрам њега, јошт нисам за њега ни запитала. Гдѣ је? нека дође, да му благодарим, док јошт ова струја чуства може дати рѣчи прави дух.“

Андрија се нађе мало у незгоди, шта да одговори. Најпослѣ јој каже, да је дѣте своих дѣла ради у домовину хитало, и напрѣд отишло.

Сад је морао кнез обширно све преповѣдати, како му је за то врѣме било, за које се нису видили. Теодора је сваку опасност, сваку бѣду и сама осѣһала, премда је кнез с намѣром све много слабије описивао, него што је било. Од много времена није се дѣвојка тако добро осѣһала, као сад; срдце јој је било пуно; и болест се морала натраг повуһи. Кад она и доиндуһе дана све боље и боље буде, сијне тужном оцу и печалној матери нада, која им је веһ била угаснула. И сам лѣкар стане увѣравати, дг може јошт све добро бити. И заиста, Теодори тако буде боље, да за нѣколико дана устане из кревета; лице јој постане румено,

Digitized by Google

очи добију живот, глас јој се разјасни, и сви се̂ знаци здравља стану јављати. Ти су дани били најлѣпши у њеном животу, јер је само за свог пријатеља и с њим живила, дајући љубав обилно и љубав благодарно примајући. Јошт за нѣколико дана, и Теодора оздрави.

Тешко буде Андрији растати се, али се морало растати. Што се пре кренуо, то ће се пре вратити. Он је мислио само себе мало у домовини у ред ставити, пак онда по своју заручницу доћи, да ју као супругу води. Кад се опраштао, нашо је Теодору прѣко наде сталну и утѣшену: она се надала, да ће га скоро видити, па је дочекала растанак крѣпким духом. Са свију страна полете сад поздрави на Константина, кога се особито лѣпа Анна пријатељски сѣћала.

Кнез Андрија нађе своје у Једрени, и пођу кров Бугарску дома. Андрија је погађајући вољу пријатеља узе̂о исти онај пут, којим су пре двѣ године ишли, и спомен оних дана приближи душе пријатеља. Они су као и онда ишли, једно друго хранили и поили, и све оно задовољство уживали, као и онда. Само што то није тако чисто било као онда, јер се кадкад појави у Константину мисо, да му пријатељ није онако сав његов, као онда, него припада другој, с којом ће га вѣчна свеза скоро на свагда скопчати. Премда је доста времена имо на ту мисо научити се, опет му је свагда срдце задрхтало, кад се она појавила, и онда је дојашио к старом Бранку и с њим напред ишао, кои му

је морао што преповѣдати, а није знао, да дѣте ни једну рѣч његову нечује, него да мислима блуди по неизмѣрној пустињи.

Кад дођу на границу рекне кнез Андрија! „Ми би се сад морали к подну окренути, али се ја морам свратити граду кнеза Гргура, да разберем, шта су сазнали о сиротој његовој кћери. Пријатељство његово, премда маловремено, на то ме позива, а судбина његова заслужује свако саучешће!“

Констгнтин ободе коња и одјаши напред, да сакрије грозне сузе своје. Бојао се, да кнез нечује, како му бије срдце, тако је то силно ударало док му је пријатељ говорио.

16.

Пред вече је било, кад су се приближили граду кнеза Гргура Хранића. Константину хоће срце из нѣдара да изскочи. Туга и радост раздвајаше му чуства; полетио би био, кад је опазио мѣсто свога дѣтињства, које никад више није мислио видити; гроза га је пролазила, и једва је мого корачити у напред, кад је помислио, да у граду нема нигдѣ никог, да онај, кои би му на сусрѣт полетио, труне у црној земљи или у сињем мору.

Исто је тако било и старом Бранку, кои полагано, да нико не види, отаре сузу са набраног свога образа.

Digitized by Google

И кнез Андрија осѣти тугу нѣку, кад се приближи граду несрѣћног свог пријатеља. Особито чуство пробуђује у прсима човѣка мисо, да ћемо мѣсто, гдѣ је љубљено или пријатељско лице обитавало, наћи празно без њега.

Други војници научени на свирѣпа позорја војне, јашили су ћутећи али без свакога чуства за својим вођом. Кад су се Бугари од кнеза разстали, остало је са Андрпјом од 50 његових Србаља само 20. друго је у светој земљи сан вѣчни боравило.

Сад зазвони звоно у граду како се чинило на вечерње. Сви путници обнаже главе и прекрсте се. Константину мал срдце непрепуче, јер се на глас звона сѣтио, како га је покојни отац у цркву водио, и с каквом је побожношћу свето пѣније слушао. Јошт му се сузе нису осушиле, кад пред град дођу. Капије нађу као у срѣд рата затворене и заишту улазак трубом. Таки одговори градски стражар трубом, и мало затим спусти се решетка гвоздена, и тврда велика храстова врата зашкрипе отворајући се. Константин је, бојећи се најнесрѣћнијег гласа, остао најстражњи за свима. Сад дође градски слуга кнезу Андрији, у ком је поглавицу видио, и запита: кога да јави господару града?

„Господару града!“ проговори кнез зачуђен, па онда запита: „А ко је господар овога града?“

„Кнез Гргур Хранић!“ одговори момак.

„Па гдѣ ти је господар?“ запита Андрија на ново, незнајући шта да мисли.

Digitized by Google

„Горе у соби гдѣ госте дочекује!“ одговори момак незнајући шта да мисли о овом чудноватом питању странога.

„Кнез Гргур Хранић горе у соби!“ проговори кнез, јошт се немогући повратити од чуда. „Води ме тамо“ придода на то и пође са момком у двор.

Константин је чуо ове рѣчи, па се окаменио. Радост, сумња, страх да га послѣ слабе луче сунца лед необколи, учинили су да је сѣдио на коњу као образ од камена. — Послѣ наједанпут скочи с коња и полети у двор, али напрасно се заустави, и стане се мислити. Затим се врати полагано натраг, и оде са старим Бранком на страну.

Јошт се Константин са старцем разговарао, кад момак дође, и горе га господи позове. Он се упути горе, стезајући своје срдце, и преправљајући се, како да се држи. Кад уђе у добро познату собу, мало је фалило, да није око врата пао премилом свом родитељу кога пред собом опази.

„Љубезни Константине,“ проговори Андрија, „ја сам тебе прѣварио. Кнез је Гргур срѣћнији био, него ми: док смо ми за њим тужили, дотлѣ је он у свом отаџству нерадостан али безбѣдан живот проводио.“

Кнез Гргур обрати очи своје на Константина, и видећи га тако млада, проговори: „Чудо је, млади пријатељу, како си могo све оне опасности издржати. Али хајде да се боље познамо. Ко ти је отац? Кнез ми каже, да ти мене познајеш; али се ја тебе немогу да сѣтим.

— Истина Бог“ рекне он и уздахне, „лице ми твоје није са свим непознато, али — нећу ништа ни да говорим, и сама мисо доводи ми грч у срдце.“ Ово рекне па устане, оде к прозору, и гледао је на поље док му се нису сузе у очима разишле.

Кнез Андрија устане и проговори: „Добри домаћине — ја се радујем, што сам те живог нашо, као што се само искрени пријатељ радовати може, и зато ћу два три дана код тебе провести, ма да ми се јако хити у Приштину.“

„Хвала ти од срдца добри кнеже!“ одговори кнез Гргур: „у мојој самоћи и туги неможе ми Бог већи благослов дати, нег кад ми таквог пријатеља пошље. — Останн колико хоћеш; што дуже то боље.“

Послѣ овога изиђу напоље, да наредбу за конак учине. Често је стари кнез погледао на Константина и најпослѣ није мого ока с њега скинути. Нѣшто га силно вукло к том дѣтету; особито топла и блага струја прође му кроз срдце, кад примѣти, да и дѣте њем на сусрѣт долази.

„Та подобност!“ рекне кнез Гргур, кад сам у соби буде, немогавши се уздржати, да чуству рѣчи неда. „Као да су брат и сестра. — Чији син може то бити: та ја све моје познанике добро познајем а он каже да му ја отца знам!“ На ове рѣчи опет ућути.

Сад се врата од собе отворе полагано, и младић уђе унутра. Он се био са Бранком договорио, да старац кнеза преправи, пре него што му се дѣте јави»

Digitized by Google

али није мого то врѣме дочекати. Прошавши поред кнежеве собе, није мого да неуђе, и сад је ту стојао, дѣте пред своим родитељем. Старац није осѣтио, кад је он ушо и стојао је једнако у мислима удубљен ћутећи и на прозор гледећи. — Константин је гледао у старца као у Бога; он разшири своје руке да му полети, па их опет спусти. —

„Немогу се уздржати," прошапће Константин; „Бог би ме покарао, кад би га и једно тренуће дуже држао у том страшном увѣрењу." За овим се приближи к старини, и клекне поред њега. На шум учињен окрене се стари кнез и кад види дѣте гдѣ клечи и руке склопљене к њему пружа, тргне се и проговори: „Ти си, дѣте? а шта ћеш синко, што клечиш!"

„Отче!" проговори дѣте меким гласом и кроз сузе радости.

Стари кнез презне на овај глас, и ноге под њим задрхћу.

„Отче мој сладки!" проговори дѣте на ново гушећи се чуством блаженства дѣтињске љубави.

Стари кнез пригне се, метне руку на теме дѣтета, и стане му укоченим оком у лице гледати. Дѣте узме другу његову руку, и принесе је к своим устма.

„Боже! — је ли истина!" — протепа старац као кроз сан, и стане трти очи. Хладан зној пробије му на челу, и пред очима му магла пређе.

„Истина је, отче," проговори дѣте: „твоја кћи, твоја Катарина клечи пред тобом, благодарећи свесил-

ном Богу, кои је тебе и њу своим милостивим крилом окрилио.“ —

„Катице! — дѣте — кћери моја!“ — повиче старац на ово, сруши се на колѣна поред своје кћери, и пригрли је на своје отчинске груди. Дуго су тако загрљени ћутили отац и кћи, нѣми од пресилног чуства, које им је прси пунило. Најпослѣ устане кћи, и узхтѣ свога старог отца дигнути на столицу.

„Не дижи ме, дѣте моје!“ рекне јој он, „јер како ће човѣк највећу милост неба достојније да прими него на колѣни!“

Дуго се није мого поштовања достојни старац увѣрити, да му заиста кћи на прсима лежи; и час по час пипао је руком њену лѣпу главицу, да се увѣри о истини, час по час притиснуо ју је тешње к свом срдцу, као у страху, да је опет неизгуби. Ах, доста га је пути немилостиви сан кињио: с тешком се муком увѣрио, да и сад само несања.

Сад уђе стари Бранко, да по уговору кнеза преправи; он је мислио и мислио, и опет није знао, како ће да почне: читаво га је грозница хватала, што се плашио, да неучини зло. Камен му дакле спадне са срдца, и суза радости удари му на очи, кад види отца и кћер загрљене у највећој радости топеће се.

Господар и вѣрни слуга пријатељски се загрле, и ћутећи само покаже отац своје нађено дѣте. — Кад је стари кнез срдцу мало одолѣо, рекне Бранку, да му све, како је било, преповѣди, које старац и учини. При

Digitized by Google

опасностима свога дѣтета шкрипио је зубма од јарости. Катарина одложи на сутра изказати отцу своју повѣст, будући да га је оно, што му је Бранко изговорио, премного п трѣсло.

Тако проведу врѣме до вечере. Стари Бранко изиђе на поље, али се таки врати, и смѣшећи се проговори: „Гдѣ си Константине, кнез Андрија нема мира, већ те је свуда тражио.“

„Добри кнез!“ одговори Костантин и пођe. Али таки стане, окрене се к отцу и проговори: „Богу, па кнезу Андрији, имам ја благодарити, отче, што сам овдѣ, као твоја кћи! — Он незна ништа ни о мом роду, ни о мом полу: нека то и недозна, док недође час разстанка.“ На ово изиђе на поље.

Кнез Андрија зачуди се весељу свога домаћина за вечером. Он примѣти оне милости пуне погледе, које је старац непрестано на дѣтету држао, али од истине далеко је био.

„Да ми оставиш овдѣ ово дѣте,“ рекне стари кнез свом пријатељу; „оно ће ми чини ми се рану залѣчити.“

„Мало доцније хоћу ти га послати“ одговори кнез, мислећи на врѣме, кад буде отишо у Цариград, „али ти га сад немогу оставити, јер вѣруј ми, да ми нема пола срдца, кад дѣтета невидим код мене.“

Старац се смѣшио, а Константин је к земљи погледао.

Дође врѣме, да кнез Андрија одлази. Он је чекао на Константина, да с њим оде к домаћину, да се о-

Digitized by Google

просте, али овај није долазио. Најпослѣ помисли, да дѣте није већ код старога кнеза, и пође сам тамо. Али га ни тамо ненађе; старац је сам сѣдио. На челу му је био мали облачак.

Андрија приступи, благодари му на љубави и пријатељству, и рекне: „Незнам гдѣ је дѣте, да се и он с тобом опрости. Је ли већ ту био?

„Ту је у другој соби;“ примѣти старац, и глас му задрхће; „сад ћу га ја иззвати!“ Са овим рѣчма уђе стари кнез у другу собу, и остави Андрију самог.

Овај је знао, да старцу мора бити тешко разстати се од дѣтета, које је тако обљубио, па је и сам осѣћао тугу, и зато је стојао на срѣд собе ћутећи, замишљен, у земљу гледећи. Наједанпут се отворе врата од друге собе: Андрија подигне очи, и види пред собом старца, кои за руку држи дражестну дѣвојку. Андрија се тргне и поступи натраг. Дѣвојка га је гледала смѣшећи се, али јој је у оку већ трѣптила сузица туге, која јој је око уста у смѣшењу облетала.

Тако су стојали нѣко врѣме немогући проговорити ни једне рѣчи. Најпослѣ приступи старац кнезу Андрији, узме га за руку, па му онда проговори: „Знаш ли кнеже, како је отчином срцу, кад му дѣте устане из гроба; знаш ли како се благодари оном, кои га из гроба изведе? Тако је мени, и тако ја теби благодарим, што си дѣте моје кроз толике бѣде несрѣће и опасности у моја наручја довео, и мени повратио ону,

Digitized by Google

која је за мене у црном гробу била.“ То изговори, па загрли кнеза из свега срдца.

Кад га је старац оставио, гледао је Андрија подуго на дѣвојку, која му се учини лѣпа и дражестна као какав анђео. Он помисли на Теодору, и уздахне, и глава му за нѣколико тренутака клоне к прсима. Кад дигне главу, опази да дѣвојка плаче. Неизказани бол просѣче му срдце, и сува, капља из камена истиснута, укаже се на његовим трѣпавицама. Нагло приступи дѣвојки, загрли је, и дуготрајући пољубац на чело јој даде, пак онда стисне кнеза за руку, изиђе из собе, скочи на коња, па изтрчи на поље из града.

Кад он изиђе, дѣвојка цикне, и стропошта се несвѣстна у наручја свога отца.

17.

Кнез Андрија ишо је као без главе и срдца: све чуство, све мисли, остале су му код дражестне кћери кнеза Гргура. Прошли дани добију за њега сад сасвим друго значење; и с куцајућим срдцем сѣћао се свију оних тренућа, које је незнајући провео у тако чистој, тако небеској љубави са анђелом у виду младића. — Са ужасом примѣти он, да Теодору поштује, а Катарину љуби: но племенити карактер његов ни на једно тренуће није допустио, да сумња шта ће чинити, или да се каје. Дубоко у срѣдину срдца свога сакрије он

Digitized by Google

своју праву љубав, и на мѣсто заповѣдничко постави чуство дужности.

Кад дође у Приштину, нађе свога стричевића Стевана на прѣстолу: стриц му је отишо био у Атонску Гору к сину Сави, гдѣ је монашки чин на себе узео. То је све чуо он јошт у Цариграду и мучио се цѣлим путем, кад је на то помислио, кад ће га нови краљ примити. Мило му буде, кад га краљ Стеван дочека братски; а јошт се већма зачуди, кад му краљ изјави, да му поклања дѣдовину, коју су за то врѣме били повратили. Наскоро оде кнез у своју Захлумску, гдѣ га сви с радошћу и поштовањем дочекају, јер су и они чули били славне гласове, кои су се о њему по Европи разносили, и поносили су се са таквим поглавицом.

Кад се уреди Андрија, закључи ићи у Цариград и дату рѣч испунити, које и учини: али путујући у Цариград често је главу на ону страну скренуо, на којој је био град кнеза Гргура. „Ал сам ја махнит“, помислио би често послѣ тога, „ко зна, љуби ли она мене!“ На ово је опет сам себи одговарао, доводећи у мисли све оне знаке, у коима се љубав огледала. Па кад је тако један дан сву прошастност премишљавао, и дошо на стање дѣтета, кад је он Теодору изпросио, повиче: „дакле прави узрок“ — али даље није смѣо изговорити: сам себи метне руку на уста, и закључи никад више о том и немислити.

Док је он тако у Захлумској био, и у Цариград

Digitized by Google

путовао, имао је сиромах стари кнез Гргур бригу и бѣду са својом срѣћно повраћеном кћерју. Кад је кнез Андрија отишо, пала је она онесвѣшћена у наручја свога отца, из које се несвѣсти истина срѣћно пробудила, али весеље, и здравље њено чинило се да је на вѣки одлетило. Отац је таки знао, шта је, али шта ће да ради. Тѣшеће рѣчи нису ништа помогле, и што је год говорио, служило је само на то, да̀ буде слама за ватру. Најпослѣ закључи са свим ћутити, и ослонити се на врѣме и непорушиву снагу дѣтета.

Она није плакала, није тужила, јер је воља нарав надвладала: али се видило, да јој смртна туга лежи на срдцу.

Кадкад је сама себи говорила: „Зашто ниси казала, да га љубиш, он би сигурно Теодору оставио, и код тебе остао!“ али се таки за тим сама на себе љутила, и говорила: „Како можеш на то и помислити! Теодора њега исто тако љуби, можда и већма, него ти, па како би њој било, кад би јој га ти преотела.“ За овим опет дође јој и то на памет: „А знаш ли ти, да ли он тебе љуби; та његово је срдце код Теодоре!“ На које сви знаци срдачности пред очи јој изиђу, које је од њега искусила, и проговори: „Јест, то су знаци љубави, али братске, пријатељске. Да шта би друго пријатељу, кога љубимо, учинили, него то, што је он мени чинио!“

Глас, да је кћи кнеза Гргура дошла, пронесе се као гром кроз околину, и трѣсне као исти у уши кнезе Бероја Кипиловића. Он нађе за добро уклонити се из

Digitized by Google

земље, и пређе у Бугарску. Други сусѣди горели су у жељи, да виде ту дѣвојку, с којом се такво чудо збило, да је из гроба ускрсла: али је кнез Гргур за најбоље судио у прво доба држати врата затворена пред свима, и само из далека добре жеље примати. Самоћа, која је тим начином у граду владала, даде прилику дѣвојки то више своим се мислима предавати.

Ко се на Бога ослони, тај неће пасти. И старца Гргура награди Бог зато, што се само на њега ослонио. Дѣвојка прекужи тугу; бољa се затупи; спомен постане чистији, срдце мирније; и здравље и весеље опет се стане враћати. К другим дражестма њеним сад дође и неодољива дражест, коју доводи чезнућа луча чисте тињајуће љубави: поглед њеног ока мого је човѣку срдце из нѣдара изчупати. Начин живота женски доведе собом и све милине женства у говору, у ходу, у свакомъ покрету. Образи њени побѣле, кожа добије своју нѣжност и провидност, а стас ону раскошност, коју кичица неможе никад подпуно представити.

Јесен и зима прође, и у пролѣће дође у град кнеза Гргура глас, да се Андрија, велики кнез Захлумски, у Цариграду оженио. Старац се бојао казати кћери својој тај глас; али је морао, јер је волео, да га чује од њега, него од кога другог. Прѣварио се старац у мисли својој: Катарина, кад чује тај глас, само лако уздахне. Уздисајем тим опростила се она од сваке наде, и предала се својој судбини.

Отац се радовао том, и кад лѣто наступати стане,

Digitized by Google

почне он из најпре у шали, послѣ с пола истине, а најпослѣ у пуној истини говорити, да би трѣбало погледати за каквим човѣком, кои ће, кад стари отац умрѣ, господар граду остати.

Катарина се на шалу отчину смѣшцила, на полуистину ћутила је, а на истину одговорила: „Мили отче! Остави се бринути, гдѣ се небо само побринуло. Није ли тим, што нас је тако чудновито сахранило, што је мужа оног послѣ ког дѣвојка другога љубити неможе од нас одузело, није ли тим небо доста јасно своју вољу изјавило, да њему самом принадлежимо, њему самом служимо. Ја сам већ закључила, што да чиним; вољу моју трѣба да ти кажем, и ево ти ју одкривам: Ја се нећу никад удавати! Љубав моју к Захлумском кнезу неће ни које врѣме из мог срдца изчупати. Како бих се другчије и могла одужити њему, него чувајући спомен његов на најсветијем мѣсту срдца мога!“

Стари кнез оћути, јер није знао, шта да каже. Међутим Катарина је цвѣтала и весела била: и он дакле ни нашто друго није мислио, него како ће јој дане слађима учинити.

Једно вече сѣдили су отац кћи и стари Бранко за столом, и чекали су у веселом разговору, да им се вечера донесе. Наједанпут се чује рог; нѣко иште да га пусте у град.

„То мора бити какав страни!“ рекне стари кнез, „иди Бранко и доведи га унутра. Добро те није послѣ

Digitized by Google

вечере!“ Ово рекне, пак оде у собу, у којој је госте примао.

Мало час ето ти Бранка са гостом. Овај кад уђе у собу, оде управо к домаћину, и неговорећи ни рѣчи падне му око врата.

„Кнеже, ти си!“ повиче старац, и загрли са своје стране милога госта.

„Ја сам, пријатељу!“ одговори велики кнез захлумски, јер он је то био. „Гдѣ је Катарина? Јесте ли били здрави. Та немој ме васдан гледати, него ме води тамо, знаш како ти је било, кад си нашо изгубљену кћер, и мени није нимало другчије!“

Старом кнезу учини се овај Андријин говор чудним, али му нерече ништа, него га таки одведе у собу, гдѣ је дѣвојка на њих чекала.

Стари Бранко није се мого задржати, него је глас, да је кнез Андрија ту, дѣвојки одмах однео. Ова није мислила, да би је тај глас тако мого потрѣсти, као што је заиста учинио; али се опет сабере, и изиђе долазећима на сусрѣт. Поглед на дѣвојку, којој је његово присутство већу румен на образе нагонило, учини, да кнез буде изван себе: превишеземска лѣпота засѣне му очи. Но таки за тим приступи, и с највећом радошћу поздрави свога брата Константина.

Пристојност је захтѣвала, да се гост и за здравље супруге запита: али је то отцу врло тешко било учинити, јер је знао, како ће му кћери бити. Најпослѣ кад већ није мого куд, прокашље се, и запита: „Ми смо

Digitized by Google

чули овдѣ у нашој самоћи, да се наш пријатељ, велики кнез захлумски, оженио: мислим, да му неће бити неповољно, ако га запитам за здравље новодоведене супруге?“

Кнез Андрија, кои је био врло весео, спусти очи преда се, и збиља му се навуче на лице. Катарини стане срдце јаче куцати. Кнез поћути мало, пак онда дигне очи, погледи на отца и кћер, и тихо проговори: „Мир њеном пепелу!“

Катарини ударе сузе; отац њен поћути, пак онда рекне: „Дакле умрла!“

„Сад година!“ одговори тихо кнез Андрија.

Послѣ овога разговора није се могло повратити прво весеље, и они по гдикоју тек рѣч говорећи сврше вечеру, на што се Катарина дигне, и у своју собу оде. Овдѣ нападну на њу мисли свакојаке: искрена жалост за рано умершом Теодором; нада, која се није усуђивала покривало са себе сасвим сбацити; радост, која се стидљиво натраг повлачила, и само кадкад провирила; прѣкор, да у тако печалном случају и зрак ведрији може имати мѣста. Сан се није хтѣо нипошто јавити; она се свуче и легне, да га тако како год примами, али он данас није марио за њене дражестне очи, и ове се немогоше склопити: једва пред зору заспи.

Кнез Гргур и његов гост остали су послѣ дѣвојке код стола, и овај овако започне: „Љубезни пријатељу: међу пријатељима је искреносу на најправијем мѣсту, а ова нетрпи околишење. И ја ћу дакле управо и нај-

краћим путем. Чуо си да је блажена Теодора постала мојом супругом; казао сам ти, да је она већ у вѣчности. О њој ће ти твоја Катарина већ доста бити говорила: и зато ја прелазим преко свега, и само ћу ти оно да кажем, што је мени самом познато. Мене је нѣшто тајанствено привлачило к твојој кћери, и док сам ју држао за младића. Срдце моје било је разполовљено између ње и Теодоре. Кад сам разумѣо за њен пол, видио сам, да је она предмет моје љубави, Теодора мога поштовања. Али рѣч моја показивала ми је моју дужност, и ја сам је као поштен човѣк, испунио. Отишо сам у Цариград, да доведем као супругу, коју сам оставио као заручницу. Нађем ју у кревету болестну, и тѣ на највећу жалост њених родитеља и моју, без наде на боље Кад сам се ја у повратку мом из Азије у Цариграду с њом разстао, била је она устала из опасне болести, али је здравље њено било привидно; она падне наскоро по други пут у кревет, из ког су ју мртву подигли. Видећи ја, да живот њен само дане јошт broи, и желећи рѣч одржати, навалим да се вѣнчамо: али је она изгледала сваки дан подпуно здравље и одлагала је вѣнчање. Међу тим временом проповѣдао сам јој о свачему, па и о том, како је у нашем свима милом Константину стојала сакривена прекрасна дѣвојка. Бистром духу њеном није много требало, да сазна, каква се свеза налази између мога и Катарининог срдца: и дуго се борила, то сам приметио, хоће ли да се са мном вѣнча, или да ме остави. Што се она видила го-

товија уступити, то сам ја више наваљивао Моје наваљивање, њена превелика љубав, а сигурно и највише мисо, да свеза наша брачна неће дуго трајати, побуде ју, да саизволи. Ми се вѣнчамо. Чуства, која су јој душу и срдце при том потрѣсла, ускоре јој конац. Тек што се вѣнчање свршило, падне она са нѣдара мужа на нѣдра смрти. У вече, кад је сунце сѣдало, одлети њена душа к златним звѣздама.“ Овдѣ кнез застане: чуство га преоблада, и он је морао подуже почутити. Послѣ настави овако: „Смрт њена била је лѣпа и лака. Видећи, да се врата вѣчности пред њом отварају, обрати се к мени, и рекне: — Љубезни мужу! мени није суђено дуго твојом женом бити. Обѣћај ми, да ћеш ми прву жељу, коју ћу ти као твоја жена казати, изпунити!“ — Ја јој обѣћам. Она се онда насмѣши, пак рекне: „Ја сам тебе из свега мога срдца љубила, право је, да ти барем једну годину твога живота мени посветиш!“ — Ја јој станем обѣћавати, да никад неће друга на њено мѣсто ступити, тако ме је њена прекомѣрна љубав потрѣсла. Она се насмѣши и рекне: „То нећу, нипошто нећу. Пусти ме да говорим, јошт ти нисам жељу моју казала. Годину дана чувај мој спомен: а кад послѣ године дана дан наступи, у кои сте мене земљи предали, тај дан желим, да се с Катарином вѣнчаш. Она тебе љуби а — и ти њу. То хоћу да ми обѣћаш.“ При том остане тврдо, и ја сам јој најпослѣ, што се мене тиче, морао под заклетвом обѣћати. На то се умири подпуно, и остале часове са-

свим се преда својој љубави к мужу свом. Најпос… ућути, и дуго поћути: за тим прогледи, погледи н… мене, стисне ме за руке и насмѣши се: у том смѣшењу изиђе њена лѣпа, висока, чиста душа." Опет сад кнез ућути, и жертвује спомену тог благородног суђанства једну сузу.

Послѣ нѣког времена проговори: „Ако Катарина није другом ком срдце своје поклонила", ту засѣкне кнез, „а оно те молим, да ми ју даш за супругу. У том случају неће бити нужде дуго развлачити, јер се ми добро познајемо. Ја бих желиио, да би овим дѣлом мого испунити не само жељу Теодоре, него и Катарине!"

Стари кнез проговори: „Љубезни пријатељу мој! једна искреност захтѣва другу. Моја је кћи тебе љубила и онда, кад је мислила, да твоје срдце сасвим Теодори принадлежи: она и сад само твој образ у срдцу свом носи, и мени је изјавила, да се никад неће удавати. Ја с моје стране налазим срѣћу моју у срѣћи мога дѣтета: а и непознајем никога, кога би тако радо зетом назвао, као тебе!"

„Кад је тако", проговори Андрија, „то нам ништа нестои на путу, да жељу наше покојне Теодоре испунимо. Сутра је годишњи дан, кад је њу земља у своје крило примила."

Два пријатеља разговарала су се још дуго, пак онда, кад се о свему договоре, оду спавати. Катарина је заспала доцкан а пробудила се рано. Зора је њу за-

Digitized by Google

ала већ обучену. Она се зачуди, кад јој тако рано отац у собу уђе; јошт се већма у чуду нађе, кад чује предмет његовог доласка и разговора. Она је слутила своју свѣћу, али није помислила, да је тако на близу. Будући пак да је све било у најбољем реду, зато ни она противна небуде; само је то искала, будући да је тај дан племенитодушна Теодора земљи предана, да и они њен спомен поштују, и вѣнчање у највећој тишини сврше. Тако и буде. Али што је била већа тишина с поља, то су већма пуна срдца викала: с неизказаним блаженством падне млада невѣста на прси младог супруга, и први благословени пољубац састави им душе, као што су им пре руке састављене биле. Ако се учињеном срѣћом најдостојније прославља спомен и најлѣпши благослов прибавља: то је прослављен спомен Теодоре као ни један други, то је на њу благослов пао, какав рѣдко душа човѣчја осѣти.

Сутра дан отворе се врата градска многобројним гостима; после недѣље дана одведе велики кнез Захлумски своју младу жену, којој се задовољство и срѣћа као сунце на лицу сијало, свом брату, краљу Стевану. С њима и стари кнез оде.

18.

Кнез Гргур пазио је оком соколовим на беззаконог Бероја, и баш је због тога ћутио, да га сигурније у

Digitized by Google

своје шаке добије. Кад буде у Приштини, преповѣди сав случај, и замоли краља, да му допусти, да он кнеза за учињено себи зло сам наказати смѣ. Краљу је за тим стало, да се дѣло то без сваке вике сврши, и зато измисли срѣдњи пут: он даде кнезу Гргуру допуштење, да Бероја ухвати, и прида му свога дворског судију, кои ће дѣло извидити, и у тајности оно свршити, што правда изискује.

Кнез је Бероје, кад се мало од страха пред осветом закона ослободио, дознавши да је кћи кнеза Гргура далеко од Србије, продужио свој беззакони живот. На кратко врѣме послѣ одлазка Грдомиљевог у Палестину дође једно лѣпо вече са кнезом Беројем млада једна лѣпа женска у град његов, кои је имао на граници краљевине. Кад у Бугарску пред осветом кнеза Гргура утече, за уклонити опасног свѣдока у случају нападаја на град, пошље заповѣст свом помагачу у речени град, да горе споменуту жртву његовог безакоња к другима у подземну комору оправи. Ова је пала у несвѣст, кад је безбожни слуга извршио заповѣст свога господара, из које се на своју несрѣћу опет пробуди. Од тога трѣнућа прелазили су хиљадама уздисаји преко њених устана, али рѣч ниједна. Кадкад је грчевито подигла руку, као да на кога замахује, пак је онда исту полагано спуштала, и на небо погледала. Мало времена изза вѣнчања Катарине дође у тај град и кнез Бероје.

Кнезу Гргуру јаве слуге на то изслане, да је кнез

Digitized by Google

Беројe у свом граду прекривен. — Чудна је воља судбе. У оном истом граду, кои је био свѣдок његови беззакоња, да прими кнез Берoјe награду за своја богомрзка дѣла!

Кнез Гргур, и краљев дворски судија крену се таки, и без сваког шума приближе се граду, у ком је био кнез Беројe. Људи кнеза Грнчаревског приближили су се били са свих страна све по један к истом, и лежали су прикривени. Дан прѣ ухвати кнез Гргур једног момка из града, и присутство краљевог судије приволе га на то, да им град ноћу отвори.

Без сваког шума уђе кнез Гргур са краљевским судијом и своим момцима у град. Друг момка, кои им је отворио врата, одведе кнеза Гргура и краљевског судију к соби, у којој је кнез Беројe спавао. Овај је обично закључавао собу своју, али тај дан, незна се из ког узрока, није то учинио, и тако буде оној двоици могућно њега у кревету затећи. На зрак луча тргне се кнез Беројe, и укочи се од страха и ужаса, кад види ватрено око и пламени мач кнеза Грнчаревског пред собом.

Ништа мање, кад мало к себи дође, отисне мач руком на страну, немарећи, што ће шаке изсѣћи, и скочи хитро као звѣр из кревета на прозор, па стане викати. Момци његови поскачу на оружје, и скупе се на дворишту. Једна част од њих похити к соби господара, и ту се роди битка између њих и људи кнеза Грнчаревског кои су улазак у собу чували. На скоро

Digitized by Google

се уталожи звека оружја: јер Beројеви момци на глас, да то по заповѣсти краљевој бива, положе оружје.

На вику кнеза Бероја улете нѣколико момака кнеза Гргура у собу, и он је сад сѣдио с везаним рукама и ногама, пѣнећи од тешког бѣснила. Метну га ту под стражу, па се даду прегледати град. Слуга беззаконог господара, кои му тајне зна, свагда је нож са обѣ стране оштар. Тако буде и овдѣ; јер он изда сакривену ону подземну комору, у којој су жртве сластољубља Беројевог биле затворене, да у њима, невидећи сунца ни мѣсеца, вѣк свој прокукају, у напред знајући, да кукање њино до живог ува неможе доћи. Ту су оне биле за зид прековане: слаб жижак светлио им је, а хлѣб и вода служио им је за храну, док нису скапале. Нѣке су већ биле под земљом; три су ту у том мѣсту бѣде горко патиле. Кад момци с лучевима уђу, повичу, оне, и попадају на земљу, што их очи заболу. Мало по мало дођу к себи, и буду одатле изведене.

Сад сѣдне краљевски судија за испит. Запише име и презиме ових несрѣћница и повѣст њихове несрѣће која је учинила, да су задрхтали и окорели војници, кои су при испиту били. Кад дође ред на послѣдњу, пробуди се сужаљење и у самом судији, кои се на позорија бѣде и несрѣће навико био. Млада као капља, блѣда као крпа, печат неописане боље срдца на образу носећи стојала је она на више пути казано питање судије ништа неговорећи. Оне друге искажу, да је то послѣдња и најновија жртва, и да није, одкако је у

њино друштво дошла, ни рѣчице проговорила, но да је само једнако уздисала и плакала, и кадкад зубма зашкрипила.

„Кажи, дѣте моје“, проговори судија благо, „како се зовеш, да ти се може помоћи. Што год ти срдце жели, реци, ја ћу све радо саслушати.“

Она дигне очи к небу, уздахне, и тихим мртвачким гласом проговори: „Ја бих желила видити јошт један пут кнеза Бероја!“

„Она га је јако љубила,“ проговори на ово кнежев слуга.

„А знаш ли ти, ко је она?“ запита на ово судија.

„Незнам!“ одговори онај, „мени те ствари нису биле познате; ми смо имали сваки свој посо!“

„Морамо дакле самог преступника питати,“ рекне судија, пак онда дода: „међу тим, док ја ова писма уређујем, можете ову женску пустити, нек јој се жеља испуни!“

Он сам уреди писма и заповѣди момцима, да све приуготове како ће се законом прописана казан извршити, кад на једанпут она млада женска у собу к њему улети, грозно смѣјући се, и крвав нож у руци држећи, са кога су капље крви на њу падале. Судија и кнез Гргур погледе на њу, и познаду по лицу, да је дѣло освете два живота стало. Она је била побѣснила. За њом дођу момци, и приповѣде, како је она, кад је кнеза видила, као бѣсна на њега напала, и пре него што су они и на ум узели, нож, кои је у нѣдри-

ма сакривѐн држала, у срдце му сјурила. Дух освете добро је управљао руком: беззаконик се свалио мртав са столице на земљу.

Судија слегне рамени, и заповѣди, да се на мртвом кнеза законита казань изврши. За убицу безумну нареди, да се из добара кнеза има препитавати: друге жртве буду потајно своим фамилијама повраћене. Кад зора заплави, остави кнез Гргур са судијом и своим момцима са ужасом у прсима то лобно мѣсто.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google